

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Heise, Victor.; af V. Heise.

Om Opfatningen af Høisangen

Sorø : trykt i V. Røhrs Bogtrykkeri, 1864

84 s.

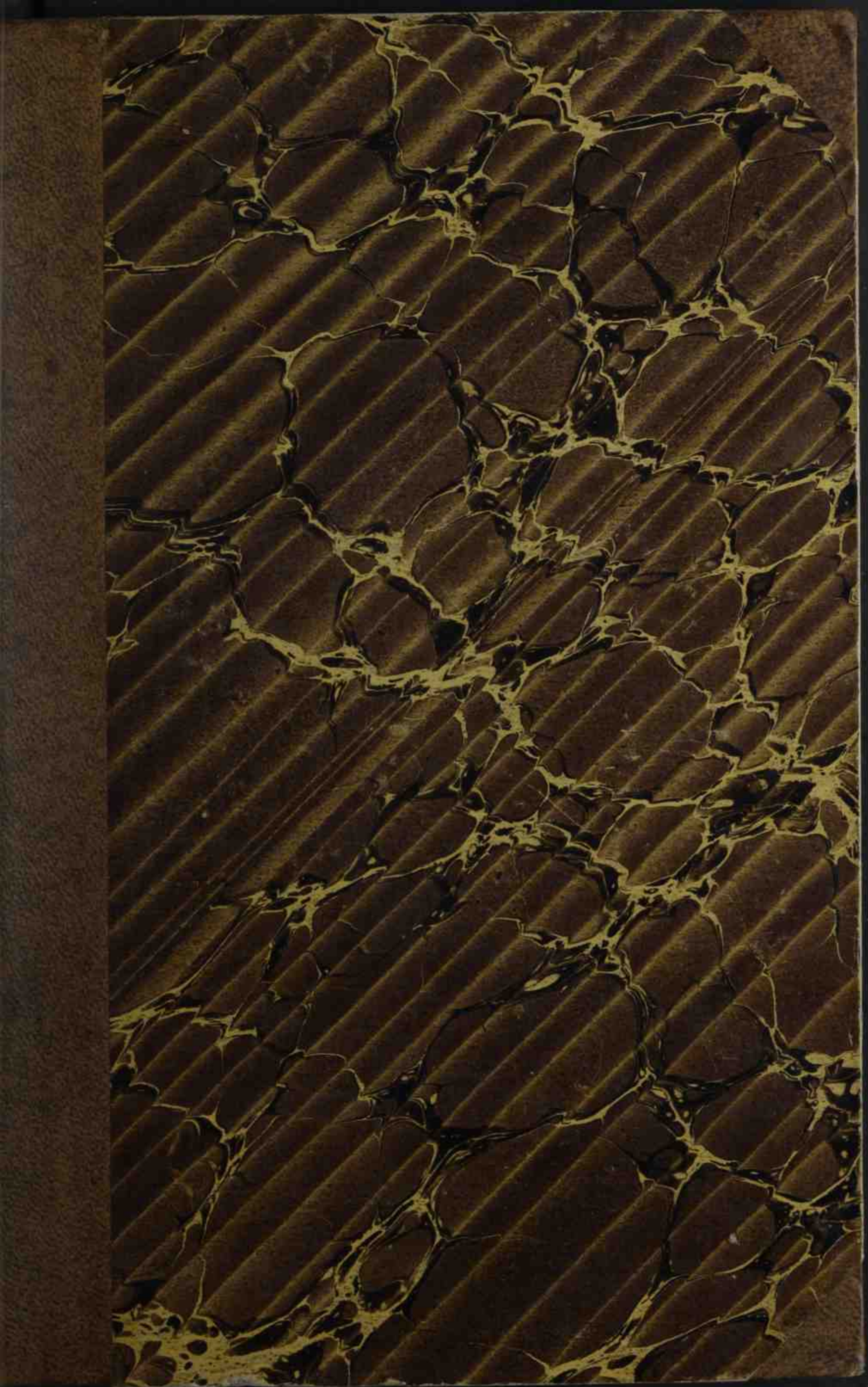
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

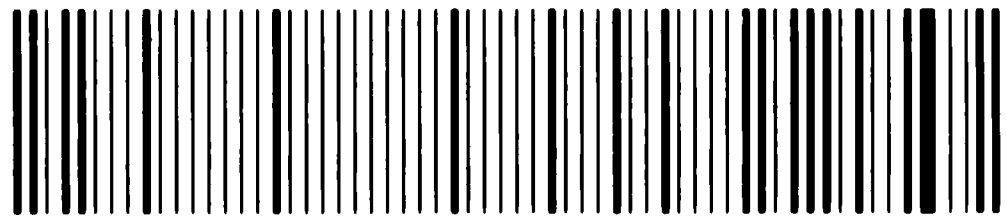
UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

1-132.
DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 1 8°

1 1 0 1 0 8 0 2 2 1 6 X

+ Rex

Indbydelsesskrift

til

den offentlige Examen i Sorø Akademis Skole
i Juni og Juli 1864.

- Indhold:**
1. Om Opfatningen af Højsangen. Af Adjunkt V. Heise.
 2. Efterretninger om Skolen og Opdragelsesanstalten.
Af Rektor, Prof. Dr. Tregder.

Sorø.

Trykt i V. Røhrs Bogtrykkeri.

1864.

1788

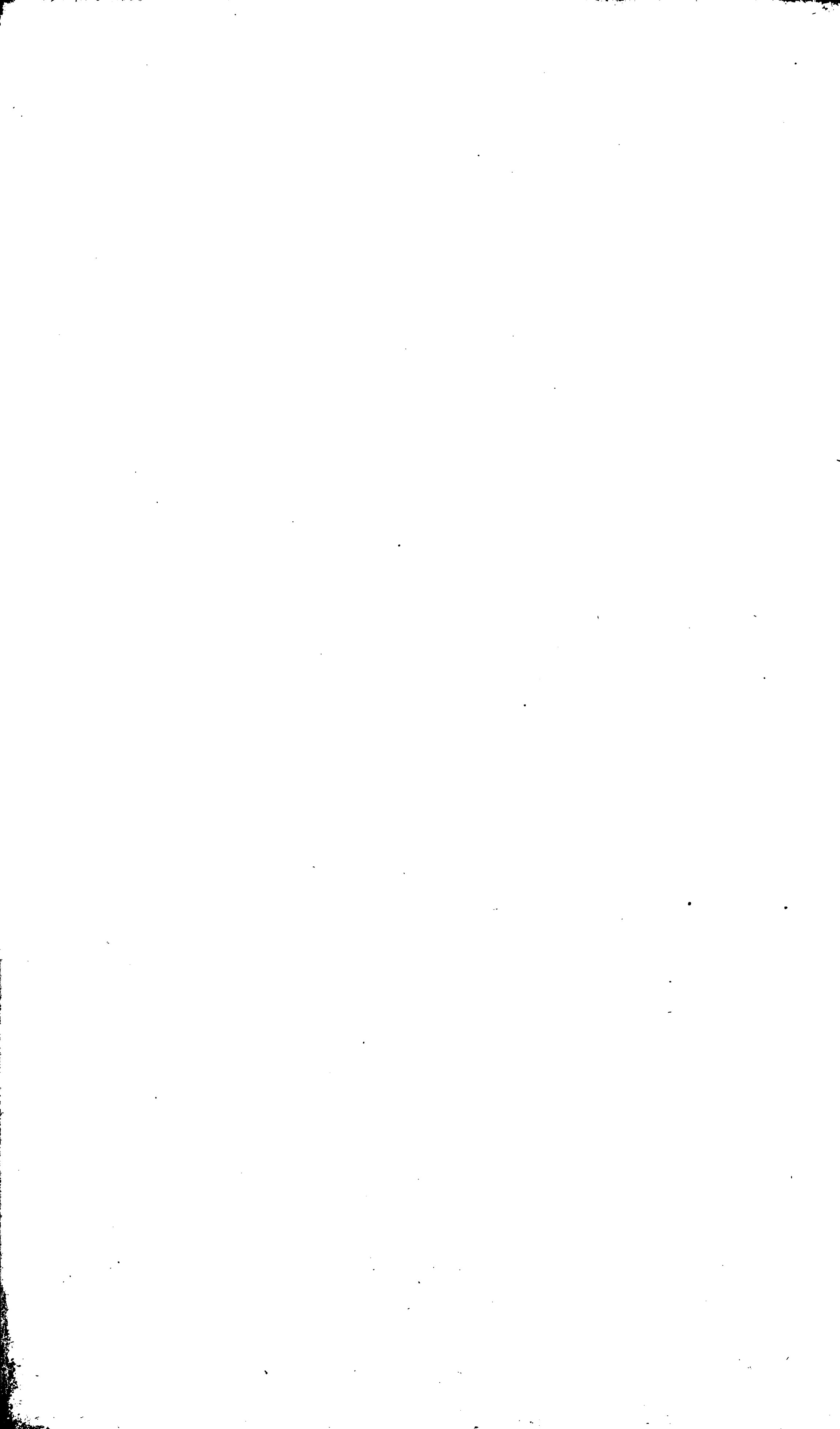
1788

1788

1788

Om Opfatningen af Høisangen.

I et Skrift, som udkom i Efteraaret 1863 under Titlen „Sangenes Sang, almindelig kaldet Salomos Høisang“, har Forf. af denne Afhandling i en udførligere Kommentar stræbt at hævde Høisangens Forstaaelse efter den virkelige Ordlyd og, i Overensstemmelse med den nyere Kritiks Resultater, at fremstille Digtet som ikke blot erotisk, men som et skjønt Udtryk for Kjærlighedens ophøiede Væsen, ikke blot altsaa dens Lyksalighed, men navnlig dens Renhed og Trokabsstyrke.

Denne Opfattelse stemmer ikke med den kirkelige, ifølge hvilken „Høisangen“ skal være en Indklædning for en religiøs Idé, enten, profetisk, en Skildring af den kristne Kirkes Udvikling, eller, mystisk, en Skildring af den troende Sjæls Lyksalighed i Foreningen med Kristus. I begge Tilfælde maa Digtet betragtes som en Allegori, hvis nærmeste Betydning de kirkelige Fortolkere vel sætte i en Fremstilling af Herrens, Jehovas, Forhold til det jødiske Folk, men ved Anvendelsen af den typiske Fortolkning indlægge de i denne Fremstilling en Skildring af de kristelige — kirkelige eller mystiske — Forholde. Den kirkelige Opfattelse hviler altsaa paa den jødiske — allegoriske — Fortolkning, og Digtets Optagelse i den hellige Kanon, hvad sandsynligvis er betinget ved dets allegoriske

Opfattelse, gjøres atter ved en *petitio principii* til et Argument for denne Opfattelses Rigtighed. Ved dette Magtsprog afskjæres ikke blot al videnskabelig Undersøgelse, men Digtets egen virkelige Betydning fornægtes, og der aabnes Døren for den største Vilkaarlighed i Udlægningen og Anvendelsen af Allegoriens Indhold. Man maa derfor i Sandhedens Interesse stille den bestemte Fordring, at „Sangenes Sang“ som ethvert Oldtidsdigt gjøres til Gjenstand for videnskabelig Undersøgelse og ikke til et fortsat Offer for en vilkaarlig Allegorisering, som, medens den smidigt bøier sig efter de mest forskjellige theologiske Synsmaader, paa den anden Side viser sig desto fjendtligere mod al fri Forskning og en ædru Kritik. Man maa skjelne mellem en Fortolkning, som holder sig til det virkeligt Givne, seet i sin historiske Belysning, og en i opbyggelig Hensigt udført Anvendelse. Er denne i sig selv poetisk, vil man glæde sig ved den, og den vil, om den er dyb og inderlig, opfylde sin Hensigt, at trøste og opbygge; men først maa det være givet og forstaaet, hvad det er, man vil anvende og udlægge, og dette bliver Kritikens Sag. De mange smagløse og forskruede Forklaringer, der ere opvoxede paa Allegoriens Grund, dømme sig allerede selv.

Fra dette Synspunkt skal det forsøges paa de følgende Blade at lægge for Dagen, at den allegoriske Fortolkning savner al historisk Berettigelse, trods de tvende tusinde Aar, dens Historie tæller. Langt Liv er ikke altid Bevis paa Sandhed. Dernæst skal der gives en Udsigt over Gangen i den videnskabelige Kritik, og tilsidst Anvendelsen af dennes Resultater paa Bestemmelsen af Tankegangen og den indre Økonomi i det foreliggende Digt, samt af dets Forfatter og Affattelsestid.

I.

Den allegoriske Opfatnings Oprindelse og Beskaffenhed.

Saa langt tilbage, som vi kjende jødisk Fortolkning, hvad dog ikke gaaer langt ud over Kristi Tid, finde vi den ikke blot hengiven til symbolsk Udlægning, men dens herskende Princip er Allegorisering. Denne Fortolkningsmaade var den almindelige, saavel i den alexandrinske Skole, som ogsaa i den farisæiske Skriftudlægning, og maatte vel overhovedet naturligen fremkomme i den jødiske Bevidsthed efter det Omslag, der var skeet ved Exilet og hvad dermed stod i Forbindelse. Men kun en overfladisk Betragtning vil af denne Kjendsgjerning slutte, at den allegoriske Fortolkning altid skulde være anvendt hos Jøderne. Ganske vist vare Hebræerne, som alle Orientalere, udrustede med en levende Fantasi, og med dybsindigt Blik have de skuet et Aspræg af Aandens Liv i den sandselige Natur; derfor elske de billed- og lignelsesfuld Tale, og baade Profeter og Sangere have indklædt deres ophøiede Tanker i træffende Udtryk og tankerige Lignelser, hentede fra Naturen og Menneskelivet. Men fra denne Fantasi-Anskuelse og poetiske Udtryksmaade er der et stort Spring til den allegoriske Fortolkning som Princip for al Forstaaelse. Allegorien beroer paa en Reflexion; den allegoriske Tendents er saa langt fra at være identisk med den poetiske Skuen af Aandens Aspræg i Sandseverdenen, at den, istedenfor at anerkjende en Sammensmeltning af Aand og Natur og en Afspeiling af hin i denne, tvertimod gaaer ud fra en Dualisme og ikkun bruger Naturud-

trykkene og Naturskildringerne som Hylstre og Skjul for den egentlige Tanke. Men en saadan Reflexion hører ikke den oprindelige Hebraisme til; den er umiddelbar, naiv og ungdomsfrisk: Lige saa lidet indeholder Mosaismen nogen Spire til Mystik. Den hellige Gud kundgør sig som Fædrenes Gud, som sit udkaarne Folks Konge og Fader. Vel taler Jehova ved Moses i Billeder, vel drager han sit Folk til sig gennem en Række af symbolske Handlinger i den hellige Kultus, men Jehovas Villie er uforborgent, Tanken er ikke hyllet i noget kunstigt Slør. Der er intet Skjult i denne Religion, intet Famlende eller ængsteligt Higende i Troen. Jehova troner i sin Majestæt i Himlen, Mennesket er Støv og Aske, men „Ordet er Dig nær, i din Mund og i dit Hjerte,“ hedder det, „saa Du véd hvad Du skal gjøre.“ (5 Mos. 30, 14)*). Under Josva grundlægges den theokratiske Forfatning, hvis Grundtræk vare givne ved Moses. Lovens Tavler, der ere nedlagte i Arken — Symbolet paa Herrens Naade midt i Folket, — afgive Regulativet for det religiøse Liv, og Herren, hvis store Gjerninger ere skete for Alles Øine, taler som Fædrenes Gud til Børnene af dem, hvem han havde lovet, hvad han nu har givet: det gode og velsignede Land og Seir over Fjenderne. Til Troen paa Fædrenes Gud, den vældige Udfrier fra Ægyptens Trældom, Lovgiveren fra Sinai, tager Josva Folket i Ed, og den Sten, han reiste paa det samme Sted, i Sikem, skulde være „til et Vidnesbyrd, at I ikke skulle fornægte Eders Gud.“ (Josva Kap. 24). Under Dommerne begynder Brydningen mellem Folkets Egenvillie og Mosaismens ideale Fordringer.

*) Citaterne af det gamle Testament ere efter Lindbergs Oversættelse, med Undtagelse af Psalmestederne.

Men hvad der besjæler Folkets store Helte og giver dem Seir over Landets Forødere, er Troen paa Fædrenes Gud. I Samuel, Mosaismens Gjenopretter, og Saul, der er en Typus for den israelitiske Nationalaand, føres Kampen mellem tvende Principer. Det er Theokratiets Overvælde, der betvinger den gjenstridige Folkeaand, som, trods dens medfødte Kraft, lammes i sin verdslige Stræben ved den hellige Mission som ved en Braad, der stinger den til Døde. I David forsones de stridige Elementer. Han er en Mand efter Herrens Hjerte; som han er udkaaren af Herren ved Samuel, saa lever han sit Liv i Herren. Men han er ikke mindre en ægte Søn af sit Folk, fuld af ædel Uafhængighedsfølelse, krigersk og tapper, og i Alt „en Israelit, i hvem der ikke er Svig.“ (Joh. Ev. 1, 48. Se Ps. 18, 24; sml. 1 Kong. 14, 8.). Ved sine krigerske Foretagender gjør han Israel til et mægtigt Folk, i sine Sange giver han Gud Æren og lærer Israel at glæde sig ved at være Herrens Folk. Af begge Grunde staaer han i Folkets Bevidsthed som den sande Konge, et Forbilled paa Ham, som skulde komme, at herske over Herrens Folk til evig Tid. De historiske Bøger fortælle os om Davids Gjerninger, men ham selv kjende vi bedst i hans egne Psalmer. I hans Smertesudbrud og Længselssuk, i hans Fortrøstning og Jubel til Herren klinge hans bevægede Livs Idrætter igjennem. Hans Sang er en frisk Strøm fra hans Hjerte. Den stiger mod Himlen til Barmhertighedens Trone, men Skabningens livsalige Ynde speiler sig i den klare Strøm. Vel er Synd og Naade hans Sangs Begyndelse og Ende, men det er ikke en asketisk Moral, vi lære af David, eller ensformige Klager, der lyde i hans Sange. Virkelige Livsforhold danne de levende Strænge, hvorfra Tonerne fra hans dybe religiøse

Sjæl løfte sig op i mangfoldige Harmonier. Og spørge vi, hvordan den Mand seer ud, som David priser salig, fordi han „ikke vandrer i de Ugudeliges Raad, og ikke staaer paa Synderes Vei, og ikke sidder i Spotteres Sæde: men har Lyst til Herrens Lov, og grunder paa denne hans Lov Dag og Nat“ (Ps. I, 1, 2.)*), mon vi da finde ham som en mørk Grubler eller en menneskesky Selvplager? Nei, „han skal være som et Træ, plantet ved Bække, hvilket giver sin Frugt i rette Tid, og hvis Blad ikke visner: til Alt, hvad han gjør, skal han have Lykke.“ (Ps. I, 3.) Denne Fortrøstning gaaer gennem den hele Psalmebog, thi „Gud er ikke de Dødes, men de Levendes Gud“ (Ps. 6, 6; 30, 10; 88, 11--13. Sml. Esaias 38, 18--19.). Herren prises som den gode Hyrde i Ps. 23, og deilig skildres hans Velsignelses Fylde i Ps. 65. Og over hvem udgyder Gud sin Miskundhed? Over „dem, som holde hans Pagt, som komme hans Befalinger i Hu, for at gjøre derefter“ (Ps. 103, 18.), overensstemmende med Herrens Ord til Abraham (1 Mos. 18, 18.): „Abraham skal blive til et stort og talrigt Folk, og i ham skulle alle Jordens Folk velsignes, thi jeg kjender ham, at han vil byde sine Børn og sit Hus efter sig, at de skulle bevare Herrens Vei og gjøre hvad ret og godt er, for at Herren kan skjenke Abraham alt det, han har tilsagt ham.“ I Herrens Forjættelser til Fædrene er den fromme Sangers Fortrøstning rodfæstet: „Salig den, som har **Jakobs** Gud til Hjælper“ (Ps. 146, 5.), ligesom al Lykke er grundet i at holde Herrens Lov og grunde paa den Dag og Nat.

*) Psalmestederne ere citerede efter Prof. Hermansens Oversættelse.

Saaledes er Davids Harpe stemt til from og hellig Sang. Dybe Toner lyde derfra og vække i Sjælen høie, trøsterige Fremtidstanker, thi den Frommes Vandel og Lyksalighed skal fuldbyrdes i hans Folks, i Herrens Folks Vandring ved Herrens, Fædrenes Guds, forbarmende Haand. Men simpel og ukunstlet lyder Sangen i al sin Høihed, og, skjøndt profetisk, aldrig er den mystisk forblommet. Den er som et skjønt og duftende Blomstertæppe paa „Lovens“ Grund; men Blomsterne gjemme i sig Forjettelsen om Frugtens Sødme.

Davids fromme Sang afløses af Salomos vise Tale. Salomo er en Fredens Mand og forsaavidt et Forbilled paa Fredsfyrsten, der skulde komme, den Søn af David, om hvem Herren sagde ved Profeten Nathan: „Jeg vil opreise din Sæd efter Dig, som skal komme af dit Liv, og jeg vil grundfæste hans Rige; han skal bygge et Hus for mit Navn, og jeg vil grundfæste hans Riges Trone evindeligt.“ (2 Sam. 7, 12. 13.). Salomo var derhos saare vis og i sin Ungdom gudfrygtig, men hans Sind var aabent for Livets mangfoldige Indtryk, og ikke mindst for det yppige Liv. Derfor skeiede han ud i den store Medgang, Gud lod ham times i Freden, hans Hjerte bedaaredes i Kvinders Favn, og Visdommen boede i ham i hans Alderdoms Dage, som Solen skinner over et udbrændt og øde Land. Men i hans Krafts og Gudsfrygts Dage flød den vise Tale fra hans Læber som Regnen, der glider over Græs i Dale. Salomos Tankesprog kjende vi. Det er en usystematisk Række af Sentenser, der skulle godtgjøre Sandheden af den Sætning, hvormed de indledes: „Herrens Frygt er Kundskabs Begyndelse“ (Sal. Ordsprog 1, 7.). Der er ingen Mystik i denne Samling. Det er lutter praktiske Formaninger, givne med en Faders alvorlige Bekym-

ring og Myndighed. Se 1, 8; 2, 1; 3, 1; 4, 1. 20; 10, 1. o. s. v. Overenstemmende med Herrens Ord i Drømme-Aabenbarelsen (1 Kong. 3, 5—14.): „Hvis Du vil vandre i mine Veie, saa Du holder mine Bud og Befalinger, ligesom din Fader David har vandret, saa vil jeg forlænge dine Dage“ (V. 14), indskjærper Salomo Ærefrygt for Loven, for Budene, der ere givne Fædrene, og at det er Visdom at vandre efter dem. Stundom ere Formaningerne endog løsrevne fra den religiøse Grundvold og staae som blotte Klogskabsleveregler. I Indledningen, de første 9 Kapp., advares navnlig mod Skjøgens Rænker, hendes „honingdryppende Læber og hendes Tunge, der er slibrigere end Olie, men bagefter besk som Malurt“ (5, 3. 4.). Herfra skrider ved en naturlig Overgang Fremstillingen til en Personifikation af Ugudeligheden, Uvisdommen som den frække, løgnagtige Skjøge, der fanger Lyste-Daarerne i sit Garn, og af Visdommen som den ædle Kvinde, „din Ungdoms Hustru, den kjærlige Hind, den yndige Stenged“ (5, 18. 19.). I Kap. 8 fremtræder Visdommen som en Hypostase hos Gud før Verdens Skabelse. Det er en begeistret Skildring af Visdommens evige Herlighed, og, vil man kalde det en Allegori, er den i al Fald ikke mystisk, men tydelig og klar og udført med moralsk Anvendelse for Øie. De, som ville finde Mystik i Salomos Skrifter, lægge megen Vægt paa de her forekommende Personifikationer, idet de henvise til Profeternes Anvendelse af lignende billedlige Indklædninger, navnlig Hoseas Kap. 1—3; Esaias Kap. 62; Ezechiel Kap. 16 og 23. Men hvad disse profetiske Allegorier angaaer, der ere Indklædninger for Straffe- og Trøstetaler til Folket, da ere de vidt forskjellige fra Salomos begeistrede Skildring. Den profetiske Anskuelse af Jehovas Forhold til

Folket som en Ægtepagt, hvilken Folket har brudt ved sin Bolen med fremmede Guder, er begrundet i Oprettelsen af Pagten paa Sinai Bjerg; den ligger ikke blot for Dagen i det staaende Udtryk „at bole efter“ Skovtrolde (3 Mos. 17, 7.), efter Molok og efter Dødningmanere og Sandsigere (3 Mos. 20, 5. 6.), efter fremmede Guder (5 Mos. 31, 16: „bole efter det fremmede Lands Guder, hvor de drage ind, og forlade mig og bryde min Pagt, som jeg har oprettet med dem“), men den har sin bestemte Forklaring i denne Dom af Moses: „De tirrede ham (Jehova) med andre Guder, Ikke-Guder“ (5 Mos. 32, 16., sml. V. 21.). Men først hos Profeterne, der med mægtige Ord ville vække det i Sløvhed eller Frækhed forvendte Folk, indklædes denne Anskuelse i allegoriske Skildringer med kraftige Træk, til Folkets Ydmygelse og atter — Omvendelsen forudsat — til Trøst. Man læse de nys citerede profetiske Kapitler, og man vil finde et helt andet Foredrag og en bestemt parænetisk Tendents. Skildringerne ere ved den historiske Gjennemførelse allerede forstaaelige for os, og maae i langt høiere Grad have været betydningsfulde og slaaende for den Talendes Samtid. Det er den mosaiske Idés Udførelse i gribende Tidsbilleder, ikke almindelige Skildringer, men farvede af Historiens Begivenheder og kun forstaaelige ved dens Belysning. Anderledes forholder det sig med Skildringen i Indledningen til Salomos Ordsprog. Her er Visdomstale, udført med levende Fantasi, men Tanken, som er indklædt i de brogede Billeder, er holdt i al Almindelighed, en passende Indledning til de særskilte Formaninger. Det er derfor vilkaarligt og unaturligt at ville konstruere Tankebillederne hos Salomo efter de ved Historiens Udvikling betingede senere allegoriske Straffetaler

hos Profeterne. Hvad man alene kan sige med Rette, er, at, ligesom Profeterne i Henseende til Idé og Indhold øse af Lovens Helligdom, hvis Vogtere de ere, saaledes kunne de til Indklædning have laant mange Træk af den salomoniske Billedkreds. Men Billederne føie sig hver Gang efter Tanken, hvortil de anvendes. Naar Salomo taler om den ærbare Hustru og om Skjøgen, da tænker han ikke ved hin paa Zions Datter som et Udtryk for det troende Israels Folk, eller ved denne paa det ugudelige, frafaldne Israel (saaledes som Profeterne). I saa Fald vilde han ikke have kunnet advare mod at følge Skjøgens Vink og om at holde sig til Hustruen, men han maatte have formanet til ikke at blive som Skjøgen, og at blive fast som Hustruen. Sagen er, at Profeterne i Folket see respektive Hustruen og Skjøgen, billedligt forstaaet, men Salomo, som priser Visdom, taler imod Utugt, som den høieste Daarskab og Ulykke. Skjøgen er for ham, hvis man vil forstaae det allegorisk, ikke det frafaldne Folk, men selve Afgudsvæsnet. Denne Forskjel er væsentlig og tør ikke oversees; men saa tør man heller ikke parallelisere Profeternes allegoriske Anvendelse af Ægteskabsforholdet med Salomos Billedtale.

Hvad der berettes om Salomo i første Kongebog, vidner langtfra om nogen mystisk Retning hos denne vise Fyrste. Meget mere udtaler sig baade i hans Ord og Gjerninger et dybt religiøst Gemyt, forenet med et klart Blik og praktisk Sands; han er ikke en theosofisk Grubler, men en vis Regent. Visdomsgaven skjenker Gud ham, fordi den unge Fyrste i Drømmen i Gibeon beder saaledes: „Giv din Tjener et Hjerte, som forstaaer at dømme dit Folk, til at skjelne mellem Godt og Ondt.“ (1 Kong. 3, 9.). Paa denne praktiske Visdom aflægger

Salomo Prøve i hans bekjendte Dom mellem de stridende Kvinder (3, 16—27.), og „hele Israel frygtede Kongen, thi de saae, at Guds Visdom var i hans Hjerte til at holde Dom.“ (V. 28.). Templets Bygning og Kongens Interesse for Kultusordningen røber ogsaa den praktiske Mand. Men fornemmelig giver hans i Sandhed op- høiede og gribende Tale ved Templets Indvielse (Kap. 8) et talende Bevis paa et stort Hjerte for Menneskers virkelige Nød og Trang og en dyb Ærefrygt for Fædrenes hellige Gud og hans Ord ved Moses. Hvad Salomo taledede med Dronningen af Saba, er os desværre ikke berettet, men det er vel værd at lægge Mærke til, at Sabas Dronning bragte „mørke Taler,“ men Salomo „forklarede hende det Altsammen“ (Kap. 10, 1. 3.), og hvad der bragte Dronningen til „at blive ude af sig selv“, det var den Visdomsorden, hun saae i Alt; „Huset, han havde bygget, Retterne paa hans Bord, Boligen for hans Tjenere, hvorledes hans Tjenere stode, hvorledes de vare klædte, og hans Mundskjenkere, og Brændoffret, som han bragte i Herrens Hus“ (10, 4. 5.); og hun ender sin Pris over hans Visdom saaledes: „Fordi Herren elsker Israel evindeligt, satte han Dig til Konge, for at gjøre Ret og Retfærdighed.“ Naar Kongebogens Forfatter i Kap. 4, 29. flg. priser Salomos Visdom som „større end al Østerlandets og al Ægyptens Visdom,“ og siger, „han var visere end alle Mennesker, og at hans Navn var hos alle Hedninger trindt omkring,“ og naar han derefter tilføier med stolt Beundring af den fejrede Nationalhelt: „Han taledede tre tusinde Ordsprog, og hans Sange vare tusinde og fem; han taledede om Træerne fra Cederen paa Libanon til Isopen, der voxer ud af Væggen; han taledede om Dyrerne, om Fuglene, om Krybet og om Fiskene,“ — da er

det muligt, at Forfatteren, efter en senere Tids Tendents, ved denne Lovtale har villet sætte et mystisk Segl paa Salomos Visdomsfylde. Hengstenberg, den nyeste Tids betydeligste Talsmand for Høisangens allegoriske Fortolkning, siger ogsaa om dette Vidnesbyrd: Salomo taledede om Træerne o. s. v. „ohne Zweifel, wie schon Josephus arch. VIII. 2, 5. richtig erkannte, in den vorher erwähnten Gleichnissen und Liedern (altsaa mystisk) — denn an eigentlich naturhistorische Schriften kann nach dem ganzen Zusammenhange nicht gedacht werden, indem vorher und nachher nur von der Weisheit Salomos die Rede ist*)." Men lige saa vist, som hin mulige Tendents hos Forfatteren af Kongebogen staaer i Modstrid med Aanden i de af ham selv optegnede Ord og Gjerninger af Kongen, lige saa meget er denne H's. Forklaring at kalde vilkaarlig. Hvad Salomo taledede om Træerne o. s. v., behøver ingenlunde at være indeholdt i de foran nævnte Ordsprog og 1005 Sange; ja, hvad Ordsprogene angaaer, er det jo vitterligt urigtigt, thi, om end af og til Træer og andre Naturgjenstande ere billedligt anvendte i den os bekjendte Ordsprogsamling, saa tales dog heri ingenlunde mystisk om Træer og Dyr, men om Guds frygt og retskaffen Vandel. Af Salomos Sange kjende vi desværre ingen. Hengstenberg anseer vel „Høisangen“ for en af dem, og det den ypperste, men heller ikke i dette Digt tales om Træer og Dyr, men, i et rigt Billedsprog, om Kjærlighed mellem Elskende. Paa den anden Side behøver Salomo ikke, fordi vi skille hans Tale om Dyrene og Træerne fra Ordsprogene og Sangene, at have skrevet „eigentlich naturhistorische Schriften“; thi der kan jo tales aandfuldt og til Guds Pris om Træer og

*) Hengstenberg. Das Hohelied Salomonis. S. 231.

levende Skabninger paa Jorden, uden at man behøver at skrive Naturhistorie, ligesom omvendt i den aandfulde Tale f. Ex. en Lilie kan nævnes uden at betyde „Kristi Kirke“, eller en Turteldue, uden at betyde „Kirken i dens værgeløse Sagtmodighed,“ eller Ræve, uden at betyde „Guds Riges Fjender.“

Vi have nu gennemgaaet Israels Folks Historie indtil Rigets Deling og seet, at lige saa lidet, som den theokratiske Forfatning indeholder nogen Spire til Mystik, lige saa lidet hviler der noget mystisk Slør over Folkets Koryfæers Ord og Gjerninger. Troen paa Fædrenes Gud, hvis Villie taler gjennem Lovens Ord, forjager al overspændt mystisk Higen, og, om end David, i Overensstemmelse med de gamle Forjættelser og tilskyndet ved nye profetiske Tilsgagn, skuer Guds Naade i herlig Fremtidsudvikling og seer i sit eget Livs underfulde Styrelser et Afbilled og en Bekræftelse paa Herrens naaderige Førelser af hans eget Folk, da er denne Skuen af et troende og poetisk Gemyt saare forskjellig fra mystisk Sværmeri og ingenlunde løsreven, hverken fra den historiske Udvikling, eller fra Erkjendelsen af det virkelige Livs Betydning og Værd. Vi spørge derfor, om det er sandsynligt, at den vise Salomo, hvis Visdoms Karakter maa bedømmes efter Kongebogens Skildring, skulde, uden alle Forudsætninger, have skrevet et Digt, hvori, efter hvad Allegorikerne finde i „Høisangen“, den messianske Idé ikke blot udtaltes, men ret egentlig var udført i al sin Herligheds Fylde, og det, vel at mærke, ikke i Samklang med Fædrenes Forjættelsessaab, ikke under Paavisning af Guds store Gjerninger mod Fædrene, overhovedet ikke saaledes, at den religiøse Idé i sin historiske Skikkelse træder klar og tydelig frem, men i en Billedklædning, som til sin Forstaaelse vilde ud-

kræve en hyppig Brug af mangfoldige staaende Betegnelser for visse hellige Forhold, og saa udført i alle enkelte Træk, at vi maatte forudsætte Tilværelsen af et helt mystisk Apparat af Billeder og en dertil svarende Terminologi, hvad vi dog ikke ere berettigede til, da ingensomhelst Antydninger hertil findes, hverken i Salomos Ordsprog, eller endnu mindre i den historiske Beretning i Kongebogen. Skulde den vise Salomo have skrevet et Digt, i hvilket helt igjennem tvende Elskende udtale deres Længsel og deres Lyksalighed i Gjenforeningen, og saa have ment, at Enhver vilde forstaae de Elskende om Gud og hans Folk, uagtet hverken Guds Naade og Kjærlighed eller blot Guds Navn bliver nævnet en eneste Gang? Og skulde han mene, at de mange Billeder af Lilier og Nardus og Myrrha, af Hinder og Gazeller og Ræve nok vilde forstaaes ens af Alle om fromme Stemninger og om visse Guds-Riges-Forhold? Tilvisse, hver aandelig Fortolker har forstaaet Sit derved! Skulde Salomo dertil have valgt sit eget Navn som Udtryk for den Person i Digtet, der skulde betegne Gud, Herren? Hvad en senere Forfatter muligvis kunde falde paa, naar han saae Salomo i Afstandens ideale Perspektiv, det skulde han selv have vovet! Og vil man med Hengstenberg sige, at „Salomo“ i Digtet skal forstaaes om „den himmelske Salomo“, da kommer man, for ikke at tale om denne Paastands Vilkaarlighed, i en stor Vanskelighed derved, at i Overskriften, som de allegoriske Fortolkere ogsaa tillægge Salomo selv, denne ikke blot nævnes som Forfatter, altsaa i menneskelig, historisk individuel Bemærkelse, men dette „Salomo“ i Overskriften gjør Hengstenberg og Allegorikerne udtrykkelig gjældende som nødvendigt Subjekt i Digtets eget første Vers, hvorved altsaa den „himmelske Salomo“ tvert-

imod bliver fortrængt af den historisk virkelige Salomo. — Er endelig, spørge vi, Kjærlighed mellem Elskende et med den mosaiske Høiheds- og Alvorsaand stemmende Udtryk for Jehovas Forhold til hans Folk? Vel fremstille Profeterne, navnlig Hoseas og Ezechiel, som ovenfor berørt, Herrens Forhold til sit Folk under Billedet af et Ægteskab. Men den heri liggende alvorlige Forestilling om det Ubrødelige i Herrens Pagt med Folket, om Herrens Straffedom og atter hans Forbarmelse, er vidt forskjellig fra den mystiske Talen om Herren som den længselsfulde Brudgom, der smigrer og løkker for Bruden. Maatte ikke dette Billed — Jehova som den Forelskede, — om det end nok saa meget sublimeres, være til Afsky og Forargelse for den oprindelige Jødedom med dens Ærefrygt for Jehova som den ophøiede, hellige Gud, som Faderen og Dommeren? Vi mene Jo. Og næppe vil heller Nogen, der, uhildet af theologiske Fordomme, læser Sangenes Sang, hvori Kjærligheden aander og taler fra først til sidst, tænke paa Andet end Kjærlighed og, hvad dermed er uadskillelig forbundet, Længsel og Lyksalighed, Prøvelser og Seir. Men vel vil en tænksom og dannet Læser tillige fornemme og glæde sig ved den Duft, der stiger fra dette Væld, som springer med levende Vande fra Eden. Han vil erkjende, at Sangenes Sang er en Udførelse af den Kjærlighed, hvormed Adam favnede Eva, som Herren selv tilførte ham, hvormed Isak modtog Rebekka, hvormed Jakob elskede Rachel og David Mikal, den Kjærlighed, som Salomo priser i deilige Ord, naar han taler om „din Ungdoms Hustru, den kjærlige Hind, den yndige Stenged,“ hvis Velsignelse for Manden er skildret med henrivende Træk i Ordsprogene Kap. 31, hvormed Samlingen ender. Han vil erkjende den samme

primitive Karakter og samme høie og ædle Aand i Sangenes Sang, som der hersker i Moses's Svanesang (5 Mos. 32), i Moses' og Mirjams Lovsang efter Overgangen over det røde Hav (2 Mos. 15), i Deboras Seirssang (Dom. 5), i Jothams Fabel (Dom. 9, 7—20), i Fortællingen om Jestas Datter (Dom. 11, 34—40) og i Davids Klagesang over Saul og Jonathan (2 Sam. 1, 17—27), om end andre Strænge klinge i vort Digt, end i hine Minderester af den hebraiske Folkeaands oprindelige Høihed, dens Sving og Styrke i Følelsen. Sangenes Sang er et enestaaende, ved sin Plads i den hellige Samling betydningsfuldt og umisteligt Vidnesbyrd om, „at den Fryd, hvormed Adam og Eva beskuede og favnede hverandre i Edens Uskyldighed, endnu tør røre sig i Menneskenes Hjerter som en Forvisning for Støvets Børn om Guds Godhed mod sine Skabninger.“

Saaledes er Digtet, uhildet betragtet, at forstaae. Men hvorledes har det da kunnet blive et Bytte for Allegoriserer og Mystik? Ganske naturligt derved, at paa et vist Punkt i det israelitiske Folks Udvikling maatte en mystisk allegoriserende Tendents i Almindelighed fremkomme, den Gang nemlig, da Virkeligheden kun frembød Sorg og aandelig Armod, og Livsfylden og Herligheden var som noget Forsvundet, da Haabet kun levede i Mindet, som straaede i det idealiserede Forsvundnes Lysskjær. I Lykkens og Storhedens Dage havde Virkeligheden kunnet bære Forjettelsens Fremtidshaab; da var Livet sundt og freidigt, Fortidens Stordaad gik i lige Arv fra Slægt til Slægt som Stadfæstelse paa Herrens Bistand. Der maatte først komme en Kløft i Folkets Udvikling, der maatte komme Tryk og Elendighed og Foragt, før Aanden ligesom faldt paa at skjule sig under et tvetydigt Billed; Livet

maatte have tabt sin Fylde og Friskhed, før man søgte Erstatning for den freidige Troesglæde i den mystiske Higen og den kunstlede allegoriserende Udsmykning. Denne Bemærkning, hvis Sandhed bekræfter sig overalt i Kulturens og Kirkens Historie, vil ogsaa stadfæstes ved en nærmere Betragtning af Jødefolkets Historie. Den gruelige Tilstand under Kongerne i Israels og Juda Riger, Sorgen ved at maatte forlade Fædrenes hellige Land, den paafølgende politiske Afhængighed, dertil Ophøret af den styrkende profetiske Røst og Følelsen af, at med Fædrenes Sprog*) var ogsaa disses Aand og Kraft vegen fra Slægten, — hele denne Sum af Ydmygelse indeholder Forudsætningen for hin nylig antydede Tragten efter en Erstatning for den tabte Herlighed.

Det er dernæst tilstrækkeligt dokumenteret, at den allegoriske Fortolkning, der i saa mange Aarhundreder har holdt sig som den kirkelige, og derved har faaet Alderens Ærværdighed og Magt, selv er opstaaet som en Følge af historisk paaviselige, rent menneskelige Årskuelser og Synsmaader. Nærmere at udføre dette, tilkommer den videnskabelige Kritik; vi henviser i denne Henseende til det i Noten anførte Skrift af Hävernicks § 69 og 70. Her ville vi blot gjøre opmærksom paa den eiendommelige Aandsretning, der nogle Aarhundreder før Kristi Fødsel var fremkommet i den navnkundige Oldtidsstad Alexandria. Blandingen af jødisk Rabbinisme med den antike Filosofi fremkaldte her den allegoriske Fortolkning som en Frugt af den mystiske Higen efter, i det fremmede, hedenske Ele-

*) Se Hävernicks: Allg. Einl. in das A. T. 2. Aufl. durch Keil. § 35.

ment at finde lutter Henvisning til og Afbildning af „Loven“ som al Aandeligheds høieste Norm og sidste Grund. Denne Aandsretning opstod under Tryk og Kamp med den overvældende klassiske Dannelse, og den allegoriske Udlægning var et rent Nødværge, hvortil man greb for at hævde sit Eget. Men fra et Nødværge blev den efterhaanden til det eneherkende Princip, lige tiltalende for den underkuede Jødedom og for den hedenske Bevidsthed, som, efter at have opgivet Troen paa de gamle Guddomme og tabt sig selv i religiøs Indifferentisme, saa meget desto begjerligere greb Allegorien som et Middel til at gjenerhverve paa mystisk Vis den Livsfylde, som Sjælen ei kan undvære. Som et Udtryk paa en Gang for den filosofiske Indsigt og for den troende Jødedoms Stræben efter at tilegne sig samme, gav hin Aandsretning ogsaa den kristelige Spekulation sit Præg, og fra den alexandrinske Skole, blomstrende ved videnskabeligt dannede, lærde og troesbegeistrede Lærere, udgik den videnskabelige Behandling af Skriften og de kristelige Troeslærdomme efter de engang dannede Grundregler om Guds aandens mystiske Aabenbarelse i det legemliggjorte Ord, der derfor maatte udlægges allegorisk.

Det er en Selyfølge, at et Digt, fuldt af dristige, sandseligt kraftige og skønne Billeder, maatte under Indfyldelse af hin Aandsretning kunne blive Vehikel for de sublimeste Ideer, naar man først havde bestemt sig til ganske at opgive den ligefrem i Ordene givne Mening og Sammenhæng; og i Virkeligheden har den jødiske Fortolkning med poetisk Sands uddraget skønne og dybsindige Tanker og trøsterige Betragtninger af Sangen om Salomos og Sulamiths Kjærlighed, men Forbindelsen mellem det Givne og det Udfundne er aldeles vilkaarlig, hvorfor

den anvendte Methode, naar den gjør Fordring paa at kaldes Mere end en aandrig Anvendelse og Omskrivning, aldeles maa forkastes. Det er i og for sig interessant og for Bedømmelsen af den allegoriske Methode ganske nødvendigt at gjøre sig bekjendt med den jødiske Udlægning af „Høisangen“. Vi ville derfor dvæle lidet ved den vistnok ældste, i al Fald mærkeligste allegorisk-profetiske Udtydning, vi have fra en Talmudist i den hierosolymitanske Dialekt, og som i Hovedsagen har afgivet Rettesnoren for alle senere rabbinske Forklaringer. Jeg skal meddele nogle Prøver af denne Udlægning, som af Kleuker (Sammlung der Gedichte Salomos, Hamm 1780) ere oversatte efter den buxtorfske Bibel:

Kap. I. V. 1. Gesang der Gesänge und Lobpreisungen, welchen Salomo gesungen hat, Prophet und König von Israel, im Geiste der Weissagung, vor dem Herrn der ganzen Welt, dem Jehova.

Zehn Lieder sind gesungen in dieser Welt: aber dieser Gesang ist zu rühmen vor allen! Das erste Lied sang Adam, zur Zeit, da ihm erlassen waren seine Sünden. Es kam der Tag der Ruhe (der Sabbath), und er stimmte Lob an, öffnete seinen Mund und sang ein Lied am Tage der Ruhe. Das zweite Lied sang Moses mit den Israeliten, zur Zeit, da der Herr der Welt ihnen das Schilfmeer zertheilt hatte u. s. w.

Das achte Lied sang David, König von Israel, auf alle Thaten und Wunder, die Gott ihm bewiesen hatte. Er that auf seinen Mund und sang ein Loblied, wie geschrieben steht: David sang Lob im Geiste der Weissagung, vor dem Jehova.

Das neunte Lied sang Salomo, König von Israel, im heiligen Geiste, vor Jehova, dem Herrn der ganzen Welt.

Und den zehnten Lobgesang werden anstimmen die Vertriebenen (die jetzt im Exilio leben), zur Zeit, wenn sie rückkehren werden aus ihrem Elende, wie geschrieben und erklärt ist durch Hilfe der wohlthätigen Weissagung.

Wie dieser Gesang geschrieben ist, so sey er euch zur Freude, in der Nacht, da die Feyer des Passah festlich begangen wird, zur Freude des Herzens, wie das Volk sich freuet, wenn es hingehet, um vor Jehova zu erscheinen (in den Tempel), drey-mahl im Jahre mit musikalischen Gespielen und mit dem Klange

der Cymbel, um hinauf zu gehn zum heiligen Berge Gottes, und anzubeten vor dem Jehova, dem Starken in Israel.

„Er küsse mich.“ Der Prophet Salomo sagt: Gelobet sey Jehovas Name, der uns durch Mosen das Gesetz gegeben hat, das grosze Buch, geschrieben auf zwei Tafeln von Stein; und die sechs Ordnungen der Mischna und des Thalmuds nebst der Erklärung; und der mit uns geredet hat von Angesicht zu Angesicht, gleich einem Manne, der seinen Freund küsset aus starker Liebe, womit er (Jehova) uns geliebet hat, mehr als siebenzig Völker.

„Auf den Geruch deines Salböls.“ Auf das Gerücht deiner herrlichen Wunder und grossen Macht, die Du bewiesest deinem Volke Israel, erzitterten alle Völker, die den Ruf deiner grossen Macht und Zeichen hörten; dein heiliger Name wurde ruchtbar im ganzen Lande, welches kostbar war wegen des Salböls, das sich ergoss auf die Häupter der Könige und Priester. Darum freuen sich die Gerechten, dem Wege deiner Güte nachzuwandeln, weil sie ererben werden diese Welt, und die künftige Welt.

„Ziehe mich nach dir.“ Wie das Volk der Israeliten aus Aegypten wanderte, zog die Herrlichkeit des Herrn der Welt vor ihnen her als Heerführer, des Tages in einer Wolkensäule, und in einer Feuersäule des Nachts. Da sprachen die Gerechten desselben Geschlechts: O Herr der ganzen Welt! ziehe uns dir nach, damit wir dem Wege deiner Gnade nacheilen! Bringe uns an den Fusz des Berges Sinai, und gieb uns dein Gesetz aus deinem verborgenen Schatze des Himmels, damit wir uns freuen und fröhlich sind über die (geheiligte) Schrift der zwei und zwanzig Buchstaben, worin es geschrieben ist: damit wir sie rühmen und deine Gottheit lieb haben, und uns entfernen vom Götzendienste der Völker: so werden alle Gerechte, welche thun, was recht ist vor dir, dich fürchten und liebhaben deine Gebote.

„Ich bin schwarz.“ Als die Israeliten das Stierbild gemacht hatten, waren ihre Angesichter schwarz, wie der Kuschten, welche in kedarischen Hütten wohnen; als sie aber durch Busze sich wieder bekehrt hatten, und ihnen diese Sünde vergeben war, wurde der herrliche Glanz ihres Angesichts wieder so stark, wie der Glanz der Engel, weil sie die Teppiche machten vor das heilige Gezelt, so dass Jehovas Herrlichkeit unter ihnen wohnte. Ja Moses, ihr Lehrer stieg hinauf in die Wolken, und machte Friede zwischen ihnen und ihrem Könige.

„Sehet mich nicht an.“ Die Gemeine Israels spricht wie im Angesicht aller Völker: verachtet mich nicht, dass ich ge-

schwärtzt bin durch euch, weil ich eure Werke gethan, und meine Knie gebeugt habe vor der Sonne und dem Monde eurer falschen Propheten. Diese sind eben Ursache, dass Jehovas gewaltiger Zorn heftig wider mich entbrannt ist. Diese lehrten mich, eure Götzen zu verehren, nach euren Satzungen zu wandeln; daher ich dem Herrn der Welt, der mein Gott ist, nicht gedient, noch nachgelebt habe seinen Satzungen, noch beobachtet seine Gebote und sein Gesetz.

„Sage mir, wo Du.“ Wie die Zeit da war, dass Moses, der Prophet, aus dieser Welt gehen sollte, sprach er vor Jehova: es ist vor mir offenbar, dass dieses Volk sich künftig versündigen und ins Elend ziehen werde! Jetzt zeige mir doch nun an, wie man sie regieren (weiden), und wie sie wohnen werden unter den Völkern, deren Gesetze schwer drücken, wie der Sonne Glut im Mittage, in ihrem Stande des höchsten Sommers. Warum sollten sie in der Irre herumwandern, unter den Horden der Kinder Esaus und Ismaels, die dir ihre Götzen, als deines Gleichen, zugesellen?

„Wenn Du es nicht weizt.“ Der Heilige und Hochgelobte antwortet dem Propheten Moses: Ich werde mich erbitten lassen, ihre Verweisung aufzuheben. Die Gemeine Israels, welche gleich ist einer schönen Jungfrau, und welche meine Seele lieb hat, wird wandeln in dem Wege der Gerechten; sie wird darbringen ihr Gebet, wie es ihre Obersten ihr vorschreiben; sie wird ihre Geschlechter leiten, und lehren ihre Kinder, die gleich sind den Laemmlein der Ziegen, um sie zu führen in das Haus der Zusammenkunft und in die Schule — und in dieser ist Gerechtigkeit. Sie werden in der Verweisung regiert werden bis auf die Zeit, da ich senden werde den gesalbten König, und dieser wird sie führen zu ihren Hütten — das ist das heilige Haus, welches ihnen erbaut hat David und Salomo, der Hirt in Israel.

Kap. 2, 1 „Lilie und Rose.“ Die Gemeine Israels spricht: Zur Zeit, wenn der Herr der Welt seine Herrlichkeit unter uns wohnen lässt, bin ich gleich einer saftvollen Blume im Garten Edens, und meine Werke sind schön, gleich einer Rose in den Gefilden des paradiesischen Gartens.

V. 3. „Unter den Söhnen oder Jünglingen“ wird auf die Engel gedeutet. Wie der Orangebaum schön ist und preiswürdig unter unfruchtbaren Bäumen, und die ganze Welt weiz dies ja — so war der Herr der Welt preiswürdig unter den Engeln, damals, als er sich auf dem Gebirge Sinai offenbarte und seinem Volke das Gesetz gab. Damals sehnte ich mich mit Freude, zu sitzen im Schatten der göttlichen Herrlichkeit; und

die Worte seines Gesetzes waren lieblich meinem Gaumen, so wie der Lohn seiner Gebote mir aufbewahrt wird für die künftige Welt.

V. 7. „Ich beschwöre euch, dass ihr meine Freundin nicht aufwecket“ — geht auf die Befreyung des Volks aus Aegypten, die nicht eher, als bis zu der von Gott bestimmten Zeit, geschahe.

V. 12. „Die Blumen sind hervorgekommen“ d. i. Moses und Aaron sind aufgestanden, die gleich waren den Aesten des Palmbaums, die Wunder thaten in Aegypten, welche die ganze Welt sahe.

Kap. 5, 3. Nach allem diesen sündigte das Volk, und Gott übergab sie der Gewalt Nebukadnezars, des Königs von Babel, und dieser führte sie in die Gefangenschaft. Während dieser Gefangenschaft waren sie wie ein Mann, der schläft, und nicht erweckt werden kann von seinem Schläfe; aber die Stimme des Geistes Gottes warnte sie durch die Propheten, und weckte sie auf vom Schläfe ihres Herzens. Der Herr der ganzen Welt hub an zu reden, und sprach also: Kehre um durch Busze! öffne deinen Mund und flehe und preise mich, o meine Schwester, meine Geliebte, Gemeine Israels, die du gleich bist einer Taube durch die Vollkommenheit deiner Werke. Denn meines Hauptes Haar ist angefüllt mit deinen Thränen, wie eines Mannes, dessen Haupthaar benetzt ist vom Thau des Himmels; und meine Haarlocken triefen von den Thränen deiner Augen, als eines Mannes, dessen Haarlocken durchnässt sind von den Tropfen des Regens, der in der Nacht fällt.

„Ich habe meine Füße gewaschen.“ Die Gemeine Israels redet zu den Propheten: Sehet, schon habe ich abgeworfen seiner Gesetze Joch von meinem Halse, und den Götzendienst der Völker getrieben: wie soll ich mich erdreisten, wieder zu ihm zu kehren? Darauf antwortet ihr der Herr der Welt durch die Propheten: Siehe, auch Ich habe schon abgezogen meine Herrlichkeit von dir, wie soll ich wieder zu dir kommen? Du hast ja schändliche Werke gethan — und ich habe meine Füße gereinigt von deiner Unreinigkeit; wie soll ich sie unter dir wieder beschmutzen durch deine bösen Werke?

De foranstaaende Prøver ville være tilstrækkelige til at give Forestilling om Karakteren af denne jødiske Udlægning. Det er en sammenhængende allegorisk - profetisk Skildring af Herrens Folks Vilkaar fra Udfrielsen af Ægypten, hvis enkelte Træk mere ere foranledigede ved

end begrundede i den omskrevne Text. Men Skildringen har sine Skjönheder og er især tiltrækkende ved den Følelse af Smerte over Folkets sørgelige Tilstand i Adspredelsen, som klinger gennem hele Skildringen, og som dulmes ved trøsterige Udsigter til en lysere Fremtid. Kap. 7, 13: „Vi ville gaae til Vinhaverne“ lægges i Munden paa det efter Forløsning fra Exilet sukkende Israel. Kap. 7, 14: „Elskøvsæblerne dufte“ et Tegn paa Forløsnings-tiden. Kap. 8, 1: „O, gid Du var som en Broder for mig“ tages som Tilraab af Israel til den aabenbarede Messias: „Kom, vær med os som Broder, vi ville drage op til Jerusalem“. Kap. 8, 14: „Il, min Elskede, over Balsam-duftende Bjerge“ — en Bøn til Verdens Herre om snart at føre sit Folk tilbage til de duftende Bjerge og til Jerusalem, hvor Præster lægge vellugtende Røgelse paa hans Alter. „Som det synes,“ siger Kleuker, „har denne Mystagog fundet stor Beroligelse og Tilfredsstillelse ved dette sit Arbeide; og hvem er saa ubarmhjertig at ville misunde ham denne eller at spotte ham herfor?“

Denne Parafraze danner, som alt bemærket, Grundlaget for alle senere jødiske Kommentarer. Saaledes seer, for at tage et Exempel, Aben Esra i det 12te Aarh. ligeledes i Høisangen en Skildring af den jødiske Kirke indtil Messias's Komme, kun med den Forskjel, at han sætter Udgangspunktet i Abrahams Udvælgelse, ikke i Udfrielsen fra Ægypten. „Kysse“ i Kap. 1, 2. forstaaer ogsaa han om Lovgivningen. „Herren kyssede mig“, siger Israels Menighed, med sine Bud og Love. Fordi Abraham var Gud lydige i alle Befalinger, kyssede Gud hans Børn paa denne Maade. Ved K. 1, 4: „Drag mig efter dig, — Kongen har ført mig til sit Gemak“ tænker han paa Abraham, som efter Guds Befaling forlod sin Slægts Land

og gik til Kanaan. Kanaan er da Kongens hemmelige Gemak. (Se Kleuker S. 69 flg.).

Kleuker bemærker i ovenførte Skrift S. 77, efter at have anført flere Prover af den senere jødiske Fortolkning: „Man sieht nicht ohne Bewunderung, wie diese unglücklichen Exulanten der Welt alle Mittel des Trostes suchen, um sich die angenehmsten Hoffnungen des grossen Glücks nahe zu legen, und sich davon zu überreden.“ Vi ville til denne Bemærkning føie den anden, at vi i denne Trang hos den sonderknuste Jødedom finde en Forklaring for det mærkværdige Fænomen, at et originalt Kjærlighedsdigt fra en blomstrende og lykkelig Fortid er bleven omdannet i Forestillingen til et umiddelbart Aabenbaringsvarsel om Herrens Forhold til hans troende Bekjendere *). Vi kjende denne Omskabning først i dens fulde Udvikling; men Spiren til den blev lagt ved det babyloniske Exil, og dens første Skud see vi maaske allerede i Høisangens Optagelse i den hellige Kanon. Derimod kunne de af de allegoriserende Fortolkere anførte Paralleler fra Profeterne ikke komme i Betragtning, da, som ovenfor bemærket, Profeterne tale i Alvors- og Trostetale lignelsesvis om Herrens Ægtepagt med Israel, ikke i yppigt Blomstersprog om Kjærligheds Fryd og Længsel. Jeremias siger K. 25, - 10 i sin Forvarsling om Bortførelsen: „Jeg vil udrydde fra dem Fryds og Glædes Røst, Brudgoms og Bruds Røst.“ Muligt har Profeten ved disse Ord haft den glade Sang i „Sir hassirim“ for Øie (Sml. Høis. 2, 14. 8, 13); men han har ikke ved Brudgommen tænkt paa

*) „Das Hohelied ist wesentlich Umdichtung, ein edles Reis des Geistes, welches in den wilden Stamm des weltlichen Liebesliedes gepropft wird.“ Hengstenberg: Hohelied S. 229, nederst.

den „himmelske Salomo“ eller ved Bruden paa Zion = „den troende Jødedom“. Hans Ord er en Trusel om Borttagelse af al den Fryd og Glæde, som ene blomstrer ved Herrens Velsignelse, og som har sit skjønneste Udtryk i Brudens og Brudgommens Lykke.

Vi forlade hermed den jødiske Fortolkning og gaae over til den kristelige.

Den kristne Kirke optog, som alt bemærket, det allegorisk-mystiske Fortolkningsprincip, og anvendte ved Hjælp af dette de sandselige Billeder i vort Digt — hvoraf dog mærkeligt nok hverken Kristus eller Apostlene have gjort Anvendelse*) — som en Indklædning for sin ideale An-

*) Dette er den almindelige, paa en uhildet Betragtning grundede Mening. Hengstenberg siger derimod (Hohelied S. 253): „Kein Buch des A. T. wird verhältnissmässig so stark im N. T. berücksichtigt“. Seer man nu de af H. anførte Steder efter, hvor Herren „unter Voraussetzung seines (des Hoheliedes) geistlichen Sinnes“ skal have anvendt Høisangen, da forbauses man over den Dristighed og Vilkaarlighed, hvormed denne allegoriserende Kommentator har fremtvunget Sammenligningen og stundom gjort Vold paa Herrens klare og tydelige Mening. Herren skal saaledes have haft Høis. 2, 1: „Jeg en Lilie fra Saron, en Lilie fra Dalene“ for Øie ved sin Henviisning Mt. 6, 28—30 til „Lilierne paa Marken, der voxe, skjøndt de ikke arbeide, ikke spinde; som ere i Dag og i Morgen kastes i Ovnen“ og „Salomo i al sin Herlighed“. Det lod sig nu ganske vist ret vel tænke, at Jesus ved en Scene mellem den jordiske Salomo i hans kongelige Pragt og en simpel Pige, der i al sin Pragtløshed er skjønt ved sin Uskyld som Lilien fra Dalene, kunde være bragt til netop at vælge sine Udtryk, som han har gjort i det citerede Sted. Men H. urgerer udtrykkeligt „die Voraussetzung des geistlichen Sinnes“. Salomo i Høisangen er altsaa „den himmelske Salomo“, og „Lilien fra Saron“ er Zions Datter 3: Kristi Kirke (Hengstenberg til Høis. 2, 1. S. 39). Hvorledes skal nu Herrens Formaning i Mt. 6, 28—30 til tillidsfuld Fortrøstning til den kjærlige Fader, der endogsaa klæder Lilierne, det Græs, der staaer i Dag og i Morgen kastes i

skuelse af Herrens Forhold til Menigheden og Forestillingen om det mystiske Samfund mellem Kristus og den enkelte

Ovnen, finde noget Tilknytningspunkt i Høisangens mystiske Sammenstilling af Kristus og hans Kirke, uden enten at indskrue en mystisk Mening i Herrens livsalige Trøstetale, eller at geraade i en uopløselig Modsigelse? Den Salomo, om hvem Jesus siger, han ikke var klædt som en af Lilierne paa Marken, kan jo nemlig umulig være den himmelske Salomo. Og de Lilier, der kaldes forgjængeligt Græs, kunne lige saa lidet være Et med Kristi Kirke. Saaledes dommer Vilkaarlighed og Forskruethed sig selv.

Ligeledes skal Jesus i Mt. 13, 25: „Men der Folkene sov, kom hans Fjende og saaede Klinte iblandt Hveden, og gik bort“ have haft for Øie Høis. 5, 2: „Jeg sov, men mit Hjerte var vaagent“, og i Mt. 24, 42: „Vaager derfor, thi I vide ikke, i hvilken Time eders Herre kommer“ Høis. sammesteds: „Hør, min Elskede! Han banker: Luk mig op, min Søster, Veninde o. s. v.“ Ligesaa skal Lc. 12, 35—37 have til Forudsætning Høis. 5, 3. Vi overlade til Enhver at sammenligne og domme.

Fremdeles finder H. det Folkevisetonende Vers (Høis. 2, 15.): „Griber os de Ræve, de Ræve smaa, vore Vinhavers Fordærvere; vore Vinhaver staae nu i Blomster“ anvendt i Lc. 13, 31. 32, hvor Jesus kalder Herodes, der vil slaae ham ihjel, „den Ræv“. Det Høieste, man hertil kan sige, er, at det er muligt; men Jesus kan ogsaa have tænkt paa ethvert andet Udsagn, hvor Rævens Skadelighed og Lumskhed var betegnet. Udtrykket laae i hvert Fald nær om den snedige Despot.

Ikke mindre overraskende sammenstilles Joh. 2, 1—11, Bryllupet i Kana, med Hs. 2, 4: „Man har bragt mig til Vinens Hus, hans Fane over mig er Kjærlighed (eller: de svinge over mig som Fane Kjærlighed)“. Paa denne Vis kan der ganske vist findes mange Paralleler mellem Høis. og det nye Test., men det er da ikke Høis., men hvad man skruer ind deri, der findes udtrykt i Herrens Ord, som tilmed selv ikke undgaae at blive omskruede.

Vi fastholde derfor den Paastand, at Høis. ikke tydeligt og klart er citeret af det nye Testaments Forfattere, og vi mene med Ewald, at denne Omstændighed indeholder et Argument for, at Høis. ikke paa Jesu og Apostlenes Tid har været opfattet som en allegorisk Skildring af det messianske Riges Herlighed; thi da maatte den være benyttet i det nye Testament.

troende Sjæl; Mange fandt vel ogsaa heri deres svær-
merske Forventninger om Herrens nærforestaaende Gjen-
komst bekræftede. Ret egentlig fastslaaet blev hint For-
tolkningsprincip i den kristne Kirke fra Midten af det 3die
Aarhundrede, da den alexandrinske Kirkelærer Origenes
opstillede det som gjældende for hele den hellige Skrift
og, med Forkjærlighed for „Høisangen“ skrev et volumi-
nøst, nu dog for største Delen tabt Værk*) om dennes
mystiske Forstaaelse. For ham er Høis. et Epithalamium,
en Bryllupshymne, i hvilken Brudgommen, Salomo, og
Bruden, Sulamith, ere mystiske Betegnelser dels for Kri-
stus og hans Kirke, dels for den enkelte troende Sjæl og
Guds Ord, hvorefter Sjælen længselsfuld sukker. *Cecinit
Salomon instar nubentis sponsae, et erga sponsum
suum, qui est sermo Dei, coelesti amore flagrantis.
Adamavit enim eum sive anima, quæ ad imaginem
ejus facta est, sive Ecclesia.* Orig. in Cant. Cant. Ho-
miliarum IV. Prooemium. Fra dette Synspunkt udgyder
Origenes sit dybe Gemyts Kjærlighed til Frelseren i en
Skildring af den kristne Kirkes Forhold og den troende
Sjæls Forhaabninger, der er lige saa begejstret men ogsaa
lige saa vilkaarlig, som den kaldaiske Parafrasts Skildring
af den israelitiske Kirke. Hovedsummen af „Høisangen“

*) Origenes har som Yngre skrevet en Kommentar over „Høis.“
i én Tome, og i Slutningen af sit Liv en større i 10 Tomer.
Alt hvad der er tilbage af disse Kommentarer, indskrænker
sig til et ubetydeligt Fragment af den første Kom. i én Tome og
et ikke større (en god Oktavside) af den i 10 Tomer, aftrykte
i Huetii Origenis Commentaria, quaecunque Graece reperiri
potuerunt. Coloniae 1685. Pag. 51. 52. Oversat paa Latin
af Rufinus haves Størstedelen af det sidstnævnte Værks 4
første Tomer med Prolog. (Se næste Anmærkning). Endelig
haves af Origenes tvende Homilier til Høisangen, oversatte af
Hieronymus.

giver han således: *In Cantico Cant. amorem coelestium, divinorumque desiderium incutit (Salomon) animae sub specie sponsae et sponsi, charitatis et amoris viis perveniendum docens ad consortium Dei*)*. (Samme Prooemium). Med høi Alvor og Værdighed siger han om Tilegnelsen af denne Forstaaelse: *Ego autem arbitror, quod non possit ad istud perfectum quis et Mysticum Canticum pervenire, et ad istam perfectionem sponsae, quae in hac scriptura continetur, nisi prius ambulet per siccum in medio mari, et fiat ei aqua mirus a dextera laevaque, et sic evadat de*

*) Disse Ord findes i Kleukers: Sammlung' der Gedichte Salomos S. 92 anførte som Origenes's, men af Delitzsch (Das Hohelied S. 51) tillægges de Hieronymus. Jeg anseer det ikke ubetimeligt, til Opklaring af denne Modsigelse, at anmærke Følgende: Der findes i Hieronymi Opera (Tom. VII i Folio-Udgaven af Tribbechovius. Francof. ad M. & Lipsiae 1684) et Stykke betitlet: Origenis in Cantica Cantorum Homiliae IV, med Prooemium. Herom bemærkes i en Fortale af Bruno Amorbachius 1516: De Homiliis quatuor in Cant. Cant., quas e volumine Epistolarum in hunc Tomum retulimus, sint Origenis necne, nolo in praesentia disputare; certe multa sunt, quae eas Latini hominis esse, non Graeci, comprobent. Illud ausim affirmare, etiamsi Graeci hominis sint, Hieronymum non vertisse. Derimod vindicerer Biskop Huet i sin Udgave af Origenes's græske Kommentarer denne Kirkelærer Forfatter-skabet af hine 4 latinske Homilier med Prolog, som han anseer for en af Rufinus foranstaltet Interpretation af de 4 første Tomer af Origenes's tabte store Kommentar til „Høisangen“ med dennes egen Prolog. (Se Huetius: Origenis Commentaria Graece. Coloniae 1685. Origenianorum Liber III. S. 241). Efter disse tvende Vidnesbyrd har Delitzsch Uret i at tillægge Hieronymus de ovennævnte Ord, medens det er sandsynligt, at de virkelig hidrøre fra Origenes. Forskjellige fra disse 4 Homilier, som altsaa med Urette have faaet Plads i Hieronymi Opera, ere tvende ægte Homilier af Orig. over Høis., som Hieronymus efter eget Vidnesbyrd har oversat, og som findes i Folio-Udg. Frankf. & Lips. 1684 Tom. III. S. 115.

manibus Aegyptiorum, ita ut videat eos mortuos ad littus maris, atque intuens manum fortem Domini, qua interfecit Aegyptios, credat Domino et famulo ejus Moysi. (Sammesteds).

Ilvad denne høitbegavede Mand saaledes under et helt Livs Studium og aandelige Kamp var kommet til, gik derpaa som en let Arv over til hans Efterfølgere, og den allegorisk-mystiske Opfattelse af „Høisangen“ stod nu saa uantastelig fast, at de enkelte Stemmer, der vovede at udtale sig for en ligefrem Forstaaelse efter Ordenes Lyd og den fornuftige Sammenhæng, bleve kvalte af den seirende Anskuelse. Kun om én Kirkelærer er det notorisk, at han dristede sig til en afvigende Opfattelse; det var Theodorus, Biskop af Mopsveste*) († 429), som ogsaa herfor blev fordømt i det 6te Aarh., ligesom hans Kommentaar over Høisangen blev tilintetgjort. Dog har han næppe staaet ganske ene, da hans Samtidige, Theodoret af Cyrus († 457), i sin Kommentaar til samme Bog, uden at nævne Nogen, alluderer til visse Ildesindede, der opfattede dette Digt kjødeligt o: ikke mystisk. Senere hen, da den alexandrinske Skoles Spiritualisme blev opgivet for den antiøkenske Skoles besindigere og forstandige Kritik, blev ikke desto mindre den allegoriske Fortolkning beholdt som

*) Theodorus af Mopsveste vilde ikke i Høisangen see „Prophe-
tiam dictationem bonorum ecclesiae. Si enim“, siger han,
„prophetiam gratiam meruisset, mentionem alicubi Dei fecisset
(in nulla enim prophetica scriptura Deus non memoratur);
sed scire debent omnes, æmulationis nuptialis codicem men-
sale canticum esse, sicut et de amore postea convivium Plato con-
scripsit. Unde nec Judæis nec nobis publica lectio umquam
Cantici Canticorum facta est, tamquam domesticus et nuptialis
Salomonis convivii cantus opprobria sponsae sonans.“ Se
Harduini Acta conciliorum. Tom. III. p. 88.

almengjældende i Kirken, dels paa Grund af Ærbødigheden for den gamle Lærer, dels paa Grund af det Magelige ved at beholde det Givne, der tilmed ifølge sit Væsen ydede den ønskeligste Frihed til at indlægge hvilke som helst Ideer i det skrevne Aåbenbaringsord.

Maatte imidlertid alt den jødiske Udlægning kaldes vilkaarlig og forkastelig, saa gjælder dette i endnu høiere Grad om den kristne Kirkes Allegoriseren. Hin holdt sig dog indenfor det gamle Testamentes Idékreds, idet den i den allegorisk fortolkede „Høisang“ søgte Trøst i Adspredelsens Elendighed. De ældre kristne Kirkefædre have ganske vist ogsaa udtrykt mange ophøiede Tanker i deres Høisangsallegorier*); men naar de paastaae, at de kristelige Ideer ere oprindeligt tilsigtede med Ordene i dette Oldtidsdigt, begaae de langt større Vold og maae nødvendigvis forudsætte, at Ordene ere indgivne Forfatterne rent mekanisk ved en kras verbal Inspiration. Vilkaarligheden hos den efterfølgende Række af kristne Fortolkere viser sig da ogsaa, ikke blot i Principets Almindelighed, men i en aldeles ubunden Hengivelse til subjektive Forestillinger og Meninger. Med størst Vilkaarlighed og blottet for al Poesi fremtræder denne Fortolkningsmaade i den protestantiske Kirke hos Theologerne af den gammel-lutherske Orthodoxy, hvem det lykkedes i „Høisangens“ skønne idylliske Poesi at finde ikke blot deres orthodoxe Dogmatik bekræftet, men ogsaa de fleste af de

*) Dette gjælder i endnu høiere Grad om Middelalderens Skolastikere, som i Høisangen fandt en Guldgrube for deres mystiske Spekulationer. Den hellige Bernhard har skrevet 86 Taler over Høisangen, men naaede i den 86de Tale ikke længere end til Høis. Kap. 3, V. i. Se herom Delitzsch: Das Hohelied S. 52. flg.

dem forhadte Kjætterier opregnede og fordømte. Denne „grove“ Allegoriseren skildrer Herder strengt, idet han, efter at have ydet Poesien i den jødiske og ældre kristne Fortolkning sin Anerkjendelse, siger: „Lasse ich mich so durch einen feinen Rabbi verführen, der mich vom ersten nothdringenden Wortverstande weglocket, so stehe ich gleich einem groben blos, der ankommt und also redet: „„Er hat mich in den Weinkeller geführt; die Braut redet die Diener des Bräutigams an: erhaltet mich mit den Flaschen des geistlichen Weins im Sakramente. Fahet uns die Füchse, d. i. die Ketzer, so Christi Weinberge verderben, und die kleinen Füchse, d. i. die heimlichen Ketzer, so die Partikularkirchen verderben. Deine Zähne sind weisz, d. i. deine Lehrer sind einmüthig und orthodox in Untersuchung der Ketzereien, du wirst *disputatores bene dentatos* haben. Deine Lippen zwo Purpurfäden, das *Symbolum Nicaenum* und *Athanasianum*. Dein Nabel wie ein runder Becher ist der wiederhergestellte Kelch im Abendmahle. . . . Unsre Schwester ist noch klein: die aus Gog und Magog hervorwachsende Kirche; noch hat sie keine Brüste, d. i. keine ordentlichen Lehrer. Wir wollen über sie bauen einen silbernen Palast für die Lehrer des Evangelii: denn dem himmlischen Salomo gebühren 1000 Silberlinge für den Weinberg, 200 den Hütern zum Gnadenlohne.““ — Man spürt wohl, dass kein Rabbi die Deutung gemacht; indessen zweifle ich, dass der König Salomo, gloriwürdigen Andenkens, so lutherisch werde gedacht haben; — Luther selbst dachte nicht also!“

Nei, Luther havde, med sin Afsky for al Unatur, ikke villet gaae ind paa de mystiske Fantaseringer, men den

allegoriske Udlægning beholdt han. Han begynder Fortalen tit sin „Kurze Auslegung“ (Walch Tom. V.) saaledes: „Es haben viele über dieses Hohe Lied des Königs Salomo mancherley, und noch darzu ungereimte und seltsame Auslegungen gemacht (nemlig Tropologister og Mystikere). Wenn wir aber auf den einfältigen und ächten Verstand dieses Buchs gehen wollen, so halte ich dafür, dieses sey ein solches Lied, in welchem Salomo Gott für die Einrichtung und Bestätigung des Reichs und seiner Policey preiset und Dank abstattet, zugleich aber auch um die fornere Erhaltung und Fortpflanzung dieses seines Reichs bittet, und darbey die Innwohner und Unterthanen desselben tröstet, dass sie in Versuchungen und allerley Unglücksfällen gutes Muths seyn und Gott vertrauen sollen.“ Længere nede siger han: „Denn wir werden nimmermehr denenjenigen Beyfall geben, welche dafür halten, es sey ein Liebesgedichte, so auf die Tochter Pharaonis, welche Salomo lieb gewonnen, verfertiget worden. Auch dererjenigen Meynung gefällt uns nicht, welche es von der Verbindung Gottes mit der Jüdischen Kirche, oder von der gläubigen Seele erklären. Denn, Lieber, was kann man aus diesen Meynungen vor Nutzen schöpfen?“ Luther søgte altsaa et reelt og opbyggeligt Udbytte af Bogen. Fra dette Synspunkt allegoriserede han, og Høisangen blev en Kommentar til hans praktiske Theologi af Kong Salomo selv. Lyksaligheden af et godt Regimente med gode og fromme Overherrer, hvor Guds Ord læres purt og rent, blev for ham Indholdet af Salomos og Sulamiths Elskovstale. Derhos fandt han ogsaa en trøsterig Skildring deri af Guds naaderige Styrelse af de Frommes Skjæbner. Det er tilvisse en praktisk og opbyggelig Anvendelse, men den hviler paa vilkaarlig Allegoriseren, og med Rette gjør

Kleuker opmærksom paa, at, medens den mystiske Allegori dog kun finder abstrakte og oversandselige Forhold afbildede ved de sandselige Betegnelser, lader Luther noget Sandseligt, nemlig et Folks historisk givne Lyksalighed og en bestemt Persons, Salomos, Visdom, være afbildet ved andet Sandseligt uden noget Mellembegreb, Salomos Visdom f. Ex. ved Billedet af hans Persons Skjønhed og de enkelte Legemsdeles fuldendte Form. Men Luther var sig Vanskelighederne bevidst, og han slutter sin Udlægning med de beskedne Ord: „Auf diese Weise nun verstehe ich dieses Buch von der Policey oder weltlichem Regimente Salomons. Habe ich worinnen gefehlet, so wird es meiner ersten Arbeit hierüber zu gute zu halten seyn; zumal da derer andern Gedanken also beschaffen sind, dass weit mehr, so sich nicht schicket, darinne anzutreffen ist.“

Ikkun én Stemme løftede sig paa Overgangen til den nye Tid med Fordring om i Fortolkningen af Høisangen at holde sig til Ordenes sædvanlige Betydning og den naturlige Mening. Det var den reformerte Theolog, Seb. Castellio. Siden Theodorus af Mopsveste var forkjættet og med ham den besindige og uhildede Fortolkning af Høisangen, havde Ingen vovet at trodse Kirkens Dom. Da nu Castellio efter 10 Aarhundreders Forløb dristede sig til at udtale hin Fordring, reistes der ligeledes mod ham et høit Raab, og han maatte for denne sin Anskuelse forlade Genf og lide megen Forfølgelse. Castellios Skjæbne afskrækkede Andre fra uhildet Undersøgelse af Digtet. Selv et Aarhundrede senere vovede den fordomsfrie Hugo Grotius kun i forblommede Udtryk at antyde sin Opfattelse af Høisangen som et verdsligt Digt. Et Fremskridt skete derimod i den katholske Kirke, da

den berømte og lærde Biskop Bossuet indrømmede den naturlige Forstaaelse en relativ Berettigelse. Bossuet erklærer Høis. for et *Carmen nuptiale*, inddelt i 7 Dage, af hvilke den første begynder om Aftenen, da Bruden førtes tilsløret til Brudgommen. Hver Dag skildrer det samme Emne: Kjærligheds Længsel og Søgen, og Lyksaligheden i Gjenforeningen. Men af denne Elskovsskildring uddrager han naturligvis en mystisk Anvendelse som den rette høiere Forstaaelse. Denne Bossuets Opfattelse af Høisangens Karakter tiltraadte den engelske Biskop Lowth i sit Værk *De sacra poesi Hebræorum*, udgivet af I. D. Michaelis, Göttingen 1769. Pars posterior S. 593—638. *Hanc (Bossueti) sententiam*, siger han S. 610, *ita amplector non ut evidentem et certam, sed ut conjecturam in re valde obscura non omnino omni probabilitate destitutam; ita sequor ut faculam, qua clariorem in tantis tenebris nec illucere video, neque affulsurum spero.* Hvad Digtets Indhold angaaer, vover heller ikke Lowth at forlade den mystiske Forklaring, skjøndt han kun admitterer den med stor Varsomhed og ligesom modstræbende. Efter at have søgt Analogier for denne Forklaring i det gamle Testaments Tropologi, tilstaaer han, S. 624, aabenhjertigt: *Eam sententiam* (nemlig den allegorisk-mystiske Forstaaelse) *ulterius confirmare, et argumentis ex ipso poëmate ductis munire, supersedeo, reformidans, ut verum fatear, rei difficultatem; nam quanquam ita rem habere prorsus existimem, opinione ductus, et auctoritate vetustatis, et præcipue uti dixi translationis analogia: vereor tamen, ut id rationibus directis et ex interna operis structura petitis satis clare erinci possit.* Lowth antog altsaa den allegoriske Fortolkning,

fordi han ikke fandt nogen bedre, ikke, fordi han ansaae den for den i sig selv rette og indlysende. Hermed er Allegorien imidlertid egentlig opgivet, thi, naar den ikke kan forsvare sig selv, vil den falde, naar en fornyet Undersøgelse giver et rigtigere Blik for Digtets Væsen og iandre Forholde. Efter Lowth har denne Fortolkningsmaade ikke haft nogen betydeligere Forsvarer, før Rosenmüller gjenoptog den. Men ogsaa hans Forsvar giver et Vidnesbyrd om dens Svaghed. Først saa han i Høisangen med den kaldaiske Parafrast og Jarchi en Skildring af Jehovas Kjærlighed til sit udvalgte Folk, til Trøst for dette i Adspredelsens Jammer. Men i sin Kommentar 1830 forlader han denne Mening, fornemmelig bevæget, som han siger, *rei difficultate, quae tanta est, ut in singulis allegoriae partibus interpretandis vix quisquam sibi satis faciat* (Prooemium S. 271), og han lader nu Høisangen, med Henvisning til Salomos Lovprisning af „Visdommen“ i Indledningen til Proverbierne, være en Skildring af Salomos Kjærlighed til denne. *Mutuos Salomonis et Sapientiae amores per allegoriam (carmen) sistit.* Og Hensigten med denne i et Digt paa allegorisk Vis udførte simple Tanke: *Salomonem amasse sapientiam, ipsamque sui amoris praemia tulisse,* angiver han at være den, at Forfatteren har villet tilskynde Andre til samme Kjærlighed til Visdommen. (Prooem. S. 276). Trods denne Usikkerhed, som ikke vidner til Fordel for den allegoriske Fortolkning, geraader det denne Fortolker til Ros, at han i sin Allegoriseren har holdt sig strengt paa det gammeltestamentlige Standpunkt, ligesom han i sin lærde Kommentar afholder sig fra alle mystiske Fantaseringer. *Nostra quidem interpretatio omnis in proprio, sive, quem dicunt, literalis sensu explicando versabitur.*

Mystisk, men ikke allegorisk, er Bogen derimod behandlet af F. Delitzsch (Das Hohelied 1851), som, bestridende Allegorikerne, men dog vindicerende Salomo Forfatterskabet, mener, at Høis. fremstiller „ein der Lebensgeschichte Salomos angehöriges Liebesverhältniss“, men tillige, „dass die concrete Leiblichkeit dieses Stückes salomonischer Geschichte eine Idee zur Seele haben wird, vermöge welcher es ein Glied des Ganzen der Heilsgeschichte, und seine Darstellung ein Glied des Ganzen des Kanon ist.“ (S. 75). Hvilken denné Idé er, erfarer man S. 185: „Die Idee der Ehe ist also die Idee des Hohenliedes. Nichts liegt näher als von da aus einen Schritt weiter vorwärts zu thun und die Behauptung zu wagen: das Mysterium der Ehe ist das Mysterium des Hohenliedes.“ Foruden meget Andet, navnlig Mangelen af den ved Hebræernes Ægteskaber saa væsentlige Frugtbarheds-Velsignelse (Se 1 Mos. 24, 60), strider mod denne ved selve Digtet slet ikke begrundede Hypothese ogsaa den Omstændighed, at det vilde være høist forunderligt, om netop Salomo, med de mange (respektive 60 og 700) Hustruer, (80 og 300) Medhustruer, samt „Piger uden Tal“, skulde have valgt sig til Opgave for et Digt, at forherlige Monogamiet.

Efter disse sidstnævnte aandelige Fortolkere, som alle mere eller mindre have svigtet den allegoriske Fortolkning, har denne i den seneste Tid fundet en Talsmand i Hengstenberg (Das Hohelied Salomonis. Berlin 1853), som har gjenoptaget den i hele dens kirkelig traditionelle Strenghed og ideale Høihed. H. finder i „Høisangen“ en i tvende Dele faldende Skildring af Kirkens Forening (Kap. 1, 1—5, 1) og Adskillelse og Gjenforening (Kap. 5, 2 ad finem) med Kristus. Hovedpunkterne i første Del

ere: 1) Messias's naadebringende Komme, 2) Messias fører Navnet Salomo, 3) Svære Trængsler gaae, som Straf for Folkets Utroskab, forud for Messias's Komme, 4) Hedningefolkenes Optagelse i Kristi Kirke. Indholdet af anden Del er: 1) Forsyndelsen mod den himmelske Salomo og Dommen, 2) Boden og Gjenforeningen, under Medvirkning af Jerusalems Døttre (de omvendte Hedningefolk), 3) den fuldkomne Gjenoprettelse af det gamle Kjærlighedsforhold, som nu er uopløseligt. Man seer, det er en hel Udvikling af Kristi Kirkes Stiftelse, Fremgang og Seir. Disse Ideer, siger H., kunde være og vare virkeligt tilstede paa Salomos Tid. Vanskeligst er Begrundelsen af Indholdet i sidste Del. „Gleich für die Anschauung, dass ein grosser Theil des Volkes das in Christo dargebotene Heil verschmähen und dadurch dem Gerichte anheimfallen werde, lässt sich aus der Vorsalomonischen und Salomonischen Zeit keine ganz entsprechende Parallele beibringen“, tilstaaer Forfatteren. Men Spiren til denne Anskuelse finder han dog i Deut. 9, 6. 7., sml. 31, 21. 32, 21, og til den endelige Gjenoptagelse i Deut. 4, 30. 31. For det sidste Punkt, Jerusalems Døttres (de omvendte Hedningefolks) Anstregelser for Zions Datters (den oprindelige Kirkes) Frelse, har H. ikke noget tidligere Vidnesbyrd, end Es. 66, 20. 21. Hvad Indholdet af den første Del angaaer, fremhæver H. den paa Salomos Tid herskende Forventning af en personlig Messias, navnlig ved Henvisning til Ps. 72, „welcher uns den Messias darstellt als den durch Salomos unvollkommnes Vorbild abgebildeten wahren Fürsten des Friedens, sein Reich als die gerechte Friedensherrschaft.“ Men især lægger H. Vægt paa det Symbolske i Navnet Salomo (Fredsfyrsten). „Es kann,“

siger han, „keinem Zweifel unterworfen seyn, dass David seinem Sohne Salomo diesen Namen beilegte, weil er hoffte, dass er in seiner gerechten Friedensherrschaft ein Vorbild des Schilo seyn werde,“ og herefter gjør han den Slutning: „Hat Salomo also von Christo seinen Namen, so wird es sehr natürlich erscheinen, dass er seinen Namen auch wieder auf Christum überträgt.“ Fremdeles er Ideen om Kristi Kommes Indledning ved svære Trængsler; efter H., alt forberedet ved Trængslerne i Ægypten, i Ørkenen og i Dommerperioden, og bestemt udtalt af David i Ps. 142: „En Læreprædike af David; da han var i Hulen; en Bøn“. (Hermansens Overs.). Endelig er Ideen om Hedningefolkernes Optagelse i det messianske Rige saa gammel, som den messianske Forventning overhovedet. For Salomo selv henviser H. til hans Bøn ved Templets Indvielse (1 Kong. 8, 41—43. 60.).

Det har været Hengstenberg om at gjøre, at eftervise, at „Høisangen ikke svæver i Luften, at der i dens Affattelsestid forefindes mange Tilkytningspunkter for dens Indhold*).“ „Nei tilvisse, Høisangen svæver ikke i Luften, den hviler, som ethvert skjønt Værk, i sin egen Idé. Hvilken denne er, har H. ikke udledet af Digtet selv, men til Begrundelse af den theologiske Udvikling, han ved Allegoriens Hjælp indlægger i Høisangen, har han med stor Skriftlærdom tilveiebragt et bestemt religionshistorisk Grundlag som Udgangspunkt. Imod dette i og for sig skulle vi ikke her indlade os paa nogen Kritik. Men, selv om vi saaledes gaae ud fra, at den

*) Se Hengst. Hohelied Sal. III. Der geschichtliche Ausgangspunkt des Hohenliedes. S. 238.

messianske Forventning med alle sine Konsekvenser og i hele den detaillerede Bestemthed, som den ved Profeterne i den efterfølgende Tid opnaaede, allerede var tilstede paa Salomos Tid, og selv om vi, til yderligere Forklaring af, at Salomo har kunnet fremstille den udførte messianske Idé, ville med Hengst. antage hos Salomo „ein gehobener Zustand des Gemüthes, ein im Geiste seyn, die Anhauchung des menschlichen Geistes durch den göttlichen“, maae vi dog spørge, hvad der berettiger til den Slutning: Da Salomo har kunnet skue den messianske Idé-Udvikling, saa har han ogsaa fremstillet denne sin Skuen i Sangenes Sang. Denne Slutning har H. gjort, men han har ikke begrundet den. Salomo har skrevet Andet, hvori den messianske Idé ikke fremtræder, og Sangenes Sang antyder ikke selv, at den bærer denne Idé i sig. For at faae den frem, maae Udtrykkene dels forklares efter en senere profetisk Sprogbrug, dels presses med almindelig Vilkaarlighed. H. erkjender selv Forskjellen mellem Profetien og Poesien. „Nur der letztern gehört die eigentliche Ausmalung an. Die Prophetie bleibt vorwiegend bey dem nackten Gedanken stehen.“ Men, spørge vi, maatte ikke Tanken først være udtalt, før en Digter, ikke lyrisk, umiddelbart greben, som i Psalmerne, men allegorisk, altsaa reflekterende, kunde fremstille dens Herlighed? Hengst. sammenligner Ps. 72, som maaske er af Salomo. Men netop denne Psalme lærer os tvende Ting, som begge stille sig ugunstigt for den allegoriske Opfattelse af Høis. For det Første er den messianske Forventning i denne Psalme holdt i al Almindelighed: Glæde over Fredsherredømmet ved Messias (Salomo), altsaa vidt forskjellig fra den i Høis. prætenderede konkrete Anskuelighed. Dernæst

viser Ps. 72, forudsat, at den er af Salomo, paa det Tydeligste ved hele sin Diktion og sit klare Indhold, hvorledes Salomo taler, naar han vil skildre den messianske Forventning, viser os altsaa, at, da han taler saaledes herom, vil han ikke tale om det Samme i et Digt, der kun handler om Kjærlighed, hvor Intet fører umiddelbart til Forestillingen om det messianske Fredsherredømme, ja hvor Guds Navn næppe er nævnet, end mindre hans Retfærdighed og Barmhjertighed, men kun Salomo, hans Skjønhed og Kjærlighed. Vi ville bede Enhver, der vil læse Sangenes Sang, først at læse Ps. 72, og han vil da kunne sige sig selv, om det er den samme Aand og Tone, for ikke at sige samme Indhold, der kommer ham imøde i disse tvende Skriftstykker. Hengst. argumenterer endelig for den allegoriske Opfattelse fra den Omstændighed, at Salomo er Forfatter til Høisangen. „Denn Salomo konnte von sich selbst nicht also reden, wie hier von Salomo geredet wird. Ist Salomo Verfasser des Buches, so musz der Salomo, mit dem sich dasselbe beschäftigt, von ihm verschieden, der himmlische Salomo seyn.“ Men dels er her en *petitio principii*, da Salomos Forfatterskab af Hengstenberg selv betinges ved Bogens allegoriske Opfattelse;*) dels kommer der ved denne Antagelse strax i Digtets første Linie en uopløselig Modsigelse; da, som berørt S. 16, Salomo, der nævnes i Overskriften, og som tillige skal være Subjekt i Digtets første Udsagn, ikke paa én Gang kan være den historisk indi-

*) „Vergeblich ist es, die Salomonische Abfassung vertheidigen zu wollen, wenn man die Allegorische Erklärung aufgibt, wenn man verkennt, dass der Salomo des Hohenliedes der himmlische Salomo ist.“ Hengst. S. 238.

viduelle, digtende Salomo og den himmelske Salomo, med mindre man ved en mystisk „Dobbeltbetydning“ (H. Hohelied ad V. 1.) vil sammenblende den Ene med den Anden.

Paa Hengstenbergs Udlægning i det Enkelte ville vi ikke gaae ind. Blot som et Exempel, i Lighed med det nysnævnte, paa denne Fortolknings Misligheder, ville vi gjøre opmærksom paa det høist forunderlige Resultat, at den Elskende og den Elskede i Digtet ved den aandelige Udlægning faae samme Moder, nemlig „den oprindelige Kirke“. „Die Mutter der Braut ist zugleich die Mutter des Bräutigams.“ (II. S. 92). Da nu fremdeles Bruden, Zions Datter, er Et med sin Moder („Durch die Mutter wird das Volk nach seiner geschichtlichen Continuität bezeichnet, durch die Tochter nach seinem augenblicklichen Bestande.“ S. 76), bliver Forholdet endnu besynderligere. At Kristus efter Kjødet har samme Moder som Zions Datter, vil Ingen benegte, lige saa lidet, at Moder og Datter, i den mystiske Betydning, væsentlig ere Et. Men hvorledes kunne disse aandelige Sandheder ligge i en digterisk Fremstilling af en elskende Kvinde, der vil føre sin gjenfundne elskede Ven til sin Moders Hus? Den religiøse Idé forudsætter Enhed, men Digtet adskiller bestemte Individualiteter: Salomo, Kongen, hvis Moder kronede ham paa hans Bryllupsdag (Kap. 3, 11) og den elskende Pige, som er sin Moders Elskede, sin Moders Eneste (Kap. 6, 9), som vil føre sin gjenfundne Ven til sin Moders Hus (Kap. 3, 4), for at hun skal lære hende (Kap. 8, 2), — et yndigt Træk af Blufærdighed midt i Kjærlighedens Lidenskab. Det er Vilkaarlighed og Tvang imod Digtet at ophæve denne Forskjel! — Hengst. beskylder i sin Fortale

Vi den bogstavelige Fortolknings Repræsentanter for gennemgaaende Uenighed. Med stor Uret! Det vil af næste Afsnit blive klart, at den nyere Kritik har ført til en fast Erkjendelse af Digtets Karakter og indre Forhold, hvoraf atter dets Grundidé fremgaaer. Der er, langt fra Uenighed, tvertimod Enighed i Hovedopfattelsen. Anderledes med Allegorikerne, der paa Grund af deres Fortolkningsprincips Frihed have lagt hver sit theologiske System*) ind i Digtet. Den allegoriske Fortolkning er en broget Strøm af Meninger, hvad den foregaaende Skildring forhaabentlig har bevist.

Idet vi nu forlade Betragtningen af den allegoriske Opfattelse, udtale vi den Paastand, at, da denne Opfattelse, som med saa stor Seighed har holdt sig i henved tvende Aartusinder, har sin historisk paaviselige Forudsætning i en given Aandsretning, der, som eftervist, udenfra tilførtes den kristne Kirke, saa falder ogsaa hermed dens absolute Betydning. Er nemlig denne Aandsretning end som Led i den hele Menneske-Aands-Udvikling grundet i den guddommelige Verdensstyrelse, saa kan den paa den anden Side dog kun have transitorisk Betydning; thi hvad der støtter sig paa til en vis Tid berettigede

*) Delitzsch's og Hengstenbergs Systemer erklærer Renan (Le Cantique des Cantiques, Paris 1861 S. 134): „aussi dénués de raison et beaucoup moins poétiques, que ceux des Pères, des scolastiques et des théologiens“. — Hitzig, som frakjender Allegorien videnskabelig Betydning, siger, med Allusion til Hengstenberg: „Für wen die Geschichte nicht existirt, der existirt auch nicht für die Geschichte.“ Hitzig: Das Hohe Lied. S. 13.

Anskuelse og Synsmaader, har ikke Krav paa evig Bestaaen, men maa vige for Sandhedserkjendelsens paa den frie Forskning grundede og under nye givne Betingelser vundne klarere Indsigt. At den allegorisk-mystiske Opfattelse har givet Anledning til mangen opbyggelig Anvendelse af „Høisangens“ Kjærlighedssprog, tør ikke lægge Baand paa den frie Erkjendelse. Der ligger i den menneskelige Aand en Sandhedsstræben, som ikke vil lade Vildfarelsen blive staaende, om end Forsynet ogsaa af denne har beredet megen Velsignelse. Denne Drift er af guddommelig Oprindelse, thi ikke mindre end Øiet, Legemets Lys, er ogsaa Aandens Lys indplantet Sjælen af Gud. At modstaae Sandhedsdriften, selv om det er af Frygt for tilligemed Vildfarelsen at omstyrte, hvad der i lange Tider har tjent til Glæde og Trøst, er derfor en Gudsbespottelse, da det røber Tvivl om Forsynets Magt til ogsaa ad de nye Veie at tilføre Sjælene gavnlige Belæring og aandelig Styrkelse.

II.

Gangen i den videnskabelige Kritik.

Først efter Midten af det 18de Aarhundrede, da Berettigelsen af den frie Forskning og den videnskabelige Kritiks Anvendelse paa de hellige Skrifter almindelig erkjendtes, begyndte ogsaa en uhildet Betragtning af Sanges Sang at gjøre sig gjældende. En Anstødssten have imidlertid mange, selv lærde og indsigtsfulde, Mænd fundet i den Omstændighed, at dette Digt, der handler om Kjærlighed, er optaget i den hellige Kanon. „Hvorledes kunde et Kjærlighedsdigt, forstaaet efter Ordene, have faaet Plads blandt Jødernes hellige Skrifter? Maa det ikke nødvendigvis af dem, der samlede disse Skrifter, have været opfattet som Udtrykket for noget dybere Mystisk?“ Hertil maa svares, for det Første, at Forestillingen om Kanon som Indbegrebet af Bøger, hvis Indhold ved Guds Aand paa en særegen Maade er Forfatterne indgivet, helt og holdent hører hjemme i den kristne Kirke, der først har fixeret Begrebet om den verbale Inspiration. Hos Jøderne vaagede før Exilet den profetiske Aand over Karakteren af de Skrifter, der som et Udtryk for den theokratiske Idé henlagdes og opbevaredes i Tempets Helligdom; efter Exilet, da den nu kjendte Samling af det gamle Testaments Skrifter afsluttedes, maatte ethvert Skrift, der ifølge Traditionen havde nogen af de store Nationalhelte til Gjenstand eller vel endog til Forfatter, derved faae en Betydning, som let forklarer dets Medoptagelse i Rækken af de gamle hellige Skrifter. I al Fald

sees ikke, hvorfor Fortællingen om den moabitiske Kvinde Ruth er optagen, hvis det ikke er, fordi denne Fortælling om Stammoderen til David havde for de senere Tider en hei og ærværdig Betydning. Nogen særegen hellig Lærdom er i denne Fortælling ikke given, men vel en opløftende Skildring af en høisindet Kvindes trofaste Kjærlighed, med Antydning af Dydens Løn her i Livet. Høisangen, som efter Traditionen var forfattet af Salomo, den mest feirede af alle Nationens store Mænd, hvis Navn var Indbegrebet af al Visdom, og som selv havde været Gjenstand for Aabenbarelses fra Herren, Høisangen, sige vi, behøver derfor heller ingenlunde at være opfattet allegorisk af Samlerne, for af disse at have faaet Plads i Samlingen. Men, selv om de have opfattet denne Bog allegorisk, — hvad der kan være sandsynligt nok, men hvorefter vi Intet vide med Bestemthed, — paa Bogens rette Forstaaelse har dette ingen Indflydelse. Fra efter-exiliske Skriftlærdes Betragtning af et oldhebraisk Digt kan ingen Slutning gjøres til den Tanke, der fyldte Forfatteren under dets Undfangelse. Paa en Tid, hvor den profetiske Røst var forstummet, søgte de Skriftlærde, suk-kende under Aandens Mangel, paa overspændt Vis at sublimerer alt positivt Overleveret, og mindst af Alt forstode de den oprindelige Hebraismes ungdomsfriske, naive Poesi med dens umiddelbare Følelser og varme Sands for Naturen, — alle Træk af denne Art turde efter deres Mening kun være et Slør for indtvungen Mystik. Hvad dernæst Realiteten af hin nys fremsatte Indvending angaaer, da er Kjærligheden i og for sig langt fra et for Guds Folk uværdigt Emne. Ja vi tør sige, at, ligesom vi uden Vidnesbyrd om denne Følelses Anerkjendelse vilde savne et

væsentligt Moment i dette Folks sædelige Udvikling*), saa have vi ogsaa i Kjærlighedsdigtets Optagelse i Biblen et talende Bevis for, at den hellige Kaldelse, langt fra at bryde Staven over de menneskelige Følelser og Drifter, tværtimod anerkjender dem, naar de, hævede til deres sande Betydning, sees som Udtryk for den religiøse Bevidstheds ethiserende Magt i Sjælene. Vi mene derfor, at Forstaaelsen af Høisangen, der som ethvert Oldtidsskrift maa gjøres til Gjenstand for den videnskabelige Kritik, paa den ene Side ikke maa bestemmes eller omformes efter Hensynet til dens Optagelse blandt det gamle Testaments hellige Skrifter. Men det indeholder paa den anden Side ikke Andet, end hvad der, ret forstaaet, tjener til Guds Forherligelse og til Forvisning for Mennesket om den Lyksalighed, Gud skjenker hver Sjæl, der er tro mod sig selv, det er mod Guds Rørelser i dens Indre.

Efterat den videnskabelige Kritik havde afvist den Indvending, at Høis.'s Plads i Kanon skulde medføre Nødvendigheden af en allegorisk-mystisk Opfatning, og efter at denne Opfatnings historiske Forudsætning var paavist, maatte det blive Kritikens Opgave at fremdrage den længe forsømte Undersøgelse af dette Digts virkelige Ordbetydning og indre Sammenhæng, og at belyse det i Overensstemmelse med de ved det fornyede sproglige og historiske Studium vundne Resultater. At Kritiken i Begyndelsen

*) Da en ung Geistlig, som tog Anstød af at finde et Kjærlighedsdigt i Biblen, engang yttrede sine Skrupler herover for den berømte Kritiker Niebuhr, udbrød denne med Varme: „For mig vilde der mangle Noget i Biblen, hvis der ikke fandtes i den et Udtryk for den dybeste og stærkeste af alle menneskelige Følelser.“ Se Renan: *Le Cantique des Cantiques*. S. 147.

famlede i Bestemmelsen af Ordbetydningen og den rette Tankegang af et saa længe forsømt og i og for sig høist vanskeligt Skriftstykke, kan ikke undre Nogen; men, da den mystiske Taage først var bortjaget og det allegoriske Glar sønderbrudt, skred den sunde Opfattelse rask fremad ved mægtig Understøttelse af den voxende Indsigt i det hebraiske Sprog og den hebraiske Kulturs og Poesis Væsen. Den Første efter Castellio, som uforbeholdent erklærede sig imod den allegoriske Fortolkning var I. D. Michaelis*). Grundlaget for Digtets moralske Tendents finder han i den ægteskabelige Kjærlighed, som skulde

*) I Anledning af Lowths Tilstaaelse af det Vanskelige i at begrunde den allegoriske Opfattelse ved Digtets egen indre Karakter bemærker Michaelis (se Notae ad Lowthum S. 625): „Hic vero, hic locus fuisset, argumentis ex ipso poemate ductis, et rationibus internis ex operis structura petitis, allegoriam stabiliendi. Id vero refugit Lowthus: prudenter ille quidem, et veritatis quam susceptae sententiae amantior; sed hac tamen ipsa verecundia causam, quam tenere vult, labefactat. Veri enim dissimillimum, in tam longo carmine, si allegoricum sit, nihil omnino repertum iri, quod ad vestigia aliqua allegoriae ac divinioris amoris nos deducat; nihil, quod non in libro amorum proprie sic dictorum legi potuisset: idque apud Hebraeos, qui propria allegoriis intexere et miscere solent, ubi nostri poematis leges id fieri vetant. Atque etiam hoc molestum, quod non liquet: quae tam longa tot actuum allegoria proponatur ac convestiatur moralis sententia, non prorsus nota, tantaeque scriptionis indigens; nihil enim ex toto Cantico allegorice intellecto eliciet prudens ac Lowthi similis interpres, præter id, quod nemini ignotum: amare Deum ecclesiam, et ab illa amari. Plus qui exsculperunt, multum errasse Nostro videntur, nec injuria! Hanc vero unicum sententiam tam longa tractari allegoria, nec quidquam distinctius de natura hujus amoris, nihil arcani prodi, sive illud asceticum sit, sive dogmaticum, sive propheticum, — quis sine gravibus rei argumentis credat? Cui hic ea ratio sola sufficiat: saepe Hebraeos allegorice Dei amores canere?“

være Gjenstand for Skildringen. Dette Indhold, *castos conjugum ac teneros amores*, erklærer han *nec indignos divinae etiam musae commendatione*; men i sin Bibeloversættelse gav han dog ikke Høisangen Plads. Han kunde det heller ikke ret vel, da han ikke saae dybt nok, til at finde en høiere ethisk Idé i Digtet. Den ægteskabelige Kjærlighed nemlig, som han omtaler (se Notae ad Lowthum S. 605), er den, der næres og opildnes ved Orientens Polygami; men Skildringen af en saadan Kjærlighed, hvorfra unegteligt selve Biblen (1 Mos, 30, 14—16) giver os et Træk, kunde dog ikke hæve Digtet over den rent verdslige Sfære. Det kunde have stor kulturhistorisk Interesse (*Asiatici tanquam coloris et sanguinis*), men ikke noget opløftende og forædlende eller i høiere Forstand belærende Indhold.

I Forkastelsen af den allegoriske Fortolkning sluttede de øvrige Koryfæer for den videnskabelige Kritik sig til Michaelis. Men fremfor Alle maa Herder nævnes som den, der først har hævdet Sangenes Sang dens eget og uafhængigt bestaaende æsthetiske Værd. Herders „Lieder der Liebe“ 1778 gjorde Epoke, ikke blot fordi han heri fremsatte sin med stor Begeistring forsvarede Betragtning af „Sir hassirim“ som en Samling af de skønneste lyriske og idylliske Digte fra den hebraiske Poesis Blomstringstid, men fornemmelig fordi han ved den overbevisende Varme og Veltalenhed, hvormed han har fremhævet disse Digtens eiendommelige Skjønhed og værget dem mod Allegorikernes Fordreielser, har hævdet den æsthetiske Opfattelse som det ikke blot berettigede, men eneste rette Synspunkt for en Poesi, hvis Gjenstand „fra Begyndelsen til Enden ikkun er Kjærlighed.“ Det var naturligt, at hin originale og tilmed saa talentfuldt for-

svarede Betragtning maatte drage Fortolkerne *) i den berømte Mands Spor. Der var noget saa Forfriskende i at frigjøre sig fra den traditionelle, farveløse Enhed, og at betragte hvert enkelt af de udsondrede Digte som et lille skjønt Hele for sig; det var en let forklarlig Mod-sætning til den hidtil herskende Stræben efter at skrue en vilkaarlig og subjektiv Tankegang og dybere anden Betydning ind i den skjøne Poesi. Men, trods det Henrivende i Herders veltalende Fremstilling, føltes dog snart det Løse og Utilfredsstillende i at betragte Høisangen blot som en Anthologi. Der lades herved saa Meget uforklaret i de enkelte Digte, hvilke forøvrigt Herder selv saae „durch einen feinen Faden der Einheit“ forbundne til en skjøn Perlerad; og visse ideligt tilbagevendende, karakteristiske Billeder og Vendinger, af hvilke flere kun kunne forståes ved tidligere forekommende, gjøre det ikke blot sandsynligt, at Høisangen udgjør et levende Hele; men ligefrem umuligt at opfatte den paa modsat Maade. Hermed er dog ingenlunde Herders Fortjeneste forringet. Hans Betragtning var ikke blot en vækkende Opposition mod en tidligere Stagneren, men den afgav et væsentligt Ferment for den fortsatte Granskning af det dunkle Digt. Man kan saaledes ikke nøksom takke Herder for det Lys, han har kastet over de forskjellige Partiers særskilte Kolorit og hoist forskjellige Diktion; og naar det senere er lykkedes Kritiken at forklare denne Forskjel i Samklang med Digtets Beskaffenhed og Tendents, bør man taknemme-

*) Herders Opfattelse fulgtes af Doederlein, Hufnagel, Kleuker og Eichhorn, og fastholdtes endnu af Döpke, Magnus og de Wette. — Ingemanns Behandling af Høisangen i Forspillet til „Salomons Ring“ hviler ogsaa paa den Herderske Opfattelse af Høisangen som en Anthologi.

ligt erindre, at uden Herders markerede Fingerpeg vilde mangan en Overgang i Situationen maaske være undgaaet Opmærksomheden. Han adskilte for stærkt, men i det Hele rigtigt og fint. Enhver, der læser Høisangen, vil bemærke, at de Elskende tale under meget forskellige Forudsætninger, i meget forskellige Billeder og i grundforskjellig Tone. Snart er det Kjærligheds Længsel, der udsukkes, snart en elskende Sjæls forvisningsfulde Fryd; snart hentes Billederne fra det yppige Hølliv, snart fra det beskedne Hyrdeliv i Dalen; snart aander gennem Ordene Sjælens fineste Blomsterduft, snart lyde de som Udtryk for en mørk, glødende Sandselighed. Dette saac Herder, og derfor skilte han, hvad man hidtil havde tilagt et og samme elskende Par. Hans Følelse var rigtig, men hans Dom forhastet. Salomo og Sulamith kunde ganske vist ikke i en sammenhængende Digtning tolke deres Følelser for hinanden i saa forskjellig Tone. Men fordi dette indrømmes, er den Slutning ikke rigtig: Altsaa taler hverken Salomo eller Sulamith, men hist tvende Elskende, her tvende andre, og atter her igjen andre, — lutter forskjellige Yttringer af Kjærlighedens mangfoldige Stemninger. At en Konge, og da navnlig Salomo, taler, og at denne samme Konge taler flere Gange, fremgaaer tydeligt af Digtet selv. Lige saa vist høre vi en og samme Kvinde, hvis traditionelle Navn er Sulamith, gjentagne Gange udtale sin Kjærlighed. Disse Personer ere tydeligt tegnede, ikke blot ved Udtalelsernes Karakter, men umiskjendeligt ved bestemte Udtryk og Vendinger, der forudsætte Personens Enhed. Men hvad der ikke saa let sees, og i Allegoriens Aarhundreder ei blev seet, fordi Digtet ikke forstodes, ei heller forklaredes, men indpodedes med theologiske Systemer, er, at foruden disse

tvende Personer ogsaa andre Personer forekomme, og at Sulamith, skjøndt hun taler overfor Kongen, dog inderligt henvender sig til en Anden end denne. I denne Erkjendelse ligger Løsningen af de Vanskeligheder, som stille sig i Veien for det æsthetisk forklarede Digts Enhed, — Allegorikerne kjendte ikke disse Vanskeligheder, de slugte, saa at sige, Digtet raat og sugede, uden Hinder, den Næring deraf, som de vilde.

Det gik med denne Indsigt i Digtets indre Forhold, som det saa ofte gaaer ved videnskabelige Opdagelser. De egentlige Forskere søge og granske, men deres Øine ere forblindede, indtil et lykkeligt Tilfælde lægger dem klart for Dagen, hvad de ikke formaade at finde. En ældre Geistlig*), som ingenlunde var Kritiker af Faget, og ikke særlig kyndig i det hebraiske Sprog, men paa den ene Side for tænsom til at ville følge Allegorikernes trivielle Trit, paa den anden Side bekymret for den ham kjære Høisang, der, forklaret efter Michaelis's Anvisning, ikke turde staae i Biblen, fremsatte, varsomt og i al Beskedenhed, til Redning for Høisangen, den Hypothese: at Sulamith, langt fra at elske Salomo, i denne kun seer en Tyran, der har røvet hende fra hendes Ægteemand, en simpel Hyrde; da hun foragter den tilbudte Glands, og bliver sin Mand tro, bliver Moralen: Anbefaling af den ægteskabelige Troskab, og Fordømmelse af Polygamiet**).

*) I. F. Jacobi, Præst i Celle, Konsistorialraad og Æresdoktor fra Göttingen; født 1712, † 1799.

***) I. F. Jacobi: Das durch eine leichte und ungekünstelte Erklärung von seinen Vorwürfen gerettete Hohe Lied; nebst einem Beweise, dass selbiges für die Zeiten Salomons und seiner Nachfolger sehr lehrreich und heilsam, und eines heiligen Dichters würdig gewesen. Celle 1771.

Man seer strax af Titlen (se Noten S. 53), at det var et Nødanker, denne bekymrede Mand udkastede, for at Høisangen, efter at være sluppet Allegoriens Hængedynd, skulde undgaae at strande paa Verdslighedens Sandbanke. Den videnskabelige Begrundelse af Hypotesen var kun svag, mange uvedkommende Betragtninger vare indflikkede, og den „moralischpredigende“ Tendents ikke synderlig poetisk. Men et nyt Syn var hermed givet for Digtets Indhold, og, trods Herders Spot og Kleukers afvisende Kritik, blev denne Betragtning Udgangspunktet for en fornyet og grundig Undersøgelse af Digtet, hvorved dette er bragt til sin sande og værdige Forstaaelse. Salomo smigrer for Sulamith; hun elsker — ikke Salomo, men en Hyrde, fra hvem hun er reven bort til Hofset*). Først med dette Blik paa Grundforholdet er det blevet muligt at forklare de unegtelige og hidtil uforstaaelige Forskjelle i Diktion og Billeder og Sjælsstemning, og omvendt, ved nøie at agte paa disse, at lade sig lede til en rigtig Forstaaelse af det Hele.

Den, hvem Æren tilkommer for at have ophøiet Jacobis Hypothese til en videnskabeligt begrundet Anskuelse, er den berømte Orientalist Ewald. I sit Skrift: „Das Hohe Lied Salomos, Gött. 1826“, har denne Lærde med stor Klarhed bevist det Grundløse i den allegoriske Op-

*) Fra dette Synspunkt er Høisangen behandlet af Velthusen (Der Schwesternhandel, eine morgenländische Idyllenkette) 1786; af Ammon (Salomos verschmähte Liebe, oder die belohnte Treue) 1790; og af Stäudlin: Ueber das Hohe Lied, den Inhalt und die Oeconomie desselben, i Paulus Memorabilien, Pars II. Jena 1792. Ogsaa Umbreits med Varme og Begeistring udførte Behandling (Lied der Liebe, das älteste und schönste aus dem Morgenlande. Gött. 1820; Heidelberg 1828) hviler paa samme Grundopfatteke.

fattelse, der ved ham egentlig har faaet Naadestødet. Paa den anden Side har han, imod Herders Betragtning, med slaaende Grunde godtgjort Digtets Enhed, og med levende Sands for den hebraiske Poesis Eiendommelighed søgt at bestemme Digtets indre Økonomi. Ewald erklærer Høisangen for et Drama, men udtrykkeligt „ein nicht für die Bühne bestimmtes“ og ligeledes vidt forskjelligt fra det antike klassiske Drama. Der er i Høisangen ikke lagt an paa Karakterudvikling, heller ikke er Tidens og Stedets Enhed iagttaget, som allerede Stäudlin (se foregaaende Note) rigtigt bemærker: „Die Personen erscheinen oft wie ein *Deus ex machina* und an einem Orte, wo man sie gar nicht erwartet.“ Det Dramatiske bestaaer da i en Række af Situationer, hvor en Kvinde, der er reven bort fra sin Elskede, en Hyrde, ikke blot afslaaer Kongens fristende Angreb, men stedse stærkere og inderligere fastholder sit Hjertes Kjærlighed og — til Forsvar saavel som til Trøst og Fryd — drager sig ind i sig selv, for, vaagen og i Drømme, blot at leve med den fjerne, men dog bestandig nærværende Ven. Optrædende Hovedpersoner ere, foruden Kor af Jerusalems Døttre og Hyrder, Salomo og Sulamith. Den Elskede, Hyrden, træder ikke umiddelbart frem, før efter den lykkelige Katastrofe, da vi høre ham vexle Ord med Sulamith, der er befriet og vender hjem ved hans Side; men af og til lyder i Digtningens Gang hans Ord gennem Sulamiths Mund, naar hendes Længsel fremmaner ham for hendes indre Øre. Ewald deler Stykket i 4 Optrin, idet han finder Hvilepunkter for Handlingen antydede af Digteren selv ved et tre Gange lydende Slutningsvers: „Jeg besværges Eder, Jerusalems Døttre, vækker ei Elskoven op, førend den selv vil.“ (Kap. 2, 7; 3, 5; 8, 4.). Eiendommeligt for Ewalds

Fortolkning er det, at han lader fraværende Personer komme til Orde gennem de optrædende Personers Tale, saaledes navnlig Hyrden gennem Sulamiths Mund. Men det lader sig ikke negte, at det Hele ved den yderlige Anvendelse, han gjør af denne Theori, faaer noget Svævende og Kunstlet ved sig, der ikke synes at stemme med „Naturpoesiens“ umiddelbare Karakter. Ewalds Fortjeneste er imidlertid stor, da han ikke blot har gjort det videnskabeligt af med Allegorien, og paa den anden Side godtgjort Digtets Enhed, men fornemmelig fordi han har opstillet et fast Princip for Bestemmelsen af de hver Gang talende Personer, og, ved at begrunde Sulamiths dobbelte Stilling, har fremdraget den i Digtet liggende høie ethiske Betydning. Denne seer E. i Lovprisningen af den uovervindelige Troskab og Dyd, dens Seir og dens Løn.

Ewalds Undersøgelse er fort videre af Hitzig (Das Hohe Lied 1855). I Bestemmelsen af Digtets dramatiske Karakter er han i det Væsentlige enig med E. „Das Hohe Lied ist ein Drama, welches der Dichter im Geist erschaute“; det var altsaa ikke bestemt til at opføres. Ligeledes er han enig med E. i Bestemmelsen af Sulamiths Forhold til Salomo. Men den Ewaldske Theori om fraværende Personers indflettede Tale har Hitzig betydeligt restringeret, hvorved Dialogen er befriet for det Svævende og tildels Unaturlige hos Ewald. Derimod har H. ved en streng logisk Analyse af de enkelte, med stor Skarpsindighed fortolkede Partier kastet et klart Lys over Digtets Tankegang og Tendents; navnlig har han bragt det til Evidents, at de kvindelige Repliker langt fra alle kunne tillægges Sulamith, eller overhovedet en og samme Person. Hun er Hovedpersonen, og hendes Seir i Fristelsen er Digtets Hovedtanke; men som tvende Episoder

udsondres: Salomos Bryllupsfærd (Kap. 3, 6--5, 1), hvor Bruden ikke er Sulamith, og en Scene i Haremet, Kongen over for en Frille (Kap. 7, 2--10), hvor den sandse- lige Lyst træder utilsløret frem i stærke Udtryk. Denne Udsondring er ikke vilkaarlig, men støtter sig paa indre Grunde af uimodsigelig Vægt, som ere fremdragne med beundringsværdigt exegetisk Talent. Det er ved denne Indsigt blevet muligt at bevare Billedet af Sulamith rent og idealt, uden at anvende nogen Tvang eller Kunstleri paa Textforklaringen. Tonen i den sidste Episode er i høi Grad sandselig; men, hvad der vilde saare den æsthe- tiske og ikke mindre den sædelige Følelse, om det blev sagt til Sulamith, det er paa sin Plads, naar Kongen ka- ster Tørklædet til en Frille, en af „Pigerne uden Tal“ (Kap. 6, 8). Og denne Scene faaer ved sin Indordning i det Hele den Betydning, som Skyggen overhovedet har i ethvert Maleri til at fremhæve Lyset. Resultatet af Hitzigs Belysning er da, at Høisangen ikke blot er et Digt med høi sædelig Betydning, men at det væsentligt maa opfattes som et didaktisk Digt. Det er paa en Maade en *ars amandi* fra ethisk-religiøst Synspunkt, Digteren har villet give. Sulamith er den lysende Sol, fra hvem Kjærlig- heden udstraaler med ren og idealsk Glands. Det sandse- lige Moment fremtræder i sin berettigede Tilværelse i Scenen med Gemalinden, Salomos kaarne Brud, og om- vendt som utilsløret Vellyst i Scenen, hvor en Frille blot- ter sine Yndigheder for Kongen. Salomos Betydning er sekundær; ved ham fremkaldes og bestemmes Kjærlig- hedens forskellige Yttringer, medens hans Person knytter Scenerne sammen til et Hele og giver Fremstillingen histo- risk Baggrund. Den sædelige Idé fremlyser af sig selv, og derhos har Digteren, som et udenforstaaende Kor, ved

det tre Gange lydende Alvorsord: „Vækker ei Kjærligheden, førend' den selv vil“, paa det Tydeligste udtalt sin Dom over dem, der egge den slumrende Drift til en fortærende Brand i Sandserne; og endelig, efter Katastrofen, udtaler han gjennem Sulamiths Mund den ideale Kjærligheds Pris i de glødende Ord: „Stærk som Døden er Kjærlighed, fast som Dødsriget dens Begjer, — Ild er dens Luer, en Flamme fra Herren! — — Vil en Mand for al sit Iluses Formue købe sig Kjærlighed til, Føragt skal han høste!“ (Kap. 8, 6—7.).

Den af Ewald og Hitzig vindicerede Anskuelse, der, som det bemærkes af den berømte franske Orientalist, vi strax skulle nævne, nu kan kaldes den klassiske Anskuelse i Tydskland, England og Holland, ligger ogsaa til Grund for den Betragtning af Høisangen, som Renan i sit Skrift, *Le Cantique des Cantiques*. Paris 1860, har fremsat i et høist tiltalende, klart og orienterende Foredrag: Digtets dramatiske Karakter forudsætter ogsaa denne Kritiker; men han gjør, i Henseende til dets Anvendelse, opmærksom paa, at den totale Mangel af scenisk Kunst hos den semitiske Stamme og specielt Hebraismens Uvillie mod denne Kunst, paa Grund af dens Udspring fra de hedenske Mytekredse og dens Sammenhæng med Gudefesterne, gjøre det aldeles uantageligt, at Høisangen skulde være bestemt til offentlig Fremstilling, hvortil denne Digtning ogsaa ifølge sin indre Beskaffenhed kun lidet egnede sig. Men, da den paa den anden Side ikke lader sig forklare som et blot Tankespil; da helt igjennem Alt udtales med dramatisk Præsents; og da det forunderligt Bratte og Springende i adskillige Overgange nødvendigt synes at forudsætte Mimik og Gestus og stemningsangivende musi-

kalsk Akkompagnement, saa staaer, efter Renan; kun den Udvei aaben, at betragte Høisangen som et af de Sangspil, hvormed uden al Tvivl Bryllupsfesterne feiredes hos Hebræerne, under Deltagelse, ikke blot af de nærmere Slægtninge, men af Stedets Beboere og Stammens Medlemmer, der betragtede sig som én stor Familie. Denne Antagelse, der i det Væsentlige stemmer med Bossuets Mening, hænger nøie sammen med Renans Betragtning af Digtets dramatiske Beskaffenhed. Det bestaaer nemlig, efter hans Mening, af en Række Scener, som alle ere dramatiske, men det Hele er ikke i den Forstand et Drama, at en Handling herigjennem udvikles, for, efter at have naaet et Knudepunkt, at opløses og afsluttes. Hver Scene er som et lille Hele for sig; i enhver af dem begyndes forfra en Skildring af Sulamiths Kjærlighed til Hyrden, og enhver ender med Kjærlighedens Triumf. De ere for saa vidt parallelle og uafhængige, men ved den bestandige Troskab, der som en levende Idé slynger sig igjennem dem alle, forbindes de til et Hele, der tilsidst afsluttes ved Troskabens Løn: Lyksaligheden i den virkelige gjen-
sidige Besiddelse.

Hvad nu hin Mening om Digtets Anvendelse angaaer, da er der unegteligt Meget, som taler for den. Hvorvidt Ægteskabets Afslutning hos Hebræerne var forbundet med nogen religiøs Ceremoni, er os ikke bekjendt. Men af flere Steder i det gamle og nye Testamente sees det, at Ægteskabet, hvortil Frugtbarhedsvelsignelsen udtaltes (se 1 Mos. 24, 60), feiredes, under almindelig Deltagelse, med Optog af Ynglinge og Piger, som en Glædesfest i Familien. Efter Dom. 14, 12 varede Festlighederne 7 Dage; hvilket stemmer med hvad der endnu er Skik i flere

Egne af Orienten*). Af sidstnævnte Sted see vi, at Samson fremsatte en Gaade for sine Brudesvende, som de skulde løse inden de 7 Dages Forløb. Men det ligger nær at antage, at et saa sangelskende Folk, som Hebræerne, ogsaa ved denne festlige Leilighed have ledsaget deres Optog med glade Sange. Og hvilket Emne kunde da være mere passende ved en saadan Fest, end Kjærlighedens Pris? Hvad kunde mere glæde de Nygifte at høre, end en elskende Sjæls utrættede Længsel efter sin elskede Ven? Dernæst lede ogsaa adskillige Træk i selve Digtet til denne Opfattelse, navnlig Skildringen i Kap. 3, 6—11 af en glimrende Brudfærd, hvorefter i Kap. 4 en Brudgom optræder med sin Brud. Ikke mindre betegnende er de Elskendes Samtale, da de lykkeligt have overvundet alle Hindringer (Kap. 8, 6—7); Ordene: „Sæt mig som et Segl paa dit Hjerte, som et Segl paa din Arm“ udtale Kjærlighedens ueftergivelige Fordring, og det Følgende: „thi stærk som Døden o. s. v.“ er som den høitidelige Indvielse af et Samliv, hvor Tvende begjere hinanden og intet Andet. Ogsaa Opfordringen til den elskede Veninde, hvormed Digtet slutter, om at lade sin Røst høre for de lyttende Venner (Kap. 8, 13) synes at føre Tanken til Brudhuset, hvor Brudgommens Venner lytte til hans Glæde (Joh. Ev. 3, 29). Festlighederne foregik, efter orientalske Forhold, i Nætterne; hermed stemmer det dæmrende Skjær, der hviler over hele Digtet, og enkelte Scener ere tydeligt tegnede som Natstykker,

*) Saaledes i Damiette og flere Egne af Syrien, hvor Brylluper feires ved festlige Optog med Sange i et Tidsrum af 7 Dage. Bruden deltager og viser sig i hvert Optog i et forskjelligt Kostume. (Efter Meddelelse af C. Schefer til Renan. Se dennes *Cantique des Cantiques*. S. 86. Anm.).

saaledes Skildringen af Haremet ved Sulamiths Indførelse (Kap. 1), hendes gjentagne ængstelige Drømme (Kap. 3, 1—4 og 5, 2—8), Haremsscenen Kap. 7, 2—10, og fremfor Alt den nysnævnte Brudfærd (Kap. 3, 6—11), der med storartet Optog af Salomos Drabanter, under Fakkelskin og med Sang, har afgivet et forlystende Skue. Om man derfor end ikke vil adoptere Renans Bestemmelse af Forholdet mellem de enkelte Scener, som herefter mere blive sideordnede Variationer af et og samme Thema, end organiske Led af et Hele, vil man paa den anden Side vanskeligt kunne negte, at Høisangen, hvilken vi opfatte som et sammenhængende Digt med ethisk Tendents, sandsynligvis tillige er bleven anvendt, om end ikke udtrykkeligt forfattet til Forherligelse af Bryllupsfestlighederne. Det didaktiske Anlæg, som Hitzig har paavist i Kompositionen, kan meget godt bestaae med denne Antagelse, da Østerlænderne som bekjendt elske det Sindrige og Sententiøse. Den hebraiske Litteratur kjender ikke noget episk Digt, hvor en stor Begivenhed udfoldes i sine vide Bølgeringe, end mindre noget Drama med fast Anlæg og Karakterudvikling, men Følelsen udstømmer i høi og skjøn Lyrik, og Tanken ytrer sig med Dybsindighed i rig Symbolik og sententiøse Fiktioner. Dette sees tydeligst i Job, hvor det Didaktiske har Overvægten. Høisangen derimod, paa Grund af sin Gjenstand fortrinsvis lyrisk, er enestaaende i den hebraiske Litteratur; men ogsaa dette Digt er et ægte Barn af den østerlandske Muse: gennem de stærke Følelsesudbrud, omslynget af en Krands af snart dristige og vækkende, snart bløde og farverige Billeder, udvikler en dybt i Livet indgribende Idé sig, der tilsidst springer frem, klar og bestemt som Moralen af det skjøne Digt.

Det er den videnskabelige Kritiks store Fortjeneste, at den har draget det Slør til Side, hvormed vilkaarlige Udtydninger og Udsmykkelser i lange Tider have tilhyllet Sangenes Sang, saa at dette Oldtidsdigt atter kan sees i sin simple, men vidunderligt fortryllende Skjønhed. Kritiken har nemlig ingeniunde forholdt sig blot nedrivende; tvertimod har den, efter en kort Famlen og en overfladisk opløsende Tendents, der nu staaer isoleret, i det Hele med stor Pietet værnet om Digtets Integritet og, udelukkende ledet af indre Kriterier, opstillet et fast Grundlag for Erkjendelsen af dets Grundtanke og Tendents. I Modsætning til det i Allegorikernes Leir herskende Anarki kan saaledes den videnskabelige Kritik med Stolthed nævne en i Videnskabens Hjemlande klassisk Anskuelse som Resultatet af et Aarhundredes fortsatte frie Undersøgelser, — et ikke lidet talende Bevis for Sandheden af det heri fulgte Princip. At den med hin Anskuelse givne Idé, Kjærlighedens Begeistring, dens Troskabsstyrke og Seir i Prøvelser, er tilstrækkeligt høi og værdig til at hævde Digtet dets Plads i Rækken af de hellige Skrifter, har Forf. af denne Afhandling søgt at begrunde i sit Skrift „Sangenes Sang“ (se Indledningen I.). Kjærligheden er derhos, baade i Følge sin guddommelige Oprindelse og sin Magt i Sjælene, fremfor nogen anden Følelse skikket til at anvendes som Betegnelse for den høieste og helligste Forening, — Kjærlighedens Væsen er jo netop Sammensmeltning, — derfor er den mystiske Anvendelse berettiget. Men Digtet og dets Idé maa staae ved sig selv, og det skal forhaabentligt staae. Forholdet mellem Høisangens virkelige Forstaaelse og dens opbyggelige Anvendelse har Renan træffende og med varm Anerkjendelse af den sidstes Berettigelse skildret

i disse Ord*): *Ce n'est jamais sans crainte que l'on porte la main sur ces textes sacrés qui ont fondé ou soutenu les espérances de l'éternité, ni que l'on rectifie, au nom de la science critique, ces contresens séculaires qui ont consolé l'humanité, l'ont aidée à traverser tant d'arides déserts et lui ont fait conquérir des vérités fort supérieures à celles de la philologie. . . . Mais c'est la grandeur de l'esprit moderne de ne point sacrifier l'un à l'autre les besoins légitimes de la nature humaine; nos espérances ne dépendent plus d'un texte bien ou mal entendu. Chacun, d'ailleurs, impose sa foi aux textes bien plus qu'il ne l'y puise. Ceux qui ont besoin de l'autorité de Job pour espérer en l'avenir ne croiront pas l'hébraïsant, qui leur exposera ses doutes et ses objections; sans s'inquiéter d'une variante, ils diront hardiment avec l'humanité: De terra surrecturus sum. De même le Cantique cher à tant d'âmes pieuses subsistera malgré nos démonstrations. Comme une statue antique que la piété du moyen âge aurait habillée en madone, il conservera ses respects, même quand l'archéologue aura prouvé son origine profane. Pour moi, mon but n'a pas été de soustraire à la vénération l'image devenue sainte, mais de la dépouiller un moment de ses voiles pour la montrer aux amateurs de l'art antique dans sa chaste nudité.*

*) Le Cantique des Cantiques. Préface. XII—XIV.

III.

Digtets indre Økonomi; dets Forfatter og Affattelsestid.

Vi have i det Foregaaende forudsat, at Sangenes Sang ikke er et Aggregat af lyriske Digte, en Anthologi, men et poetisk Hele. Denne Anskuelse deles af de ypperste Talsmænd for den frie videnskabelige Forskning og de kirkelige Fortolkere. Vi skulle derfor her indskrænke os til at gjøre opmærksom paa de indre og ydre Omstændigheder, der stille sig i Veien for hin Betragtning, som nu ogsaa maa kaldes antikveret.

Vil man med Herder (se foran S. 50) i Høisangen see en Samling af lyriske Digte, forenede til en skøn Perlesnor, da maa det først afgjøres, hvoraf denne skal tænkes dannet, enten af en enkelt Digtets Udtalelser om Kjærlighedens vaxlende Ytringer, eller af Resterne af en blomstrende Perodes lyriske Digtekunst. I begge Tilfælde reise sig Vanskeligheder. Antager man nemlig én Forfatter til Samlingen, da passer det ganske vist hermed, at der helt igjennem denne gaaer én Sprogkarakter*), at der findes visse ideligt tilbagevendende Yndlingsbilleder**), at de Elskende betegne hinanden med staaende

*) Sproget er helt igjennem aramaiserende. Et gennemgaaende Mærke herpaa er Brugen af den afkortede Form af det relative Pronomen ז for אֲנִי .

***) Ideligt forekomme Lilier som Billed paa Kjærlighedens Renhed, Du er, dens Uskyld og Skjønhed, Nardus og Myrrha som Betegnelse af Kjærlighedsfølelsen, fremdeles Hinden og Gazellen. Libanon med dets Cedre og dets truende Vagttaarn er Billed paa Skjønhedens Majestæt. „Durch das

Navne*), at et Udtryk i et Stykke korresponderer med et tilsvarende i et andet Stykke**); ja selv den gjentagne Besværgelse til Jerusalems Døttre i Kap. 2, 7; 3, 5; 8, 4 kunde tænkes given af den samme Digter ved forskjellige Situationer. Men, at den samme Digter i tvende forskellige Digte skulde lade Elskeren prise den Elskedes Skjønhed ved de samme Billeder i samme Rækkefølge, saaledes som Tilfældet er i Kap. 4, 1—3 og 6, 5—7, synes ikke antageligt. En saa trivial Gjentakelse vilde kun lidet stemme med den levende Indbildningskraft og poetiske Fylde, som ellers giver sig tilkjende i Samlingen. At én og samme Digter skulde tvende Gange have skildret Kjærlighedens Længsel i en urolig Drømmesøgen paa Gader og Stræder, var i og for sig ikke utænkeligt, heller ikke, at i det Tilfælde Skildringen frembød lignende Træk; men saaledes, som de tvende Natscener ere udførte i Kap. 3, 1—4 og Kap. 5, 2—7, blive de uforstaaelige, naar de skulle tænkes som selvstændige Digte, og begge Gange er Udtalelsen, ved den paafølgende Henvendelse til Jerusalems Døttre, sat i Forbindelse med andre handlende Personer, altsaa ikke en blot almindelig lyrisk Stemning. Hvorledes vil man endelig forklare det isolerede Udraab i

Ganze," siger Hengstenberg, „zieht sich das Streben den Reichthum Canaans an edlen Producten möglichst vollständig in das allegorische Gemälde aufzunehmen, ebenso die Vorliebe für locale Vergleichen, vgl. zu Kap. 6, 11.“ (Se ogsaa Kap. 7, 5).

*) De Elskende kalde hinanden fortrinsvis Dodi ֶ: min elskede Ven, egentlig „min Kjærlighed“ (sml. Esaias 5, 1), og Ra'jati, min Veninde. Ofte føies til Dodi: den Hyrde mellem Lillier. (Se Kap. 2, 16 og 6, 3).

***) Saaledes korrespondere Kap. 2, 17 og 4, 6. Ligeledes synes det samme Taarn at have fremkaldt Sammenligningerne i Kap. 4, 4 og 7, 5.

Kap. 2, 15 om Rævene som et Stykke for sig? — Antager man paa den anden Side Høisangen for en Samling af forskjellige Digteres Sange til éns stemte Harper, vil man med Herder antage, at Salomo havde været saa lykkelig, „die Saiten der Zeit mit sich harmonisch geregzt zu haben, und jetzt das Echo des Saitenspiels zu genieszen, das er selbst schuf, den Nachklang nämlich seiner eignen Seele“, vil man altsaa kalde Sangenes Sang, ikke Salomos, men salomoniske Sange, da blive Vanskelighederne endnu større. Rigtignok kunde man saaledes bedre forklare sig Gjentakelsen af Drømmescenen og ogsaa til Nød, som en Efterligning, Gjentakelsen af de samme Skjønhedstræk i 4, 1—3 og 6, 5—7. Heller ikke kunde det undre, under denne Forudsætning, at træffe visse ideelt tilbagevendende Yndlingsbilleder, eller staaende Benævnelser for de Elskende; ja selv den gjentagne Besværgelse til Jerusalems Døttre kunde forklares som Tilsætning fra Samlerens Haand. Men vanskeligere lader den eendommelige Sprogkarakter sig forklare efter denne Hypothese, navnlig den gennemgaaende usædvanlige Form af det relative Pronomen (se Noten S. 64), og ganske uforklarligt blev det, hvorledes Udtryk og Vendinger og Situationer kunde, ikke blot svare til hinanden, men ligefrem forudsætte hinanden i Stykker af forskjellige Forfattere. Man sammenligne Kap. 6, 9—12 med Sulamiths Fremstilling for Jerusalems Døttre i Kap. 1; Kap. 5, 9 med 1, 8; Kap. 8, 8—12 med 1, 6; Kap. 8, 14 med 2, 17^b; fremdeles Kap. 4, 6 med 2, 17^a; Kap. 7, 5 med 4, 4 og Kap. 8, 2 med 3, 4. Selv Herder maatte indrømme, at der gennem det Hele gaaer „ein Faden der Einheit“. „Er (der Verfasser oder Sammler) verfolgt nämlich die Liebe von ihrem ersten Keim, von ihrer zärttesten Knospe, durch

alle Stufen und Zustände ihres Wachsthums, ihrer Blüte, ihres Gedeihens bis zu reifer Frucht und neuer Sprosse.“ Men hvorledes harmonerer denne Enhed, der ingenlunde er blot udvortes og mekanisk, men hvis fine Traade slynge sig gjennem alle de enkelte Scener, med Antagelsen af en sammenarbejdet Fragmentsamling? Og hvad Betydning skal et saa isoleret Fragment som Kap. 2, 15 have i denne? — Til de Vanskeligheder, der saaledes reise sig fra Bogens indre Beskaffenhed ved at antage Høisangen for en Samling af lyriske Digte, hvad enten man vil tillægge den én eller flere Forfattere, kommer i begge Tilfælde ogsaa den ydre Vanskelighed, at denne Hypothese staaer i Modstrid med Overskriften, som, ihvorvel yngre end Digtet, dog utvivlsomt er af høi Alder, og som udtrykkelig betegner det Skriftstykke, den er vedføjet, som et Hele: Sangenes Sang 3: den ypperste Sang, ikke en Sang bestaaende af Sange. Endelig vilde det være ganske uforklarligt, hvad der skulde have bragt Samlerne af Kanon til at medoptage en saadan Samling af lyriske Mindrester, som, hvor æsthetisk interessant og betydningsfuld den end kunde være, dog i sig selv tilligemed Enheden vilde savne enhver høiere Idé, der kunde berettige den til denne Plads.

Idet vi nu have fremhævet de Vanskeligheder, der stille sig i Veien for Fragmenthypotesen, have vi med det Samme paapeget de Momenter, hvoraf Digtets Enhed fremlyser. Naar dette nemlig har sin egen gennemgaaende Sprogkarakter og sin eiendommelige Symbolik, og naar der findes Udtryk og Situationer, som ikke blot svare til tidligere forekommende, men ene kunne forstaaes ved disse, saa er hermed Enheden given. Naar der derhos tydeligt er tegnet visse talende Personer, og der i

Digtet selv findes bestemte Hvilepunkter og en fremskridende Gang i Handlingen, saa er hermed ogsaa givet et dramatisk Anlæg, om vi end ikke kunne tale om et Drama i strengere Forstand. Vi gaae derfor med Rette ud fra, at vi i Sangenes Sang have et poetisk Hele med dramatisk Anlæg*). Men indenfor denne Enhed findes, som tidligere bemærket, baade stor Forskjellighed i Diktionen og en bestemt Afvexling af de Billedkredse, hvorfra Udtrykkene ere valgte. Opgaven**) for Fortolkningen er da, paa Basis af denne forskjellige Karakter saavel at afpæle Grændserne for de Optrin, hvorigjennem Digteren har ladet Ideen udfolde sig, som ogsaa at bestemme, hvem de enkelte Repliker skulle tilfalde, med andre Ord at udfinde Dialogens Gang. Hvad Scene-Afdelingen angaaer, da har Digteren ikke ganske undladt at give Fingerpeg, tildels endog meget bestemte. Et saadant finde vi i den tre Gange tilbagevendende Besværgelse til Jerusalems Døtre (Kap. 2, 7; 3, 5 og 8, 4). Hvor denne staaer, er hver Gang tydeligt et Optrin til Ende. Men foruden ved disse Steder finde vi ogsaa andre Overgange, som vel ikke^e ere saaledes markerede af Digteren, men dog med ikke mindre Vished fremgaae af indre Grunde. (Se Kap. 5, 1; 6, 3; 7, 11). Derimod er Bestemmelsen af Dialogens Gang ulige vanskeligere. I denne Henseende har Digteren nemlig ikke givet nogensomhelst

*) Den nærmere Begrundelse af denne Paastand maa søges i Fortolkningen af Digtet. Jeg henviser i denne Henseende til de tidligere nævnte Kommentarer af Ewald, Hitzig, Renan og Hengstenberg, samt Forklaringen i mit Skrift: Sangenes Sang. 1863.

**) Ordene paa denne og den følgende Side ere for en stor Del tagne af „Sangenes Sang“ S. 10 flg.

ydre Antydning*). Det beroer udelukkende paa Fortolke-
rens grundige Indsigt i Digtets enkelte Partier og paa
hans rigtige Takt, om han i Bestemmelsen af Dialogen
formaaer at træffe det Rette.

Til de indre Mærker, som Texten i denne Henseende
frembyder til Veiledning, — det Eneste, man har at holde sig
til, — henregne vi først de Vendinger i Betegnelse og Tiltale,
som idelig komme igjen og vise, hvem der er den Talende.
Naar saaledes Kongen a : Salomo, der tydeligt træder op
Kap. 1, 10, tiltaler Sulamith**), kalder han hende *Ra'jati*,
„min Veninde“, og ligesaa, hvor vi atter see ham overfor
Sulamith i Kap. 6, 4. Hvor derimod Haremskvinderne, hvis
konstante Benævnelse er „Jerusalems Døttre“, tiltale Su-
lamith, skeer det stedse med Ordene: „Du Skjønne blandt
Kvinderne“. (Se Kap. 1, 8; 5, 9; 6, 1). Medens Harems-
kvinderne, som bemærket, stedse benævnes „Jerusalems
Døttre“, har Digteren, hvor Kvinder af Folket i Jerusalem

*) Denne Mangel af Betegnelse for vekslede Personer er eien-
dommelig for den hebraiske Poesi, som, ildfuld og naiv, i
Grunden altid bærer et dramatisk Liv skjult i sig. Se herom
Lowth: De sacra poesi Hebr. Pag 595; sml. Michaelis Nota
121; Stäudlin: Ueber das Hohe Lied, i Paulus Memor.
Pars. II, Jena 1792. Ligeledes Ewald: Die poetischen Bücher
des A. Bundes. Gött. 1839. S. 12 og 41.

**) „Sulamith“, det traditionelle Navn for Heltinden i Stykket,
har egentlig ingen Hjemmel i Texten; thi Kap. 7, 1, hvorfra
Navnet er taget, staaer ikke Egennavnet Sulamith, men appel-
lativisk: Sulamitinden a : Pigen fra Sulem. En By af
dette Navn har efter gamle Vidnesbyrd ligget Syd for Tabors
Bjerg og er maaske den samme, som ogsaa kaldes Sunem,
hvorfra den Pige var, som efter 1 Kong. Kap. 1, 3 hentedes
til David og kaldes Sunamitinden. I Oversættelsen af det
nævnte Sted bør naturligvis Texten følges, men iøvrigt er der
jo Intet til Hinder for at beholde Navnet Sulamith, da det i
og for sig er smukt og nu éngang er slaaet fast i den bi-
belske Sprogbrug. (Note fra „Sangenes Sang“. S. 11).

tiltales, med tydelig Adskillelse kaldt dem „Zions Døttre“ (Kap. 3, 11). Naar Sulamith nævner sin Elskede, Hyrden, hedder han bestandig *Dodi*, egentlig „min Kjærlighed“ (se Noten S. 65), stundom med Tillæget „som vogter mellem Lilier“ (Kap. 2, 16; 6, 3), eller i lidenskabeligere Affekt „Du (han), hvem min Sjæl elsker (Kap. 1, 7; 3, 1—4). Dog, disse Udtryk ere ikke tilstrækkeligt afgjørende; thi ogsaa Hyrden kalder Sulamith „min Veninde“ (Kap. 2, 10), og Udtrykket *Dodi* findes ogsaa i andre Kvinders Mund, hvor Kongen tiltales (Kap. 1, 13; 4, 16). Man maa derfor nok saa meget have Opmærksomheden henvendt paa Dialogens hele Kolorit og den Billedkreds, hvori den Talende bevæger sig. Paa denne Betragtning maa Undersøgelsen af Dialogens Gang støtte sig, og den vil i Hovedsagen ogsaa være afgjørende. Det fremgaaer saaledes heraf, at, da Sulamith, hvor hun tydeligt er den Talende, stedse bruger Udtryk og Billeder, der vidne om hendes landlige Herkomst, saa kunne Repliker af Kvinder, hvori Tonen er yppig og Billederne hentede fra det luxuriøse Hofliv, ikke tillægges hende, men maa henføres til Koret, der bestaaer af Haremskvinder, eller til enkelte af disse. Som et slaaende Exempel i denne Henseende kan man sammenligne Replikerne i Kap. 1, 2. 3. 12. 13, — hvor Elskovs Pris lyder fra vellystige Læber under Billederne af Vin, Salver, Nardus og Myrrha, — med Replikerne i Kap. 1, 14. 16; 2, 1. 3—5, hvor Sulamith afbilder den Elskede, hun længes efter, under Billedet af en levende Blomst og af Æbletræet, hvis Frugt har kvæget hende, kalder sig selv en „Lilie fra Dalene“ og begjerer at styrkes ved Druerkager (en landlig Kost) og Æbler, da hun føler sig syg i „Vinens Hus“ 卽: Haremet, hvor Vinen gløder (2, 4).

Overhovedet afgiver det første Afsnit (Kap. 1, 2—2, 5) ligesom en Rettesnor til Forstaaelsen af hele Digtet. Digteren har nemlig fra først af tegnet Hovedfiguren, Sulamith, i saa bestemte Omrids overfor Kongen og udhævet hende saa skarpt fra det omgivende Kor af Haremskvinder, at vi allerede herved have faaet Kjende paa hende og ere blevene orienterede i Situationen. Ingen, som læser dette første Stykke igjennem med Opmærksomhed og uden forudfattet Mening om Digtets aandelige Karakter, vil kunne lukke Øinene for den slaaende Modsætning mellem det trygge og yppige Velbehag i V. 2 og 3 og det ængstelige Raab i Begyndelsen af V. 4, den hulde Undseelighed i V. 5. 6 og den rørende Længsels-smerte i V. 7, hvortil i V. 8 knyttes en haanlig Spot af de fornemme Damer. En ny Stemning lyder i V. 9—11, hvor en Mand, tydeligt nok Kongen, træder ind. Atter lyder i V. 12. 13 den samme yppige Tone som i Begyndelsen, blot endnu stærkere, og derefter giver Digteren os endelig et Indblik i Sulamiths Karakter ved i en kort Dialog med raske Træk at vise os hendes Ligegyldighed for Kongen, hvis Smiger hun ikke ændser, medens hun, hedsunken i Tanken paa sin Elskede, Hyrden, kun fremfører hans Pris, indtil hun, overvældet af Smerte (Kap. 2, 5), synker sammen blandt de omstaaende Kvinder. Hermed er den følgende Udvikling given. Sulamiths Længsel fremkalder de ængstelige Drømme i Kap. 3 og 5, saavel som den glade Henrykkelse i Kap. 2, 8—17 og den begejstrede Skildring af den Elskedes Person i Kap. 5, 10—16. Hendes Ligegyldighed for Kongen forhøies til en Foragt og Trods, der forvirrer denne (Kap. 6, 5) og bringer ham til at vende hende Ryggen (6, 8), og som endelig, efter Troskabens Seir, lyder med stolt Triumf fra hendes Læber

i Ordene: „Vil en Mand for al sit Huses Formue købe sig Kjærlighed til, — Foragt skal han høste.“ (8, 7).

For en opmærksom Betragtning vil nu den samme Karakterforskjellighed, der saa stærkt og Slag i Slag traadte frem i det første Afsnit, ogsaa give sig tilkjende gennem hele det øvrige Digt. At det er Sulamiths ømme Sværmeri, vi høre i Kap. 2, 17, vil Enhver føle; men, at det ogsaa skulde være hende, som i Kap. 4, 16 aabner sin Favn for Kongen med de Ord: „Min Elskede komme til sin Have og nyde dens kostelige Frugt, vil Ingen antage, som ret har forstaaet hint første Afsnit, og det saa meget mindre, som vi i Kap. 6, 5 høre Kongen sige til hende: „Dine Øine lyne, forvirre mig“ og i Kap. 6, 8 see ham vende hende Ryggen med krænket Følelse af ikke at blive bønhørt. Endnu mindre kunne vi, naar vi agte paa den stærkt udprægede Forskjel i Diktion og Billedvalg, mene, at Sulamith er Gjenstanden for den vellystige Skildring i Kap. 7, 2—10. Digteren kunde heller ikke stille Sulamith, hvem han nys har kaldt „min Due, min rene Mø, sin Moders Eneste (6, 9), hvem han har ladet Fyrstinder prise for hendes Skjønheds Glands og Renhed (6, 10), og som har forvirret Kongen selv ved sine „Skræk lynende“ Blikke (6, 5), — dette Ideal af kvindelig Uskyld og Adel kunde Digteren, sige vi, umuligt stille blot, som et tamt Offer, for Kongens leflende Smiger og vellystige Anfald, uden at træde den poetiske Sandhed og al æsthetisk Sømmelighed under Fodder. Derimod kunne vi ikke miskjende Sulamiths Stemme i de længselsfulde Udraab af en Kvinde, som vil ile med den Elskede bort fra den kvalme Haremsluft ud i den friske Natur til det moderlige Hjem, hvor hun vil skjenke ham

sin Kjærlighed (Kap. 7, 11—14). Og mest koncentreret aabenbarer hendes Hjertes længe tilbageholdte Lidenskab sig i de flammende Ord, hvormed hun tolker den gjenfundne Ven sin Kjærlighed og sin Fordring om Gjenkjærlighed (Kap. 8, 6. 7).

Den samme Forskjel, som vi nu have paapeget i de kvindelige Repliker, vil ved en nærmere Betragtning ogsaa træde for Dagen i de Repliker, hvor vi høre en Mand tale. Den vidt forskjellige Diktion og den vekslede Billedkredstvinger os til i disse Repliker at høre, ikke én, men tvende Personer. Til at gjøre dette indlysende vil det være nok at sammenstille den svulstige Strøm af Smigerord, hvormed Kongen først tiltaler en udkaaren Brud i Kap. 4, og den matte Gjentagelse af nogle af disse, hvormed han, den fade Smigrer og hjerteløse Elsker, ogsaa søger at bedaare Sulamith (Kap. 6, 4—7), — med den friske Lyrik, der strømmer fra Hyrdens, den sande Elskers, Læber i Kap. 2, 10—14, med hans korte men fyndige Replik i K. 4, 8 og hans Anerkjendelse af den Elskedes indre Værd og Elskelighed (K. 6, 9). I Kongens Smigerord ere Billederne søgte og fornemmelig hentede fra Hoffets Luxus (K. 1, 17; 4, 10—14; 7, 2—10), — Hyrden, „der vogter mellem Lilier“, bringer i sine Ord en Duft fra den friske Natur med sig. Kongens vellystige Attraa kulminerer i hans ufordulgte, allerede ved Repliken i K. 6, 8 forberedte Angreb paa en Kvinde, der, ifølge Ordenes stigende Dristighed, maa tænkes villigt at skjenke Kongen sin Gunst. Hyrdens Kjærlighed derimod er ren og trofast, og ytrer sig ved Gjenforeningen med den Elskede (K. 8, 5) i stille Lyksalighed, under Tilbageblikket paa kjære Fortidsminder. — Den gjentagne Replik i

Kap. 3, 6 og 8, 5: „Hvo stiger hisset op fra Ørken“ maa ifølge sin Natur og Sammenhængen, tildeles et Kor respektive af Stadbeboere og af Landfolk, og den tjener derhos begge Gange som Mærke for et nyt Afsnit.

Disse Bemærkninger indeholde Principet for Bedømmelsen af Stoffets Anordning og Bestemmelsen af Dialogens rette Gang. Ved at følge dette Princip ville vi finde den videnskabelige Kritiks Erkjendelse af Digtets ovenangivne Karakter og Tendents stadfæstet. Gangen i Digtet hidsætte vi efter „Sangenes Sang“ S. 11—13. „Sulamith er Hovedpersonen. Hun, som i sit landlige Hjem elsker en af Dalens Hyrder, er paa en enlig Vandring pludselig bleven omringet af en glimrende Hofsværm (se Kap. 6, 11—12) og paa Grund af sin Skjønhed ført til Salomos Harem. Kongen træder op overfor hende som den seirvante Elsker (Kap. 1, 9—11), men hans Ord glide af fra hendes indadvendte, elskovfyldte Sands. Hun eier kun Tanke for den fjerne Ven. I længere Tid er hun i Kongens Harem. Hun drømmer om sin Elskede (Kap. 3, 1—4), og i et henrykt Sværmeri synes hun at skue og høre ham (Kap. 2, 8—17). Kongen feirer sit Bryllup med en fyrstelig Brud (Kap. 4, 1—5, 1). Den mulige Bihensigt, hermed at indvirke paa Sulamith ved at vække Forhaabninger om lignende Lykke for hende, slaer feil; midt under den glimrende Fest har hun kun Øre for sin Elskedes trøstefulde Tiltale (Kap. 4, 8). Atter drømmer hun, og paa Grund af den hengangne Tid ængsteligere, om sin Ven (Kap. 5, 2—7), hvem hun, foranlediget ved Haremskvindernes letfærdige Lige-gyldighed, i begeistrede Ord priser som Idealet af mandlig Skjønhed (K. 5, 10—16). Som hun er op-

fyldt af denne Stemning, træder Kongen atter op med fade Smigerord (K. 6, 4), men vender sig, krænket ved hendes foragtende Taushed, fra hende (K. 6, 8). Hidtil have vi seet Kongen som den smigrende Forfører overfor Sulamith. Hun har seiret i Fristelsen; hendes Kjærlighed, der er stærk og ren, lyser med Idealets Glands. Ogsaa den med Sandselighedens berettigede Element forbundne Kjærlighed har, i Forholdet mellem Salomo og den fyrstelige Brud, modtaget Digterens Velsignelse (K. 5, 1). Nu kommer en Scene, i hvilken Sandseligheden kaster sin mørke Skygge djervt ind i Tegningen, og som bidrager til end mere at fremhæve hin idealske Glands, der omstråler Sulamith. En Frille, en af „Pigerne uden Tal“, er Gjenstand for Kongens Beundring og vellystige Anfald (K. 7, 2—10). Hele Scenen og alle Ord aande den mest glødende Sandselighed. Men, hvor Tæppet falder for dette Natstykke, lyder Sulamiths friske, livsalige Stemme med Længsel efter at komme bort fra den kvælende Luft ud i den frie Natur og at finde den Elskede, hvem hun har bevaret sin Kjærlighed (K. 7, 11—14). Hun finder ham. Ved hinandens Side komme de begge tilbage til Sulamiths Hjem (K. 8, 5); han dvæler ved de kjære Minde, hendes Sjæl udstømmer i de flammende Kjærlighedsord: „„Sæt mig som et Segl paa dit Hjerte, som et Segl paa din Arm, thi stærk som Døden er Kjærlighed (K. 8, 6)“““. Hermed er Stykket egentlig til Ende, men som en Slutning tilføies Sulamiths Optræden overfor hendes Brødre, hvis Tvivl om deres Søsters Dyd hun besvarer med stolt Selvfølelse og bidende Spot over Kongen, over hvem hun har seiret. Det Hele ender med de Elskendes fornyede Kjærlighedsforsikringer, hvori Erindringen om

de overstandne Trængselsdage klinger igjennem (K. 8, 13—14)*)“

Vort Digt har til Overskrift „Sangenes Sang, hvilken er af Salomo“. Sangenes Sang vil sige den ypperste af alle Sange, Perlen blandt Sange, das Hohe-Lied, som Luther herligt oversætter det, Høisangen, som den danske Bibeloversættelse giver det. Men, hvorledes det forholder sig med det tillagte „hvilken er af Salomo“, maa nærmere undersøges. Det Første, vi bemærke, er, at Forfatteren til Digtet ikke selv har tilsat denne Notits; derom vidner, saa kort den end er, Sproget, hvori den er affattet**). Men hermed taber Udsagnet saa godt som al Vægt, thi vi henvises da til uvis Gjætning paa en senere Hjemmelsmand. Nærmest vilde det være at antage denne Notits tilsat af dem, der samlede de gamle hellige Skrifter, altsaa fra Tiden kort efter det babyloniske Exils Ophør. I saa Fald vilde den give os et Vink om den Betragtning, der bestemte disse Mænd til at optage Sangenes Sang i den hellige Kanon. De kunde da nemlig i Traditionen om, at den vise Salomo, Folkets feirede Yndling, hvis Sanges Tal efter 1 Kong. 4, 33 udgjorde 1005, var Digtets Forfatter, have fundet Grund til at optage det i Samlingen, hvor dets Plads saa yderligere hævdedes ved den samtidigt eller kort efter etablerede allegorisk-mystiske

*) Scene-Inddelingen, hvori ovenstaaende Indhold er udført, findes angivet i „Sangenes Sang“, S. 13 flg.

***) Medens det relative Pronomen gennem hele Digtet udelukkende har den sjeldnere, afkortede Form ׀, bruges i Overskriften den sædvanlige Form ׀ׁׂ׃. Ogsaa er Forfatterens Navn tilføjet ved den særegne Vending, der er eiendommelig for de af en senere Haand tilsatte Overskrifter over Psalmerne.

Fortolkning. Det er imidlertid ingenlunde afgjort, at Overskriften i den nuværende Form skriver sig fra Samlerne. Vi finde den nemlig i den græske (alexandrinske) Oversættelse oversat: ᾠσμα ᾠσμάτων, ὅ ἐστι Σαλωμών ο: Sangenes Sang, hvilken (ell. hvilket) er Salomo. Her er Sal. altsaa slet ikke angivet som Forfatter, men Digtets Titel er dobbelt: „Sangenes Sang“ eller „Salomo“. Paa denne Omstændighed, som ikke synes tilstrækkeligt paaagtet, har Ewald bygget den sindrige Hypothese*), at Digtet, der oprindeligt har været benævnet „Sangenes Sang“, og som ogsaa efter den optrædende og udtrykkeligt nævnte Konge har gaaet under den bestemtere Titel „Salomo“ (sml. Titlerne Josva, Ruth for de om disse Personer handlende Bøger, ogsaa Grækernes Oedip og Filoktet o. fl.), først ved en senere Tids Vilkaarlighed — maaske dog snarere ved Stræben efter at forherlige lige saa meget Salomos Navn som selve Digtet — har faaet den nuværende Overskrift som en Sammenblanding af de tvende oprindeligt adskilte Titler. Dette er nu vel kun en Gisning, men den støttes ganske mærkeligt ved den græske Oversættelse. Hvis den er grundet, kan Overskriften ikke have faaet sin nuværende Form før i det Tidligste efter Midten af det 3die Aarhundrede før Kr. Fødsel. Men, hvorledes det end forholder sig hermed, saa Meget er vist, at Overskriftens Angivelse af Sal. som Forfatter kun er et Udtryk for en senere Tids Stadfæstelse af en let for-

*) Ewald: Das Hohelied Salomos. 1826. S. 28 flg. — Hengstenberg (H. L. Sal. 1853. S. 2) tager ogsaa Hensyn til denne Oversættelse af LXX, men kun for at bestyrke den mysteriøse Dobbeltbetydning af Salomos Navn. „Salomo nennt also in der Ueberschrift sich selbst als den Verfasser des Liedes, als seinen Gegenstand den himmlischen Salomo.“

klarlig Tradition. Hvor ærværdigt dette Vidnesbyrd nu end kan være os, saa tør vi dog ikke tillægge det nogen Betydning, uden i Samklang med Digtets eget virkelige Indhold; findes der i dette Noget, som forbyder hin Antagelse, maae vi lade Overskriften falde. Og det maae vi, thi Digtet vidner ved sin Tendents og hele den Maade, hvorpaa Salomo skildres, paa det Stærkeste om, at denne ikke kan være dets Forfatter, og det af den simple Grund, at Salomo umuligt kunde ville fremstille sig selv som den vellystige Forfører og forsmaaede Elsker. Den vise Kong Salomo kan vel have skrevet om Kjærlighed, og de bitre Erfaringer, hans tøileløse Kvindekjærlighed ifølge 1 Kong. 11, 1—6 bragte ham, kunde ret vel bringe ham til ogsaa at fremstille Vellystens Vrægebilled; men, at han udtrykkelig skulde have gjort sig selv til Gjenstand for denne Skildring, vil Ingen finde rimeligt. Antagelsen af Salomo som Forfatter medfører derfor Nødvendigheden af den allegoriske Fortolkning og falder ogsaa med denne.*)

Kan nu saaledes Salomo ikke, som angivet, være Bogens Forfatter, kunne vi, da ingen Anden er nævnt, ikke vide, hvem denne er. Men, om end Forfatterens Person er os ubekjendt, har Kritiken dog, ved at agte paa Digtets hele Aand og Tone saavel som paa Sprogkarakteren og de forekommende historiske Træk, formaaet med en hoi Grad af Sandsynlighed at bestemme, baade hvor og hvornaar det er fremkommet. Vi gjøre i denne Henseende opmærksom paa Følgende.

Ved Siden af Troskabens Pris, der udgjør Digtets egentlige Kjerne, aander der helt igjennem dette en kjæk

*) Se foran, S. 42 Anm.

og frimodig Opposition mod Despotismen, hvis utaaelige Overgreb viste sig i den Pragt, hvormed Herskeren omgav sig, og fornemmelig i den Dristighed, hvormed han lod Landets Døttre slæbe til sit Harem. Vel fyldtes dette fortrinsvis med fremmede Kvinder (se 1 Kong. 11, 1. 2), men, at det ogsaa indesluttede Landets egne Døttre, fremgaaer af Benævnelsen „Jerusalems Døttre“, hvorunder her i Digtet Haremskvinderne fremtræde. Vi vide jo ogsaa, at Salomo selv forbeholdt sig Sunamitinden Abisag, der i Davids sidste Dage var ført til den bedagede Konge*). Heltinden i vort Digt, Sulamith 3: Pigen fra Sulem, er et yderligere Bevis paa dette Despotismens Overgreb, som allerede Samuel havde forudsagt, dengang Folket begjærede sig en Konge (se 1 Sam. 8, 13). Det er nu klart, at Oppositionen mod Despotismen, som ganske vist ulmede allerede i Salomos Dage, dog ikke har turdet give sig saa bestemt Udtryk, som Tilfældet er i vort Digt, før efter denne Konges Død og Rigets Deling. Men paa den anden Side viser den uforbeholdne og levende Fordømmelse af den vilkaarlige Despot (se Kap. 8, 7. 10. 11—13), at Digtet ikke kan være blevet til længe efter, at Trykket blev følt, og det saa meget mindre, da der ikke hengik mange Aarhundreder, inden Erindringen om Rigets Glands paa Salomos Tid, i Modsætning til Eftertidens stadige Dalen, havde omgivet denne Konge med en Nimbus, hvorved han kom til at staae som et Ideal af en vis og retfærdig Guldaldersfyrste. Vi nodes da ved denne Betragtning til at hense Digtet til den nærmeste Tid efter Rigets Deling (Aar 975). Med lige saa stor Sikkerhed kunne vi dernæst slutte, at dets Forfatter maa have levet i en af de 10 Stammer

*) Sml. 1 Kong. Kap. 1, 1—4 med Kap. 2, 22—25.

(Israels Rige), da det var disse, der havde ført Klagen over Salomos despotiske Regimente og løsrevet sig fra Davids Hus. Her kunde en Fordømmelse over Kvinde-røveren frit komme frem, ikke derimod i Juda Rige, hvor Frihedsfølelsen var bleven sløvet ved Despotismens umiddelbare Nærhed, hvor Salomos Efterkommere sad paa Tronen, og hvor Synet af hans efterladte Pragtbygninger og den af ham indrettede Tempelkultus lige saa lidet fremkaldte nogen Uvillie mod Stifteren af al denne Herlighed, som en saadan vilde blive taalt af det mægtige Præsteskab, der virkede for Salomos Forherligelse.

Med den her fremsatte Anskuelse af Tiden og Stedet for Digtets Fremkomst harmonerer Stykkets historiske Karakter og Sprog-tone. Fra først til sidst er Skildringen livfuld og karakteristisk, og dertil saa præcis og anskuelig, at vi kun kunne tænke os en Forfatter, der, om ikke samtidig med Begivenhederne, dog maa have levet i umiddelbar Paavirkning af de skildrede Forhold. I hele Digtet aander en ungdomsfrisk Poesi og en mandig, uafhængig Tone; Sproget har en lys Kolorit og en Primitivitet, der er lige saa naturlig for den fjernere Oldtid og i den første Tid efter en seirende Folkereisning, som utænkelig i de senere Kongers blodige og ulykkelige Regjering og endnu mere under den sneverhjertede Rabbinisme i den efter-exiliske Periode, hvor slavisk Efterligning og Svulst afløste Oldtidsskrifternes ædle Simpelhed. I den aramaïserende Sprog-tone have Nogle fundet et Tegn paa Bogens senere Affattelse, men uden Grund; thi hint Idiom var alt tidligt trængt ind i den nordlige Del af Landet*) og maatte altsaa

*) Se Hävernicks: Allg. Einl. in das A. T.; von Keil. 1854. § 30. 1.

afspeile sig i et Skriftstykke fra denne Egn, der, saaledes som Høisangen, er udsprunget af Folkeopfattelsen, taler i Folkets Navn og, paa Grund af sin Anvendelse, i tidligere Dage har levet og tildels vel er bevaret paa Folkets Læber. Sprogtonen, der ingeniunde er fattig eller stødende haard, saaledes som i det egentlige Aramæiske, men tvertimod fuld og velklingende, rokker altsaa ikke Bogens høie Alder*), men fører os, i Overensstemmelse med det ovenfor Bemærkede, til Antagelsen af en Forfatter fra den nordlige Del af Landet.

Dog, det er ikke blot Skildringens Karakter og Sprogformen i Almindelighed, der taler for vor Anskuelse; ogsaa de forekommende historiske Træk tjene til at bestyrke den. Forsaavidt Salomos Hofholdning berøres, ere Udtrykkene, i Modsætning til den senere legendeagtige Overdrivelse, i en paafaldende Grad moderate. Naar saaledes Høisangen nævner Kongens Hustruer og Medhustruer som respektive 60 og 80 (Kap. 6, 8), medens de i 1 Kong. 11, 3 angives til 700 og 300, da indeholder denne Modsigelse et stærkt Bevis for Digtets høie Alder. Dets moderate Angivelse vidner nemlig om Kjendskab til de virkelige Forhold, medens Kongebogens monstrøse Tal ere Affødninger af en senere Tids Forherligelseslyst. Det

*) I Ordene „Pardès“ (K. 4, 13) og „Appirjôu“ (K. 3, 9) have nogle Kritikere fundet afgjørende Tegn paa en persisk eller endog græsk Sprogindflydelse, hvorved Høisangen vilde blive rykket langt ned i Tiden. Men dels er hine Ords Derivation omstridt, — det sidste maaske af semitisk Rod, — dels er det for Meget forlangt, at man for tvende Glosser, der jo endog kunde tænkes i Tidens Løb at være indkomne i Texten, skulde, trods klare og afgjørende indre Mærker, frakjende et Skrift dets umiskjendelige høie Alder.

Samme gjælder om Tallet paa Drabanterne om Salomos Bærestol (Kap. 3, 7), hvor vi atter finde 60 som et rundt Tal for en moderat Størrelse, medens Kongebogens runde Tal ere i Tusinder (40,000 Krybber, 12,000 Ryttere). I lige Maade taler for Formodningen om, at Digtet er fostret i det uafhængige nordlige Rige, den Omstændighed, at de forekommende Stedsnavne for allerstørste Delen ere hentede herfra. Jerusalem maatte, naar Salomo skulde fremstilles i sit Harem, nødvendigvis blive Handlingens Skueplads. Men foruden denne Stad nævnes kun Engedi og Hesbon fra Sydriget. Derimod er Heltindens Hjemstavn henlagt til Norden; Sulem, hvoraf „Sulamith“ derives, maa uden Tvivl søges i Issaschars Stamme og er maaske Et med Sunem. Saron, Gilead, Baal-Hamon, Karmel høre alle Norden til. Libanon nævnes flere Gange med særdeles Forkjærlighed (Kap. 4, 8; 5, 15; 7, 5), og det nordlige Bjergparti beskrives i det Hele med en Nøiagtighed (Amana, Senir, Hermon), som forudsætter Autopsi, hvad vi næppe kunne tænke os hos en Forfatter fra Sydriget.

Men afgjørende baade for Forfatterens Opholdssted og Levetid er dog især Kongens Replik, hvor han anden Gang træder op som Sulamiths smigrende Tilbeder: „Deilig Du er, min Veninde, som Thirza, yndig som Jerusalem“ (Kap. 6, 4). At Thirza stilles sammen med Landets stolte Hovedstad, Zions Datter, Dronningen blandt Stæderne, forudsætter, at hin Stad, foruden en deilig Beliggenhed, ogsaa paa den Tid, Sammenstillingen gjordes, maa have haft en fremragende politisk Betydning. I Josvas Dage nævnes Thirza blandt de kanaanitiske Kongestæder; der bleve indtagne, men politisk Betydning

fik denne Stad først efter Rigets Deling; da den i en ganske kort Tid, nemlig fra Midten af det 10de Aarhundrede før Kristus til Aar 924, var de 10 Stammers Kongeresidents. (se 1 Kong. 15, 33; 16, 23, 24). I det nævnte Aar brændte det kongelige Pallads, Residentsen flyttedes til Samaria, og Thirza forsvinder i den Grad af Historien, at man endog savner al Antydning af, hvor dens Plads har været. Det er da klart, at hverken Salomo eller nogen med ham samtidig Forfatter kunde fremhæve Thirza, der den Gang endnu ikke havde spillet nogen Rolle, og omvendt, at ingen Forfatter efter det 10de Aarhundrede kunde falde paa at stille den ødelagte og forglemte Stad vilkaarligt ved Siden af Stædernes Dronning. Kun i det meget begrænsede Tidsrum af 30 Aar før 924, i hvilket Thirza rivaliserede med Jerusalem, kunde en Forfatter, der paa Grund af selve Sammenstillingen maa have levet i de 10 Stammers Rige, af sin Nationalstolthed og Fanatisme mod „Davids Hus“ i Jerusalem bringes til, med blodig Spot over Salomo, at lade denne selv ved en Anakronisme stille Residentsen for hans Dynastis tilkommende Modstandere som en yndig Søster ved Siden af Zions Datter.

Vi see saaledes, at Indhold og Sprog-tone i Forening give Sangens Sang et bestemt historisk Præg, hvorefter baade Tiden for dette Digts Affattelse og den Jordbund, der har fostret det, med høi Grad af Sandsynlighed have kunnet angives.

Resultatet af Undersøgelsen kan sammenstilles i følgende Punkter:

- 1) Sangenes Sang er et poetisk Hele med dramatisk Anlæg.
- 2) Forstaaet efter Ordenes virkelige Betydning, frembyder Digtet et skjønt Indhold med en høi ethisk Idé: Troskaben i Kjærligheden. Fra denne Idé maa Forklaringen af Digtet udgaae.
- 3) Den allegoriske Fortolkning maa forkastes som vilkaarlig og ikke begrundet i Digtet selv. Den mystiske **Anvendelse** derimod er berettiget, naar den virkelig erkjendes som **Anvendelse**.
- 4) Salomo er ikke Forfatteren. Denne, som er os ubekjendt, maa have levet i det nordlige (Israels) Rige, sandsynligen i Midten af det 10de Aarhundrede før Kristus.

Rettelse.

S. 36, Lin. 18: affulsurum læs affulsuram.

Efterretninger

om

Sorø Akademis Skole og Opdragelsesanstalt

i Skoleaaret 1863—64

af

dens Rektor.

Afgangsexamen.

a. Fra de studerende Klasser.

I Slutningen af forrige Skoleaar indstillede sig til Afgangsexamens anden Del 12 Elever og 2 skolesøgende Disciple, nemlig:

Hans Egede Budtz, Søn af Pastor B. i Havrebjerg,
Elev,

Andreas Frederik Mandix Schou, S. af afg. Branddirektør
S. i Hillerød, Elev,

Kristian Theodor Trojel, S. af Overl. Trojel i Sorø,
skoles. Discipel,

Herman Maxen, S. af Gjæstgiver M. i Nykro ved Holbæk, Elev,

Peter Kristian Emmerik Uldall, S. af Landfysikus, Justitsraad, Dr. med. U. i Holbæk, Elev,

Jakob Lindegaard, S. af afd. Pastor L. i Slaglille,
Elev,

Henrik Emil Buchwald, Søn af Lektor B. i Kbhvn.,
Elev,

Peter Maximilian Haxthausen, S. af Postmester Baron
H. i Holbæk, Elev,

Peter Frederik Steinmann, S. af Generalmajor, Kherre
S. i Kbhvn., Elev,

Adolf Karl Gotfred Thiel, S. af Propr. Th. til Simonsborg, Elev,

Otto Frederik Kristian William Borchsenius, S. af Kbmd.
 B. i Ringsted, Elev,
 Thorvald Oskar Hansen, S. af Kammermusikus H. i
 Kbhvn., Elev,
 Valdemar Gyldendal, S. af afg. Overkrigskommissær G.
 i Kbhvn., skoles. Disc.,
 Karl Kristian Rasmussen, S. af Forstkasserer R. i Her-
 følge, Elev,
 der alle bestode med de Karakterer til Afgangsexamens
 tvende Dele, som ses af omstaaende Tabel. Til Af-
 gangsexamens første Del indstillede sig 25 Elever og
 skolesøgende Disciple af 6te Klasse, af hvilke 19 opflyt-
 tedes i 7de Klasse.

b. Fra Realklasserne.

Afgangsexamen fra 5te Realklasse toges i Slutningen
 af forrige Skoleaar af følgende 4 Elever og 4 skolesøgende
 Disciple, nemlig:

Povl Vilhelm Muth-Rasmussen, S. af afg. Organist
 M.-R. i Horsens, skoles. Disc.,
 William Kristian Holger Hauch, S. af afg. Kjkr., Stæmp-
 lingsforv. H. i Kbhvn., skoles. Disc.,
 Gregers Otto Becker, S. af Provst, Dr. phil. B. i Sode-
 rup, Elev,
 Valdemar Kähler, S. af Propr. K. til Bjernedegd., Elev,
 Anders Peter Vedel Nielsen, S. af Pastor N. i Gloslunde
 paa Lolland, Elev,
 Johan Vilhelm Grevenkop-Castenschjold, S. af afg.
 Jægermester G.-C. til Hørbygaard, skoles. Disc.
 Ludvig Karl Muus, S. af Propr. M. til Sørup, Elev,
 Karl Hartvig Hoppe, S. af Kherre, Amtmand H. i Sorø,
 skoles. Disc.

Karakterer ved Afgangsexamen.

	Tysk.	Fransk.	Geografi.	Natur- historie.	Dansk.	Latin, skriftlig.	Latin, mundtlig.	Græsk.	Religion.	Historie.	Arithme- tik.	Geometri.	Natur- lære.	Hoved- karakter.
Budtz . . .	Ug.	Mg.	Ug.	Ug.	G.	Mg.	Mg.	G.	Mg.	Ug.	Ug.	Ug.	Mg.	Første.
Schou . . .	Mg.	G.	Mg.	G.	Mg.	Ug.	Ug.	Mg.	Mg.	Mg.	Ug.	Ug.	Ug.	Første.
Trojel . . .	Mg.	G.	Ug.	Mg.	Mg.	G.	G.	Ug.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.	Første.
Maxen . . .	Mg.	Ug.	Mg.	Mg.	G.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	Ug.	Mg.	Mg.	G.	Første.
Uldall . . .	G.	Mg.	Mg.	Ug.	G.	G.	Mg.	G.	Mg.	G.	Mg.	Ug.	Ug.	Første.
Lindegaard . . .	Mg.	Mg.	Ug.	Mg.	Mg.	G.	Mg.	G.	Mg.	Mg.	G.	Mg.	G.	Første.
Buchwald . . .	G.	Mg.	Mg.	G.	G.	Mg.	Mg.	Ug.	Ug.	Tg.	Ug.	Ug.	Mg.	Første.
Haxthausen . . .	Mg.	Mg.	G.	Ug.	Mg.	G.	Mg.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.	Tg.	Første.
Steinmann . . .	G.	Mg.	Mg.	Ug.	G.	Tg.	G.	G.	G.	Mg.	Ug.	Ug.	Ug.	Første.
Thiel . . .	Mg.	G.	Mg.	Mg.	G.	Mg.	Mg.	G.	G.	Tg.	Mg.	Mg.	G.	Anden.
Borchsenius . . .	Mg.	Ug.	Mg.	Mg.	Mg.	Tg.	Tg.	Tg.	G.	Mg.	G.	G.	Mg.	Anden.
Hansen . . .	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.	G.	G.	Mg.	G.	G.	G.	Mg.	G.	Mdl.	Anden.
Gyldendal . . .	Mg.	Mg.	Mg.	Tg.	G.	G.	G.	G.	Mg.	Tg.	G.	G.	G.	Anden.
Rasmussen . . .	G.	G.	Mg.	Tg.	G.	Tg.	G.	G.	Mg.	Mg.	G.	G.	G.	Anden.

For Hebraisk fik Trojel Mg.

Karakterer ved Realafgangsexamen.

	Dansk.	Tysk.	Fransk.	Engelsk.	Historie.	Geografi.	Arithmetik.	Geometri.	Natur-lære.	Natur-historie.	Skivn. og Tegning.	Points.
Muth-Rasmussen	Mg.	Mg.	Mg.	G.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	Mg.	Ug.	Mg.	74.
Kähler	Tg.	G.	Mg.	Mg.	Tg.	Mg.	Mg.	G.	Mg.	G.	Mg.	59.
Hauch	Mg.	G.	G.	G.	Tg.	Tg.	Mg.	Ug.	Mg.	Ug.	Ug.	62.
Castenschjold	Mg.	G.	G.	G.	Tg.	Mg.	Tg.	Tg.	Tg.	G.	Mg.	45.
Muus	Tg.	Tg.	Tg.	Tg.	Tg.	G.	G.	Tg.	G.	Mg.	Mg.	35.
Hoppe	G.	Tg.	Tg.	Tg.	G.	G.	Tg.	Tg.	G.	G.	G.	35.
Nielsen	G.	G.	Mg.	G.	Mdl.	Mg.	G.	G.	G.	G.	Mg.	49.
Becker	G.	G.	G.	G.	G.	G.	Mg.	Mg.	Mg.	G.	G.	61.

Skolens Lærere.

Rektorskiftet, der indtraadte ved Skoleaarets Begyndelse, er allerede omtalt i forrige Aars Program. Ellers er der ikke foregaaet nogen Forandring med Lærerpersonalet.

Tegnelærer Dalsgaard erholdt under 7. Sept. kgl. Ansættelse som saadan.

Overlærer Sibbern og Adjunkterne Liebenberg og Corfixen have fremdeles haft samme Andel i Inspektionsforretningene ved Opdragelsesanstalten som tidligere. Adjunkt Nyeborg fraaadede i Januar Maaned sin Plads som inspektionshavende Lærer, der blev overtagen af kst. Lærer Rosing. Tilsynet med 7de Klasse har som før været ført af Rektoren.

Lærefagene

have været saaledes fordelt:

Rektor, Prof. Dr. Tregder: Græsk i VII Kl.	
A. og Latin i VII Kl. B.	13 Timer.
Overlærer Trojel: Latin i IV Kl., Tysk i I Kl., Hebraisk i VII Kl., Arithmetik i III Kl.	25 —
Overlærer Bang: Latin i VII Kl. A., Græsk i VII Kl. B., VI, V. og IV Kl.	28 —
Overlærer Johnstrup: Naturlære i VII Kl. og V og IV Realkl., Mathematik i V Realkl.	26 —
Overlærer Sibbern: Fransk i IV, III og II Kl. samt i IV og III Realkl.	18 —
Adjunkt Liebenberg: Skrivning i Realkl., IV, III, II og I Kl.	17 —

Adjunkt Blicher: Fransk i VI og V Kl. og V Realkl., Regning i III Realkl., II og I Kl.	26	Timer.
Adjunkt Hansen: Dansk i V og IV Realkl., III og II Kl.; Tysk i III Realkl. og II Kl.	20	—
Adjunkt Corfixen: Matematik i VII, VI, V og IV Kl. samt IV Realk.	25	—
Adjunkt Lorenzen: Naturhistorie i alle Klasser	23	—
Adjunkt Moth: Engelsk i Realklasserne, Geo- grafi i V, IV og III Kl. og i Realklas- serne.	24	—
Adjunkt V. Heise: Dansk i VI og V Kl. og III Realkl., Latin i III Kl., Religion i Realkl. og II Kl.	24	—
Adjunkt Nyeborg: Tysk i VI, V, IV og III Kl. samt V og IV Realkl.; Religion i I Kl.	24	—
Adjunkt Heiberg: Dansk i VII, IV og I Kl., Religion i VII, VI, V, IV og III Kl. . . .	24	—
Adjunkt Møller: Latin i VI Kl., Historie i VII A., VI, V og I Kl. samt IV Realkl.; Geografi i VI Kl.	24	—
Kst. Adjunkt Rosing: Latin i V Kl., Historie i VII B., IV, III og II Kl. samt V og III Realkl.; Geografi i II og I Kl.	28	—
Gymnastiklærer, Overkrigskommissær Prehn: Gymnastik m. m. i hele Skolen	13	—
Musiklærer, Organist P. Heise: Sang og In- strumentalmusik : : : :	18	—

Tegnelærer, Historiemaler Dalsgaard: Teg-

ning i Realklasserne, II og I Kl. . . . 12 Timer.

Det hvert Fag tillagte Antal Timer ses af nedenstaaende Tabel:

	VII.		VI	V	V R.			IV	IV R.	III	III R.	II	I
	A.	B.			A.	AB.	B.						
Dansk	2	2	2	2		2		2	2	2	4	5	6
Tysk			3	3	1	3	1	3	4	3	4	5	6
Fransk			3	3		4		2	4	3	4	5	
Engelsk						5			4		3		
Latin	9	8	8	9				9		10			
Græsk	5	5	4	5				5					
Hebraisk	2	3											
Religion	2	2	2	2				2	2	2	2	2	3
Historie	4	3	3	2		2		2	2	3	2	3	3
Geografi			2	2		2		2	2	2	2	2	2
Naturhistorie			3	2	1	2	1	2	3	2	3	2	2
Naturlære	5	4			2	1	2		2				
Arithm. og Regning	2	2	2	2	1	1	2	2	2	5	5	5	6
Geometri og geom. Tegning	2	3	2	2	2	2	1	2	3				
Tegning					2		2		2		2	2	2
Skrivning					1		1	1	2	2	3	3	4
Sang	2	2	2	2		2	2	2	2	2	2	2	2
Gymnastik	2	2	2	2		2	2	2	2	2	2	2	2
	37	36	38	38	38		38	38	38	38	38	38	38

Sangtimerne i alle Klasser og Undervisningen i Instrumentalmusik ligge udenfor den egentlige Skoletid.

De gennemgaaede Pensa

have i Skoleåret 1863—64 været følgende:

Dansk.

I Kl. (Heiberg). Fire Timer om Ugen ere anvendte til Læsning i Funck, Røgend og Warburgs Læsebog, Gjenfortælling og grammatiske Øvelser (Bojesens Sproglære § 1—47). En Del Digte ere gennemgaaede og lærte udenad. To Timer om Ugen ere brugte til skriftlige Øvelser, i Begyndelsen Diktat, senere Gjengivelse af mindre Fortællinger og lignende.

II Kl. (Hansen). Hjorts Børneven er benyttet til Oplæsning og Analyse. Bojesens Sproglære er læst og repeteret. Nogle Digte ere lærte udenad. Hver Uge 2 Stile, i det første Halvaar Diktat, i det næste Gjengivelse af en oplæst Fortælling og smaa lette Opgaver.

III Realkl. (V. Heise). Hjorts Børneven er benyttet til Oplæsning og Analyse. Bojesens Sproglære er repeteret. Hver Uge 2 Stile, der begyndes paa Skolen og fuldendes i Hjemmet. De have især bestaaet i Gjengivelse af Fortællinger, Oversættelser fra Tysk og Fransk, af og til ogsaa lette Opgaver, hentede fra Disciplenes Forestillingskreds.

III Kl. (Hansen). Hjorts Børneven er benyttet til Oplæsning og Analyse. Bojesens Sproglære er repeteret. Nogle Digte ere lærte udenad. Hver Uge 1 Stil paa Skolen.

IV Realkl. (Hansen). Holsts pros. Læsebog benyttet til Oplæsning og Analyse. Bojesens Sproglære er repeteret. Den nordiske Mythologi er gennemgaaet

efter Dorph. Af Oehlenschläger er læst Nordens Guder og Hakon Jarl. Hver Uge 1 Stil; Skildringer, Beskrivelser, Gjengivelser, Oversættelser o. s. v.

IV Kl. (Heiberg). Holsts Læsebøger ere af og til benyttede. Den nordiske Mythologi er gennemgaaet under Læsningen af Oehlenschlägers Nordens Guder. Desuden er læst: Holbergs politiske Kandestøber, Jean de Franee og Gert Vestfaler, Oehlenschlägers Hakon Jarl og Ingemanns Valdemar den store og hans Mænd. Hver Uge 1 Stil hjemme.

V Realkl. (Hansen). Den danske Litteratur er gennemgaaet indtil Grundtvig med Benyttelse af Flors Haandbog. Enkelte Gange Øvelse i Oplæsning og Analyse. Den græske Mythologi er gennemgaaet efter Brohm. Hver Uge 1 Stil, der er gennemgaaet dels for hele Klassen, dels for hver enkelt Discipel efter at være rettet hjemme. Ved Stilene ere Borgens Vejledning og Plenges Udarbejdelser i Modersmaalet undertiden benyttede.

V Kl. (V. Heise). Flors Haandbog er benyttet. Desuden er der læst flere Komedier af Holberg, udvalgte Stykker af Ingemanns Valdemar den store og hans Mænd, Oehlenschlägers Vaulundurs Saga, St. Hans Aftenspil, Hakon Jarl samt af oversatte Eventyr den stumme Kjærlighed. Hver Uge 1 Stil, i Reglen skreven hjemme.

VI Kl. (V. Heise). Den nordiske Mythologi er gennemgaaet med Benyttelse af Arentzens Fremstilling. Af Ewald er læst Balders Død, Lykkens Tempel, forskellige Oder; af Oehlenschläger Baldur hin gode; af Poul Møller Brudstykker af en Students Eventyr; desuden udvalgte Stykker af Palludan-Müllers Adam

Homo og Digte af Ploug. I Slutningen af Aaret begyndt paa Svensk. I Reglen en Stil om Ugen.

VII Kl. A og B. (Heiberg). Den oldnordiske Litteraturs Historie og den danske Litteraturs Udvikling indtil Ewald er mundtlig gennemgaaet. En Stil hveranden Uge. VII B. har i Reglen anvendt en Time hver tredie Uge til at læse Svensk efter Hammerichs Læsestykker.

Tysk.

I Kl. (Trojel). Af Riises lille Læsebog er læst S. 22—68 og 82—96. Det almindeligste og vigtigste af Formlæren i Hjorts Grammatik. Daglig Øvelse i Analyse og Bøjning.

II Kl. (Hansen). Riises Læsebog fra Pag. 78 til Enden. I Hjorts Grammatik ere Bøjningslæren og Kjønreglerne tilligemed de uregelmæssige Verber læste og repeterede.

III Kl. (Nye borg). Hjorts Læsebog Pag. 20—78. Af Hjorts Grammatik er det Vigtigste af Formlæren gennemgaaet. En Stil om Ugen, hveranden paa Skolen. Hveranden Uge éngang Dansk - Tysk (Holbechs og Petersens Stiløvelser).

III Realkl. (Hansen). Hjorts Læsebog Pag. 21—58. Hele Bøjningslæren er læst og repeteret efter Hjorts Grammatik. Mundtlig Stil efter Holbechs og Petersens Stiløvelser 1 Time hver Uge, og 1 Stil om Ugen skreven paa Skolen.

IV Kl. (Nye borg). Hjorts Læsebog Pag. 194—235; 291—202. Formlæren og Grundtræk af Syntaxen efter Hjorts Grammatik. 1 Stil om Ugen, hveranden

paa Skolen. Hveranden Uge 1 Gang Dansk-Tysk (Wolles Materialier).

IV Realkl. (Nye borg). Hjorts Læsebog Pag. 113—132, 146—155, 159—162, 164—186. Formlæren efter Hjorts Grammatik. En Gang om Ugen Dansk-Tysk (Møbechs og Petersens Stiløvelser). 2 Stile om Ugen, af hvilke den ene paa Skolen.

V Kl. (Nye borg). Jürs og Rung: Deutsche Dichter, Pag. 1—117, de med * betegnede Digte og nogle faa andre. Hjorts Læsebog, Pag. 564—576. Formlæren og Syntaxen efter Hjorts Grammatik. En Time om Ugen er anvendt til kursorisk Læsning (Freytag: Soll und haben); en Time hveranden Uge til mundtlig Oversættelse fra Dansk til Tysk (Wolles Materialier), og ugentlig er der skrevet en Stil, hveranden paa Skolen.

V Realkl. (Nye borg). Hjorts Læsebog, Pag. 291—302, 251—273; yngste Afdeling desuden Pag. 273—285. Jürs og Rung: Deutsche Dichter, Pag. 1—117, de med * betegnede Digte. Formlæren og Syntaxen efter Hjorts Grammatik. Ugentlig 2 Stile, hvoraf hver 4de paa Skolen. Kursorisk Læsning 1 Gang om Ugen (Freytag: Soll und haben), og en Gang hver anden Uge mundtlig Oversættelse fra Dansk til Tysk.

VI Kl. (Nye borg). Jürs og Rung: Deutsche Dichter, Pag. 1—117, de Digte, der ikke ere betegnede med *. Formlæren og Syntaxen efter Hjorts Grammatik er repeteret. En Time om Ugen mundtlig Oversættelse fra Dansk til Tysk, en Time hveranden Uge kursorisk Læsning (Schillers Wallenstein, Goethes Egmont). 2 Stile om Ugen, hvoraf hver 4de

paa Skolen. De fleste Maaneder er der af Disciplene opgivet et Pensum af en tysk Forfatter.

Fransk.

- II Kl. (Sibbern). Borrings Læsebog for Mellemlklasser, Pag. 1—35. Efter Ingerslevs Grammatik: Artiklerne, Tallet, Kjønnen efter Bemærkelsen og Endelsen, Kjønsbøjningen, Sammenligningsgraderne, Talordenen, Pronominerne, Tidernes Dannelse, Hjælpeverberne, de regelrette Verber og det passive Verbum, Pag. 49—96. Sibberns Stiløvelser, 1ste Afsnit, første Halvdel af de ulige Nummere, 1—21 inklus.
- III Kl. (Sibbern). Borrings Læsebog for Mellemlklasser, Pag. 48—53, 74—90, 128—143 og 163—174. Abrahams's Gramm. forfra til de uregelrette Verber. Sibberns Stiløvelser, 1ste Afsnit, sidste Halvdel af Nr. 31, 33, 35, første Halvdel af Nr. 18, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 30, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49.
- III Realkl. (Sibbern). Samme Læsebog, Pag. 48—53, 74—90, 106—109, 132—143, 163—174; Abrahams's Gramm. forfra til de uregelrette Verber. I Stiløvelserne første Halvdel af de ulige Nr. 27—49 inkl. og af Nr. 30.
- IV Kl. (Sibbern). Borrings Etudes littéraires, Pag. 10—20, 98—126, 331—337 og 379—389. Af Abrahams's Grammatik: Formlæren. Sibberns Stiløvelser, 1ste Afsnit: første Halvdel af Nr. 50 samt af de ulige Nummere 51—83 inklus.
- IV Realkl. (Sibbern), Borrings Etudes littéraires, Pag. 10—20; 98—151, 328—337 og 379—389. Af Abrahams's Grammatik: Formlæren. Sibberns Stiløvelser,

første Afsnit; første Halvdel af 50 og sidste Halvdel af de lige Nummere 52—82 inklus.

V Kl. (Blicher). Borrings Etudes litt., Pag. 62—98, 235—267, 390—401. Lebers Handbuch, den pros. Del, Pag. 1—49. Sibberns Stiløvelser, 2det Afsnit, Nr. 2, 8, 29, 41; de 10 første Linier af Nr. 6, 12, 18, 21, 23, 25, 31, 33, 35, 39. Det dertil svarende i Abrahams's Grammatik. Formlæren er repeteret. Omtrent hver fjortende Dag er en Stil skreven paa Skolen. Kursorisk Læsning en Time om Ugen.

V Realkl. (Blicher). Borrings Etudes litt., Pag. 62—98, 235—324. Sibberns Stiløvelser, 2det Afsnit, Nr. 1 og 7; de 10 første Linier af Nr. 5, 11, 15, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 41, 43. Det dertil svarende i Abrahams's Gramm. Formlæren er repeteret. Stil som i V studerende Klasse. En Time om Ugen er anvendt til kursorisk Læsning.

VI Kl. (Blicher). Lebers Handbuch, den pros. Del, Pag. 1—79; den poetiske Del, Pag. 200—247, 488—500. Sibberns Stiløvelser, 2det Afsnit: de første 10 Linier af Nr. 55, 57, 59, 61, 65, 69; de første 20 Linier af Nr. 67, 71, 73 og hele Nr. 47 og 49. Det dertil svarende i Abrahams's Gramm. Resten af Grammatiken er repeteret. Kursorisk Læsning. Stil som i V studerende Klasse.

Engelsk. (Moth).

III Realkl. I Listows Elementarvog ere alle de engelske Stykker læste; af de danske de 14 første og omtrent 1 Side af det 15de. Af Listows Læsebog, 1ste

Afdeling, de 15 første Stykker. I Mariboers Formlære læst til de uregelmæssige Verber.

IV Realkl. I Marryats: The Children of the New Forest er læst fra Pag. 253—287. Bøjningslæren efter Mariboe. I Listows Elementarbog de danske Stykker 16—23 oversatte. Stil 2 Gange om Ugen.

V Realkl. Ældste Afdeling har i Marryats: The Children of the New Forest repeteret fra Pag. 191—218, i Dickens: David Copperfield, 3die Bind, læst Pag. 1—172 (Pag. 1—73 ere Repetition). Yngste Afdeling har i David Copperfield, 3die Bind, læst Pag. 73—155. Mariboers Formlære er repeteret. 2 Stile om Ugen. Hver 14de Dag kursorisk Læsning i Coopers: The Spy.

Latin.

III Kl. (V. Heise). Af Borgens Læsebog er det sædvanlige Pensum gennemgaaet; Formlæren efter Madvigs Sproglære. 2 à 3 Exempelstile ere skrevne om Ugen paa Skolen.

IV Kl. (Trojel). Cæsars Gallerkrig, 2den—4de Bog. Af Madvigs Sproglære er det meste af Formlæren repeteret, og af Ordføjningslæren læst et Udvalg af 1ste Afsnit. 3 Stile ugentlig, næsten altid skrevne paa Skolen.

V Kl. (Ros ing). Ciceros fire catilinariske Taler, pro Deiotaro, pro Ligario. Af Madvigs Sproglære er Formlæren repeteret; Ordføjningslæren læst til Kap. 7. 2 Stile ugentlig, den ene paa Skolen.

VI Kl. (Møller). Livius, 1ste Bog og 2den Bog, 1—32; Virgils Æneide, 1ste Bog samt af 2den Bog fra Vers 402 til Bogens Ende. Madvigs Sproglære er stadig

benyttet under Læsningen. 2. Stile ugentlig, den ene paa Skolen, undertiden en Version.

VII Kl. B. (Tregder). Livius, 1ste Bog; Virgils Æneide, 3die Bog; Cicero de officiis, 1ste og 2den Bog; Hor. Od., 2den Bog. Ugentlig 3 Stile, af hvilke den ene paa Skolen.

VII Kl. A. (Bang). Livius, 4de Bog; Cicero de officiis, 1ste Bog; Hor. Od., 1ste og 2den Bog og Ars poet. Desuden repeteret det meste af det tidligere læste. 3 Stile ugentlig, hver Maaned en Oversættelse fra Latin til Dansk. En ugentlig Time er anvendt til cursorisk Læsning efter Henrichsens Opgaver, enkelte Gange ogsaa til mundtlig Oversættelse fra Dansk til Latin.

Græsk.

IV Kl. (Bang). Det vigtigste af Tregders Formlære er læst og indøvet ved Hjælp af Bergs Læsebog.

V Kl. (Bang). Xenophons Anabasis, 1ste og 2den Bog og Homers Odysse, 9de Bog V. 1—406. Tregders Formlære er benyttet under Læsningen.

VI Kl. (Bang). Herodots 8de Bog, Kap. 1—90 og Homers Odysse, 8de og 9de Bog. Tregders Formlære er benyttet under Læsningen, og under samme er en Del af Ordføjningslæren meddelt mundtlig.

VII Kl. B. (Bang). Homers Odysse, 9de Bog; Platons Apol. og Kriton; Xenophons memorabilia Socratis, 3die og 4de Bog. Tregders Formlære repeteret. Det væsentligste af Syntaxen er meddelt mundtlig under Læsningen af Forfatterne.

VII Kl. A. (Tregder). Af nyt er læst Xenoph. mem. Socr., 3die Bog; ellers er det tidligere læste repe-

teret, nemlig Xen. Anab., 3die og 4de (nogle 1ste og 2den) Bog; Herodot., 5te Bog; Xen. mem., 1ste og 2den Bog; Hom. Od., 6te—9de Bog, Soph. Oed. Tyr. Nogle Partier af Tregders Litteraturhistorie.

Hebraisk. (Trojel).

VII Kl. B. De 10 første Kapitler af Genesis samt det meste af Formlæren efter Whittes Gramm. (til § 76 inklus.).

VII Kl. A. Genesis, Kap. 11—50. Formlæren repeteret.

Religion.

I Kl. (Nyeborg). Det ny Testamente efter Balslevs Bibelhistorie; de 3 første Parter af Katekismus; nogle Psalmer.

II Kl. (V. Heise). Balslevs Bibelhistorie, det gamle Testamente; Balslevs Forklaring S. 1—24. Nogle Psalmer.

III Kl. (Heiberg). Luthers Katekismus samt Balslevs Forklaring S. 24—28, Assens's Bibelhistorie forfra indtil Rigets Deling. Nogle Psalmer.

III Realkl. (V. Heise). Det ny Testamente efter Balslevs Bibelhistorie. Balslevs Forklaring S. 25—57. Nogle Psalmer.

IV Kl. (Heiberg). Balles Lærebog, 7—8 Kap. Herslevs Bibelhistorie, Pag. 91—183 med nogle Forbigaaelser samt Matth. Evang., Kap. 5—7. Nogle Psalmer.

IV Realkl. (V. Heise). Balslevs Bibelhistorie repeteret. Balles Lærebog læst færdig og repeteret. Katekismen er repeteret.

- V. Kl. (Heiberg). Herslebs Bibelhistorie forfra til Kongerne samt fra S. 176 til Apostlenes Historie. Af Apostlenes Gjerninger de 18 første Kapitler. IV
- VI Kl. (Heiberg). Herslebs Bibelhistorie. Apostlenes Gjern. K. 16—28. 1 Kor., K. 1—3, 13 og 15 ere udførlig gennemgaaede og lærte.
- VII Kl. B. (Heiberg). Marci Evangelium og 1 Kor., 1—3 i Grundsproget.
- VII Kl. A. (Heiberg). Lukas's Evangelium i Grundsproget. De før læste Stykker af Fogtmanns Lærebog ere repeterede.

Historie.

- I Kl. (Møller). Fædrelandets Historie efter Rimestads Udtog.
- II Kl. (Ros ing). Af Kofods fragmentariske Lærebog fra de romerske Kejsere efter Augustus til Katharina den anden.
- III Kl. (Ros ing). Bohrs Oldtidens Historie til Cæsar.
- III Realkl. (Ros ing). Kofods fragmentariske Lærebog til Borgerkrigene mellem Marius og Sulla. Nissens Danmarks Historie til Knud den store. III
- IV Kl. (Ros ing). Efter Bohr er gennemgaaet Oldtidens Historie fra Cæsars Død, Middelalderen til Korstogene.
- IV Realkl. (Møller). Af Kofods fragmentariske Lærebog er læst fra Kejserne efter Augustus til Ludvig den fjortende; af Nissens Danmarkshistorie er læst forfra til Frederik den tredie.
- V Kl. (Møller). Af Middelalderens Historie efter Bohr er læst Tiden fra 1270 til 1517. Af Allens Danmarkshistorie er læst forfra til Aar 1536.

- V Realkl. (Ros ing). Kofods fragmentariske Historie; af Begivenhederne efter 1815 er meget forbigaaet. Nissens Danmarkshistorie.
- VI Kl. (Møller). Af Bohrs Historie er læst Afsnittet fra 1648—1715 og af Allens Danmarkshistorie fra 1241 til vore Dage.
- VII Kl. B. (Ros ing). Efter Bohr er læst Oldtidens Historie, Middelalderens Historie til 1273, den nyere Historie fra 1815—1848. Af Allens Danmarkshistorie er læst forfra til Aar 1448.
- VII Kl. A. (Møller). Det hele Kursus er repeteret.

Geografi.

- I Kl. (Ros ing). I Rimestads mindre Geografi det væsentligste af Indledningen og Evropa til den græsk-tyrkiske Halvø; Oversigten over Evropa S. 124 er læst med; de fleste Talstørrelser ere forbigaaede og foruden Hovedstæderne i de forskjellige Lande kun enkelte af Byerne medtagne.
- II Kl. (Ros ing). Evropa efter Rimestad.
- III Kl. (Moth). Efter Munthe (Velschow) Preussen, Tyskland, Østerrig og Asien til Kina.
- III Realkl. (Moth). Efter Rimestad Østerrig, Preussen, Tyskland, Asien, Afrika, Amerika, Avstralien.
- IV Kl. (Moth). Efter Munthe (Velschow) de 3 første Indledningsparagraffer, den danske Stat, Afrika, Amerika og Avstralien.
- IV Realkl. (Moth). Efter Rimestad Indledningen, Asien, Afrika, Amerika og Avstralien.
- V Kl. (Moth). Efter Munthe (Velschow) de 3 første Indledningsparagraffer og fra Norge til Østerrig.

V Realkl. (Moth). Munthes (Velschows) Geografi.

VI Kl. (Møller). Munthes (Velschows) Geografi.

Mathematik og Regning.

I Kl. (Blicher). Flertallet af Klassen har regnet de fire Regningsarter i brudne Tal; nogle enkelte kun Addition og Subtraktion. 1 Time om Ugen er bleven anvendt til at forklare Methoden, og Hovedregning er jævnlig bleven øvet, hvortil Jacobis Hovedregningstabeller ere benyttede.

II Kl. (Blicher). De fire Regningsarter i brudne Tal, og med Undtagelse af nogle enkelte tillige Regning med sammensatte Størrelser og Reguladetri. En Time om Ugen er i Reglen bleven anvendt til at forklare Methoden. Hovedregning efter Jacobis Tabeller. I begge disse Klasser er Mundts Regnebog bleven benyttet tilligemed sammes Apparat.

III Kl. (Trojel). I Mundts Regnebog er lært lektievis og repeteret flere Gange I—XVII og XX—XXII. Det vigtigste af det lærte er indøvet ved Tavleregning efter Mundts Apparat i 2 Timer ugentlig.

III Realkl. (Blicher). Mundts Ledetraad ved Regneundervisningen indtil XXII inklus. (Kvadratrodens Uddragning) med Undtagelse af XVI—XIX. Det læste er indøvet ved praktisk Regning efter Mundts Apparat.

IV Kl. (Corfixen). Steen, Elementær Arithmetik: Tal, Sum, Produkt, Decimalbrøk. Mundts Geometri (nyeste Udgave) 1ste, 2det og 3die Kapitel.

IV Realkl. (Corfixen). Steen, Elementær Arithmetik; Tal, Sum, Produkt. Mundts Geometri (ældre Udgave) indtil ligedannede Trekanter. Hver 14de Dag 1 Time

- praktisk Regning. Geometrisk Tegning (Johnstrup)
1 Time ugentlig.
- V Kl. (Corfixen). Steen, Elementær Arithmetik: Proportioner, Anhanget om Kvadratrodens Uddragning. Steen, Elementær Algebra § 1—3. Mundts Geometri (nyeste Udgave): 4de, 5te og 6te Kapitel med en Del Forbigaaelser.
- V Realkl. (Johnstrup). Den yngre Afdeling har læst § IV, V og Anhanget i Steens elementære Arithmetik, § 1—3 af samme Forfatters elementære Algebra og Mundts Geometri Nr. 232—544. Den ældre Afdeling: Steens elementære Algebra § 4—6, Mundts Geometri Nr. 574—622 og repeteret det tidligere læste. — Begge Afdelinger have desuden anvendt ugentlig 1 Time til praktisk Regning, 1 Time til geometrisk Tegning og skrevet en Udarbejdelse hjemme.
- VI Kl. (Corfixen). Steen, Elementær Algebra § 4—6. Regulære Polygoners Beregning. Geometrisk Konstruktion. Et Omrids af Plantrigonometrien efter Ramus. En skriftlig Udarbejdelse ugentlig.
- VII Kl. B. (Corfixen). Mundts Stereometri (ældre Udgave). Repeteret det i de foregaaende Klasser læste. En skriftlig Udarbejdelse ugentlig.
- VII Kl. A. (Corfixen). Det hele matematiske Pensum repeteret. En skriftlig Udarbejdelse ugentlig.

Naturlære. (Johnstrup).

- IV Realkl. Ligevægtslæren efter Ørsteds mekaniske Fysik til § 202 med Forbigaaelse af, hvad der forudsætter Kundskaber, som Disciplene i denne Klasse ikke kunne være i Besiddelse af.

V Realkl. , Silfverbergs kemiske Fysik og af Ørsteds mekaniske Fysik (3die Udgave) § 222—225, 227, 235—263, 269, 272, 278, 281, 286—287, 360—361, 363—372, 381—385, 408—410, 415—430. Den ældre Afdeling har i særskilte Timer repeteret hele Fysikken og Johnstrups kemiske Grundstoffer.

VII Kl. B. Ørsteds mekaniske Fysik.

VII Kl. A. Müllers kemiske Fysik og Jørgensens Astronomi.

Naturhistorie. (Lorenzen).

I Kl. Pattedyrene, Rovfuglene, Spurvefuglene og Klatrefuglene.

II Kl. Hønsfuglene, Strudsfuglene, Vadefuglene og Svømmefuglene; Klassen har dernæst repeteret Pattedyrene og de tre første Fugleordener samt læst Krybdyrene og Padderne.

III Kl. Fiskene og Leddyrene. Det linneiske System er gennemgaaet, og Øvelser foretagne i at kjende og bestemme Planter.

III Realkl. Samme Pensum som III Klasse.

IV Kl. Det menneskelige Legems Bygning. Pattedyrene. Første Afsnit af Vaupells Lærebog i Planterigets Naturhistorie samt flere Familier hørende til de tofrøbladede Planter.

IV Realklasse. Samme Pensum som IV Klasse.

V Kl. Tredie Afsnit af Vaupells Lærebog samt Fuglene, Krybdyrene, Padderne, Fiskene og Bløddyrene.

V Realkl. b. I Botanik er læst samme Pensum som i 5te studerende Klasse; i Zoologi Leddyrene og Bløddyrene.

a. Det tidligere læste saavel i Zoologi som i Botanik er repeteret.

VI Kl. Det tidligere læste saavel i Zoologi som i Botanik er repeteret.

De brugte Lærebøger ere: Lützens Begyndelsesgrunde i Dyrerigets Naturhistorie og Vaupells Lærebog i Planterigets Naturhistorie.

I Sang have i Aarets Løb 124 Elever og Skolesøgende haft Undervisning. Tillige have 12 Elever hver haft 2 halve Timer ugentlig i Instrumentalmusik.

I Frihaandstegning undervises i de to nederste Klasser og i samtlige Realklasser. Efterat det nye Tegnelokale ved Skoleaarets Begyndelse er taget i Brug, er til Øvelse i 1ste Klasse benyttet Helstedes Hefter og i 2den dels Hetschs Fortegninger, dels Afbildninger i Omrids af antike Kar. I 3die Realklasse er der i første Halvaar tegnet efter større Konturtegninger af Hoveder, som, opfæstede paa et Bræt i større Afstand fra Tegneren, paa engang vare fælles for alle, og i 2det Halvaar er der foretaget Øvelser i Skyggetegning efter Fortegninger af Hænder og Fødder. I 4de Realklasse er der fortsat med sidstnævnte Øvelser, men Fortegningerne have været Hoveder, og i 5te Realklasse er der tegnet udelukkende efter Naturen; i b. efter Afstøbninger af Ornamente, i a. efter forskjellige Kar.

Disciplene.

Ved forrige Programs Udgivelse talte Skolen 174 Disciple, nemlig 84 Elever og 90 skolesøgende Disciple. Af disse udgik ved Dimission 22 og 8 bleve udmeldte, saa at der ved det ny Skoleaars Begyndelse fandtes 144 ældre Disciple. Der optoges til samme Tid 27 ny, og i Aarets Løb er der senere endvidere optaget 13 ny Di-

sciple, hvorimod 1 er død og 7 ere udmeldte, saa at der nu i Juni Maaned i Skolen er 176 Disciple, saaledes fordelte i Klasserne:

VII Klasse A.

1. Orla Fonnesbech Wulff (Kbmd. W. i Stubbekjøbing).
2. Hans Schebye (Forpagter S. paa Bøllesminde paa Lolland).
3. Kristian Andreas Melson (Kbmd. M. i Rudkjøbing).
4. Hans Peter Beckmann (afd. Væver B. i Sorø).
5. Alfred Silvio Fugl (Etatsraad F. i Kbhvn.).
6. Frederik Masenius Tvermoes (afd. Grosserer T. i Kbhvn.).
7. Karl Emil Raaschou (Provst R. i Søborg).
8. Henrik Groot Colding (Fysikus Dr. med. C. i Ærøskjøbing).
9. Herman Heinrich Louis Schwanenflügel (Kancellird. og Hospitalsfst. Schwanenflügel-Kühnée i Slagelse).

Disse 9 ville i Aar indstille sig til Afgangsexamens anden Del.

VII Klasse B.

10. Konrad Heinrich Donner Zahrtmann (Overlæge Z. i Rønne).
11. Bernhard Lavrits Frederik Bang (Overlærer B. i Sorø).
12. Johan Frederik Emil Trojel (Overlærer T. i Sorø).
13. Ludvig Holberg (Pastor H. i N. Aaby i Fyn).
14. Karl Rikard Johannes Kaufmann (Læge K. i Nexø).

15. Frederik Vilhelm Møller (afd. Gjæstgiver M. i Humlebæk).
 16. Otto Frederik Valdemar Masorsky (Toldkontrollør M. paa Sild).
 17. Otto Kristian Rehling Møller (Prok. M. i Helsingør).
 18. Jens Peter Kristian Agerskov (Forp. A. paa Ny-Lellingegd.).
 19. Georg Sofus Marius Koch (Propr. K. til Trudsholm i Jylland).
 20. Ludvig Vilhelm Meyer (Distriktslæge M. i Horsens).
 21. Kristian Nikolaj Emil Siersted (Skolelærer S. i Hasle).
 22. Ejnar Octavius Tornøe (afd. Amtsforv. Kmr. T. i Assens).
 23. Hans Peter Lillelund Meyer (Provst M. i Rønne).
 24. Georg Kristian Villum Krause Nielsen (Bager N. i Ringsted).
 25. Preben Johan Frederik Jakob Hansen (Skolelærer H. i Ovre i Fyn).
 26. Karl Adolf Rothe Bech (Jægerm. B. til Valdbygd.).
 27. Ludvig Emil Frederik Sommer (afd. Grosserer S. i Kbhvn.).
 28. Otto Georg Petersen (Pastor P. i Gjerslev).
 29. Otto Vilhelm Emil Tolderlund (Distriktslæge T. i Korsör).
 30. Harald Hother Holstein (afd. Pastor H. i Kbhvn.).
 31. Vigant Clausen (Agent C. i Kbhvn.).
 32. Frederik Linstow (afd. Kjr. og Kapt. L. i Kbhvn.).
- Nr. 4, 11 og 12 ere skoles. Disciple, de øvrige Elever.

VI Klasse.

1. Peter Martin Truelsen (Bødker T. i Sorø).
2. Axel Thortsen (afd. Kjr. og Kapt. T. i Kbhvn.).

3. Frederik Karl Kristian Michelsen (afd. Provst. M. i Thisted).
 4. Hugo Otto Johannes Schmedes (Forp. S. paa As-sendrup).
 5. Ulrik Johan Avgust Bernstorff (Grev B. til Ra-schenberg).
 6. Antonio Gustav Gottlieb Leigh Smith (Jægerm. S. til Skönabäck i Skaane).
 7. Søren Martin Schjøler (Møller S. i Blaabæks M.).
 8. Axel Damkier (afd. Prokur. D. i Kbhvn.).
 9. Peter Johansen Fiedler (Birked. F. i Sterrede).
 10. Oskar Valdemar Risom (afd. Propr. R. t. Skaarupgd. i Jylland).
 11. Olaf Kristian Købke (afd. Oberstl. K. i Kbhvn.).
 12. Karl Theodor Røgind (Pastor R. i Rørby).
 13. Francisco Adrian Snell Cetti (Ritmester C. i Kbhvn.).
 14. Sigismund Ludvig Schulin (Kherre og Amtmand Grev S. i Hillerød).
 15. Søren Otto Kristian Schjøtz (Møller S. i Hellested).
- Nr. 1 og 5 ere skoles. Disc., de øvrige Elever.

V Klasse.

1. Georg Axel Kristian Severin Ræder (Generallieute-nant R. i Flensborg).
2. Otto Frederik Begtrup Hansen (Pastor H. i Ters-løse).
3. Zacharias Viktor Alfred Redøhl (Politibetjent R. i Næstved).
4. Theodor Emil Hilarius Kalko (Part. K. i Holbæk).
5. Hjalmar Bang (Godsejer B. t. Sparresholm).
6. Sophus Kristoffer Hauberg (Apotheker Assessor H. i Kbhvn.)

7. Thomas Jessen (Propr. J. til Majbølgd p. Als).
8. Axel Ejvind Wulff (Broder til Nr. 1 i VII).
9. Kristian Schwensen (Pastor S. i Hørup p. Als).
10. Søren Anton v. d. Aa Kühle (Kapt. K., før i Sønderborg).
11. Karl Kristian Sonne (Pastor S., hidtil i Møgel-tønder).
12. Alfred Eulalius Weber (Civilingen. W. i Sorø).
13. Kristoffer Emil Albert Nielsen (Broder til Nr. 24 i VII).
14. Theodor Harald Steffen Borup (Pastor B. i Skam-strup).
15. Erik Holm Nyeborg (Byfoged, Justitsraad N. i Grenaa).
16. Viggo Holstein (Broder til Nr. 30 i VII).

Nr. 1, 3, 6, 7, 8, 9, 12 ere skoles. Disc., de øvrige Elever.

V Realklasse.

1. Karl Johan Emil Nikolaj Holstein (Propr. H. til Dyrehavegaard).
 2. Karl Sofus Valdemar Petersen (Farver P. i Sorø).
 3. Wulff Henrik Laurentius Klüwer (Bogholder K. i Ringsted).
 4. Niels Peter Oskar Husum (Major H. i Kbhvn.).
 5. Niels Peter Mossin Rasmussen (Smed R. i Sorø).
 6. Avgust Kristian Weber (Broder til Nr. 12 i V).
- Disse 6 Disciple ville i Aar underkaste sig Afgangsexamen for Realdisciple.
7. Antonio Herman Wedege Cetti (Broder til Nr. 13 i VI).

8. Oskar Hakon Valdemar Bruun Muus (Konsul M. i Kbhvn.).
9. Eusebius Ludovico Benvenuto Vahl (Oberstl. V. nu i Kbhvn.).
10. Peter Kristian Martin Petersen (Gjæstgiver P. i Korsør).
11. Karl Frederik Sarauw (afd. Møller S. i Sorø).
12. Henrik Johannes Krebs (Pastor K. i Kolby p. Samsø).
13. Georg Linstow (Broder til Nr. 32 i VII).

Nr. 2, 5, 6 og 11 ere skoles. Disciple, de øvrige Elever.

IV Klasse.

1. Hans Povl Egede Glahn (Pastor G. i Sorø).
2. Kristian Frederik Ferdinand Holstein (Postmester, Kapt. H. i Nykjøbing).
3. Niels Kristian Flor (Prokur. F. i Sorø).
4. Søren Grötner (Skomager G. i Sorø).
5. Alfred Aarsleff (Apotheker A. i Præstø).
6. Karl Gert Haagen Kornbech (Skolelærer K. i Brandstrup).
7. Karl Edvard Arnold Carstensen (Amtsforvalter, Gouvernør C. i Sorø).
8. Kristian Evald Rothe (Pastor, Dr. theol. R. i Vemmeløv).
9. Oluf Erasmus Sparre Ulrich (afd. Tømmermester U. i Slagelse).
10. Olaf Peter Krebs (Broder til Nr. 12 i V R.).
11. Martin Nyrop (Pastor N. i Marstal).
12. Emil Leth (Pastor L. i Nidløse).
13. Karl Vilhelm Niels Borup (Broder til Nr. 14 i V).

14. Anton Rønne Olsen (Pastor O. i Dalby).
 15. Johan Henrik Chievitz (Pastor C. i Faaborg.)
 16. Frits Simmelhag (Afd. Mægler S. i Kbhvn.).
 17. Valdemar Henningsen (Forp. H. paa Bonderup).
 18. Kristian Frederik Emil Holstein-Rathlou (Afd. Stamhusbesidder H.-R. til Rathlousdal i Jylland).
 19. Oluf Henrik Johannes Marius Emil Bang (Broder til Nr. 5 i V).
 20. Alfred Nikolaj Fog Rützau (Afd. Pastor R. i Viby i Fyn).
 21. Valdemar Gustav Smith (Broder til Nr. 6 i VI).
- Nr. 7, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 20 og 21 ere Elever, de øvrige skolesøgende Disciple.

IV Realklasse.

1. Alfred Frederik Schumacher (Orlogskapitain S. nu i Kbhvn.).
2. Niels Keilgaard Hastrup (Propr. H. til Rødbjerg-havn paa Langeland).
3. Jens Kristian Frederik Valdemar Pind (afd. Propr. P. til Løvenholm i Jylland).
4. Jens Lavrits Peter Nagel (Apotheker N. i Højer).
5. Julianus Hastrup (Broder til Nr. 2).
6. Jens Gotfred Smith (Kbmd. S. i Sorø).
7. Jens Peter Groth Wendt (afd. Lieutn. W. i Sæby, Stiffader Pastor Møller i Vigerslev).
8. Henrik Frederik Ferdinand Hansen (Kammerraad H. til Valnæsgd. paa Falster).
9. Charles Kristian Rejnhold Frederik Jessen (afd. Kbmd. J. i Kbhvn.).

Nr. 2, 4, 5 og 9 ere Elever, de øvrige skoles. Disciple.

III Klasse.

1. Hans Peter Forum Jensen (Kbmd. J. i Varde).
2. Karl Frederik Bech (Birkedommer, Justitsraad B. i Slagelse).
3. Karl Neergaard Heger (Skovrider H. paa Fredskovsminde).
4. Frederik Vilhelm Sand (Palaisforvalter S. i Kbhvn.).
5. Lars Karl Larsen (Murmester L. i Slagelse).
6. Frans Kristian Emil Karl Skjold Otto (Dr. phil. O. i Amerika).
7. Henrik Emil Mathæus Møller (Pastor M. i Stenmagle).
8. Jakob Lentz Hansen (Broder til Nr. 25 i VII).
9. Edvard Johannes Black (Fysikus B. i Horsens).
10. Karl Edvard William van Dockum (fhv. Toldassistent van D. i Vordingborg).
11. Lars Andreas Harald Schlegel (afg. Skovrider S. paa Kristiansminde).
12. Johan Kristoffer Fallenkam Beck (Godsforv., Kmrdr. B. i Sorø).
13. Olaf Kristian Sarauw (Broder til Nr. 11 i V R.).
14. Frederik Olaf Kæsemødel Olsen (Forp. O. paa Mørup).
15. Frederik Ludvig Dolgorucki Claudi (Provst C. i Varde).
16. Adam Avgust Glahn (Major G. i Helsingør).
17. Theodor Begtrup Hansen (Broder til Nr. 2 i V),
18. Ulrik Kristian Emil Schlegel (Broder til Nr. 11).
19. Frederik Emil v. d. Aa Kühle (Broder til Nr. 10 i V).
20. Kristian Daniel Molbech (Insp. M. paa Nyrud i Skaane).

21. Holger Isted Julius Møller (Broder til Nr. 7).
22. Karl August Ohsten (afd. Toldforvalter O. i Kappel).
23. Johan Gotfred Lorenz Schouboe (Distriktslæge S. i Kallundborg).
24. Frederik Henrik Bille-Brahe (Kherre Baron B.-B., Ministerresident i Haag),
25. Vilhelm Kristian Frederik Jespersen (Postmester J. i Viborg).
26. Olaf Henrik William Røgind (Broder til Nr. 12 i VI).
27. Karl Nikolaj Alfred Holmsen (Propr. H. til Evje i Norge).

Nr. 1, 3, 4, 6, 8, 15, 19, 25, 26 og 27 ere Elever, de øvrige skolesøgende Disciple.

III Realklasse.

1. Niels Peter Olaf Høyer (Møller H. i Holløse M.).
2. Karl Rudolf Schlüter (Propr. S. til Frederikseg).
3. Vilhelm Erik Verlin Christensen (Skomager C. i Sorø).
4. Rudolf Nikolaus Anton Emil Weber (Broder til Nr. 12 i V og Nr. 6 i V R.).
5. Herman Sofus Bang (Propr. B. til Fuglagergd.).
6. Valdemar Harald Frode Kochen (Forp. K. paa Charlottendal).
7. Louis Gustav Vilhelm Thiel (Propr. T. til Simonsborg).
8. Kristian Henrik Sofus Seehusen Qvortrup (Propr. Q. til Kvillinghøj).

Kun Nr. 2 og 7 ere Elever.

II Klasse.

1. Oskar Damkier (Broder til Nr. 8 i VI).
2. Sofus Nikolaj Theodor Hansen (Skolel. II. i Tersløse).

3. Karl Ludvig Vilhelm Schlüter (Broder til Nr. 2 i II R.).
4. John Flinsen (Godsforv. F. paa Glesegd.).
5. Niels Henrik Blicher (Adj. B. i Sorø).
6. Karl Frederik Ferdinand Høyer (Broder til Nr. 1 i III R.).
7. Karl Henrik Henningsen (Broder til Nr. 17 i IV).
8. Jakob Brønnum Sporon Fiedler (Broder til Nr. 9 i VI).
9. Ole Rasmussen Carstens (Landfoged, Justitsrd. C. i Ærøskjøbing).
10. Henrik Mohr (Pastor M. i Vejlø).
11. Valdemar Hilarius-Kalkau (Propr. H.-K. til Rosengd.).
12. Peter Bogislaus Carstens (Broder til Nr. 9).
13. Kristian Frederik Emil Schjøler (afd. Møller S. i Stenmagle).
14. Karl Jørgen Vilhelm Otto Rasmussen (Farver R. i Sorø).
15. Kristian Plesner Garnæs (Gaardejer G. i Slaglille).
16. Hans Kristian Johnstrup (Overl. J. i Sorø).
17. Axel Harald Hilarius-Kalkau (Broder til Nr. 11).
18. Johannes Immanuel Jensen (Grosserer J. i Kbhvn.).
19. Frits Julius Lauritzen (Kbmd. L. i Sorø).
20. Niels Kristian Christensen Smith (Broder til Nr. 6 i IV R.).
21. Albert Henrik Brechwoldt Formann (Insp. F. paa Luiselund i Skaane).

Kun Nr. 7 og 8 ere Elever.

i Klasse.

1. Vilken Arendrup (Stiftsfysikus, Justitsrd A. i Odense).
2. Otto Hans Brøchner Blicher (Broder til Nr. 5 i II).

3. Hans Kristian Vilhelm Rolsted (Afd. Godsforv. R. paa Frydendal).
 4. Frederik Julius Beck (Broder til Nr. 12 i III).
 5. Niels Henning Ernst Holstein (Broder til Nr. 2 i IV).
 6. Albert Arendrup (Broder til Nr. 1).
 7. Vilhelm Karl Thomsen (afd. Adj. T. i Sorø).
 8. Frederik Ludvig Wedel Colding (Kapt. C. i Kbhvn).
 9. Frederik Karl Hochberg Nagel (Broder til Nr. 4 i IV R.).
 10. Ove Høegh Guldberg (Forstkandidat G. paa Sølyst).
 11. Frederik Valdemar Lorens Friedlieb Classen Smidth (Orlogskapt., Kherre S. i Kbhvn.).
 12. Alf Sarauw (Politimester S. paa St Croix),
 13. Karl Kristian Jørgensen (Glarmester J. i Sorø).
- Nr. 1, 6, 8 og 9 ere Elever.

Skolens Beneficier.

Gratistpladser paa Opdragelsesanstalten have været tildelede følgende 14 Elever: H. Schebye, F. V. Møller, O. F. V. Masorsky, J. P. K. Agerskov, O. K. R. Møller, E. O. Tornøe, L. V. Meyer, G. K. V. K. Nielsen, F. Linstov, O. G. Petersen, P. J. F. J. Hansen, F. K. K. Michelsen, A. Thortsen og O. H. J. Schmedes.

Det Müllerske Legat (50 Rd.) har været tillagt følgende 19 Elever: H. H. L. Schwanenflügel, O. F. V. Masorsky, O. K. R. Møller, E. O. Tornøe, L. V. Meyer, F. K. K. Michelsen, A. Thortsen, P. J. Fiedler, F. A. S. Cetti, O. F. B. Hansen, S. A. v. d. Aa Kühle, T. H. S. Borup, N. P. O. Husum, A. H. V. Cetti, H. J. Krebs, O. P. Krebs, A. R. Olsen, K. E. Rothe, A. N. F. Rützau.

Nedsættelse af 40 Rdl. i det aarlige Elevkontingent (175 Rdl.) er tilstaaet følgende 10 Elever: P. J. Fiedler, F. A. S. Cetti, A. Damkier, T. E. H. Kalko, S. A. v. d. Aa Kühle, N. P. O. Husum, A. H. V. Cetti, H. J. Krebs, O. P. Krebs og A. N. F. Rützau, samt extraordinært til H. P. L. Meyn, K. H. D. Zahrtmann, K. R. J. Kaufmann og N. E. Siersted som overgaaede fra Rønne Skole.

Fritagelse for at erlægge Skolepenge (40 Rdl.) er tilstaaet følgende 24 skolesøgende Disciple: H. P. Beckmann, P. M. Truelsen, A. E. Weber, K. S. V. Petersen, N. P. M. Rasmussen, A. K. Weber, K. F. Sarauw, N. K. Flor, K. F. F. Holstein, S. Grötner, K. G. H. Kornbech, J. H. Chievitz, O. E. S. Ulrich, K. V. N. Borup, O. K. Sarauw, U. K. E. Schlegel, L. A. H. Schlegel, J. K. Beck, K. D. Molbech, K. A. Ohsten, O. Damkier, O. H. Guldberg, F. J. Beck og V. K. Thomsen samt extraordinært B. L. Bang, J. F. E. Trojel, N. H. Blicher, H. K. Johnstrup og O. H. B. Blicher som Sønner af Lærere.

Af den særlige Stipendiefond for Sorø, Frederiksborg og Roskilde lærde Skoler har 1 Elev O. H. J. Schmedes nydt højeste Stipendium (50 Rdl.), 3 skolesøgende Disciple, H. P. Beckmann, J. F. E. Trojel og P. M. Truelsen, mellemste Stipendium (35 Rdl.) og 1 skolesøgende Discipel K. F. F. Holstein laveste Stipendium (20 Rdl.).

Forskjellige Efterretninger.

Bibliotheket.

Bibliotheket er i Aaret 1863 bleven forøget med 610 Bind for en stor Del ved Indkjøb paa Rudelbachs Avktion,

men derved er ogsaa Restbeholdningen af hvad der var indvundet ved Salg af Doubletter, fra 113 Rd. 84 Sk. sunken ned til 21 Rd. 66 Sk., som i det forløbne Aar ingen Forøgelse har erholdt, da det tilbageblevne er temmelig forældet og vanskeligt at finde Kjøbere til.

Seddelkatalogen er kun skreden ubetydelig frem, da de hidtilværende Medarbejdere synes at være blevne trætte af at arbejde uden Udsigt til, at Arbejdet i en nær Fremtid kan naa Maalet.

Manuskriptsamlingen er ved Gave af Fru Ingemann bleven forøget, som følger:

187. a. Manuskripter af Jakob Mandix:

1. Efterretninger om Skrifter vedkommende det egentlige Danmarks Lovkyndighed og Forfatning til Brug ved Forelæsninger over den danske Litteraturs Historie. 6 Bl. fol.
2. J. Mandix, Autobiographie. 8 Bl. fol.
3. Til at bevare Mindet om Margarethe Elisabeth Mandix, født Hvistendahl, hos hendes og min kjære Datter. 14 Bl. 4to.

b. Manuskripter af B. S. Ingemann:

1. I hvad Forhold staa Digtekonst og Talekonst til hinanden? Afhandling af B. S. Ingemann skreven paa Walkendorfs Collegium 1811. 45 Bl. 8.
2. Kladen til B. S. Ingemanns Tilbageblik paa mit Liv 1837, med Afskrift og Tillæg. 72 Bl. 4.
3. Kladen til B. S. Ingemanns Levnetsbog. 146 Oktavlæg (2 à 3 Bl. i Læget).

Udlaan og det specielle Tilsyn med Bibliotheket besørgeres af Overlærer Bang.

Den naturhistoriske Samling

er i dette Skoleaar forøget med følgende Gjenstande:

Simia satyrus L. Orang-Utang.	Udst.	Borneo.
Cercopithecus Mona. Marekat.	—	Afrika.
Castor Fiber L. Bæver.	—	Sachsen.
Felis pardalis. Azelot.	—	Amerika.
Gulo borealis. Jerv.	—	Norge.
Halichoerus gryphus. Graasæl.	Hovedskal.	
Antilope rupicapra. Gemse.	Udst.	Schweiz.
Tetrao Urogallus. Tiur. Han.	—	Norge.
Charadrius morinellus L. Han.	—	
Machetes pugnax L. Hun.	—	
Pelecanus onocrotalus. Pelekan.	—	
Pleurodeles sp. Han og Hun.	I Spiritus.	Spanien.

Det specielle Tilsyn med Samlingen er overdraget
Adjunkt Lorenzen.

Den fysiske Samling

er i det forløbne Aar bleven forøget med

1. Et Thermometer.
2. En Magnet.
3. Tre galvaniske Elementer.
4. Nørrembergs Polarisations-Instrument.
5. Et Dipleidoskop.
6. En Dobbeltpasser.

Det specielle Tilsyn med Samlingen er overdraget
Overlærer Johnstrup.

Disciplenes Morskabsbibliothek.

Disciplenes Morskabsbibliothek, der staar aabent
for Elever og Skolesøgende og flittig benyttes, især om
Vinteren, er nu voxet op til et Antal af noget over

1200 Bind. Bibliotheket har i Aar erholdt en værdifuld Forøgelse, idet det underhaanden er lykkedes for en moderat Pris at anskaffe Tiecks og Hoffmanns samlede Skrifter, hvilken Forøgelse er saameget mere kjærkommen, som Bibliotheket havde stor Mangel paa originale tyske Forfattere. Ligeledes er et andet Savn blevet afhjulpet, idet et Katalog over Bøgerne er blevet affattet og trykt. Til Forøgelse og Vedligeholdelse af Bibliotheket er der tilstaaet en aarlig Sum af 50 Rdl., hvorimod Disciplene selv intet bidrage dertil. Tilsynet med Bibliotheket er betroet Adjunkt Liebenberg. Udlaan har fundet Sted 2 Gange om Ugen.

Hovedtrappens Dekoration er nu fuldført.

I Følge særlig Bevilling vil der blive anskaffet ny til Lokalerne passende Lamper til Spisesalen og Gangene, og ligeledes til Elevkamrene, der hidtil have været oplyste ved Hjælp af Tællelys.

Til Brug i Ildebrandstilfælde er der anskaffet 2 Redningssække med Tilbehør.

Riffelskydningen tog sin Begyndelse samtidig med Skoleaaret, efterat en Skydebane var anlagt og Skydehus samt de fornødne Rekvisitter anskaffede.

De aarlige Examina

holdes i Aar i følgende Orden:

a. Skriftlig Afgangsexamen.

Onsdag den 8de Juni.

Kl. 9. VII A. Overs. fra Latin.	Kl. 4. VII A. Geom. Udarbejdelse.
— 9. V R. A. Dansk Stil, fri Opgave.	— 4. V R. A. Regning.

Torsdag den 9de Juni.

Kl. 9. VII A. Dansk Stil.	Kl. 4. VII A. Lat. Stil,
— 9. V R. A. Geometrisk Udarbejdelse.	— 4. V R. A. Tysk Stil.

Fredag den 10de Juni.

Kl. 9. VII A. Arithm. Udarbejdelse.	Kl. 4. VI. Tysk Stil.
— 9. V R. A. Dansk Stil, Gjengivelse.	— V R. A. Arithm. Udarb.

Løverdags den 11te Juni.

Kl. 9. V R. A. Geometrisk Tegning.	Kl. 4. V R. A. Engelsk Stil.
------------------------------------	------------------------------

b. Mundtlig Realafgangsexamen.

Mandag den 20de Juni.

Kl. 8—10. Matematik.	Kl. 3—5. Naturlære.
— 10—12. Historie og Geografi.	— 5—7. Fransk.

Tirsdag den 21de Juni.

Kl. 8—10. Engelsk.	4—6. Tysk.
— 10—12. Naturhistorie.	

c. Mundtlig Afgangsexamen for Studerende.

Løverdags den 9de Juli.

Kl. 8. VII A. Matematik.

Tirsdag den 12te Juli.

Kl. 11. VII A. Latin.	Kl. 3. VI. Fransk.
-----------------------	--------------------

Onsdag den 13de Juli.

Kl. 8. VII A. Historie.	Kl. 3. VII A. Naturlære.
	— 3. VI. Tysk.

Torsdag den 14de Juli.

Kl. 8. VII A. Græsk.	Kl. 3. VI. Geografi.
----------------------	----------------------

Fredag den 15de Juli.

Kl. 8. VII A. Religion.	Kl. 3. VII A. Hebraisk.
	— 3. VI. Naturhistorie.

d. Skolens Hovedexamen.

Onsdag den 6te Juli.

Kl. 8—11. VI. Arithmetisk Udarbejdelse. V. Tysk Stil. V R. B. Engelsk Stil. IV. Latinsk Stil. IV R. Dansk Stil. II. Fransk.	Kl. 3—6. VII B. Arithmetisk Udarbejdelse. VI. Latinsk Stil. V. Dansk Stil. V R. B. Geometr. Udarbejdelse. — 3—5. IV R. Naturlære. — 3—6. III. Tysk Stil. III R. Dansk Stil.
--	---

Torsdag den 7de Juli.

Kl. 8—11. VII B. Græsk. V. Latin. IV. Geografi. III. Arithmetik. II. Dansk Stil.	Kl. 3—6. VI. Arithmetik. V. Tysk. — 3—5. V R. B. Naturlære. III R. Historie og Geografi.
--	--

Fredag den 8de Juli.

Kl. 8—11. VII B. Lat. Stil. VI. Geom. Udar- bejdelse. V R. B. Regning. IV. Dansk Stil. III. Latin. III R. Tysk Stil. — 8—10. II. Historie.	Kl. 3—6. VII B. Geom. Udarb. VI. Dansk Stil. V. Latinsk Stil. V R. B. Arithm. Udarb. IV. Tysk Stil. IV R. Engelsk Stil. — 3—5. I. Geografi.
---	--

Løverdag den 9de Juli.

Kl. 8—11.	V R. B. Dansk Stil. IV R. Tysk Stil. III. Dansk Stil. II. Dansk. I. Dansk Stil.	Kl. 3—6.	VII B. Dansk Stil. VI. Lat. Vers. V. Historie. V R. B. Tysk Stil. IV. Geometri. III. Latinsk Stil.
-----------	---	----------	---

Mandag den 11te Juli.

Kl. 8—11.	VII B. Historie. VI. Religion. V. Fransk. IV R. } Engelsk. III R. }	Kl. 3—5.	V R. B. Historie og Geografi. III. } III R. } Begning. II. } I. }
-----------	---	----------	--

Tirsdag den 13te Juli.

Kl. 8—11.	VII B. Arithm. V. Religion. III. Geografi.	Kl. 3—6.	IV. Arithmetik. IV R. Historie og Geografi. — 3—5. I. Religion.
-----------	--	----------	--

Onsdag den 13de Juli.

Kl. 8—11.	IV. Naturhistorie. IV R. Matematik. III R. Arithmetik. II. Tysk.	Kl. 3—5.	V R. B. Naturhist. — 3—6. III. Historie.
-----------	---	----------	---

Torsdag den 14de Juli.

Kl. 8—11.	VII B. Religion. IV R. } Fransk. III R. }	Kl. 3—5.	V. Naturhistorie. IV. Tysk. — 3—5. I. Tysk.
— 8—10.	II. Naturhistorie.		

Fredag den 15de Juli.

Kl. 8—11.	V. Arithmetik. IV. Græsk.	Kl. 3.	VII B. Hebraisk.
— 8—12.	III. Fransk.	— 3—5.	V R. B. Engelsk.

Løverdag den 16de Juli.

Kl. 8—11.	VII B. Naturlære. IV. Latin. III. Religion.	Kl. 3—6.	VI. Geometri.
— 8—10.	Geografi.	— 3—5.	V. Geografi. IV R. } Tysk. III R. }
			I. Dansk.

Mandag den 18de Juli.

Kl. 8—11.	VII B. Geometri.	Kl. 3—6.	VI. Latin.
	V. Græsk.	— 3—5.	V R. B. Fransk.
	IV. Fransk.	— 3—6.	IV R. } Religion.
	III. Tysk.		III R. }
		— 3—5.	I. Naturhistorie.

Tirsdag den 19de Juli.

Kl. 8—11.	VII B. Latin.	Kl. 3—6.	V. Geometri.
	VI. Historie.		IV. Historie.
— 8—10.	V R. B. Mathem.		III. Naturhistorie.
— 8—11.	IV. Religion.	— 3—5.	II. Religion.

Onsdag den 20de Juli.

Kl. 8—11.	VI. Græsk.
— 8—10.	V R. B. Tysk.
— 8—11.	IV R. } Naturhistorie.
	III R. }
— 8—10.	I. Historie.

Fredagen den 22de Juli Kl. 8 Form. foretages Omflytningen. De ny til Skolen indmeldte Disciple prøves enten Torsdagen den 21de Juli Kl. 3 Efterm. eller Tirsdagen den 23de August Kl. 8 Form. Efter Sommerferien begynder Skoleundervisningen atter Tirsdagen den 23de August Kl. 8 Form.

Til at overvære de mundtlige Prøver indbydes de af Disciplenes Fædre og Værger samt andre Skolens Velyndere, som dertil maatte have Lejlighed.

